A. Azimovas

AŠ, ROBOTAS

DRĄSIŲJŲ KELIAI

A. Azimovas

AŠ, ROBOTAS

MOKSLINIAI
FANTASTINIAI
APSAKYMAI

VILNIUS 1966

А. Азимов, Я, РОБОТ
Издательство «Знание», 1964

Vertė
A. ČIŽAS

TRYS ROBOTECHNIKOS DĖSNIAI

1. Robotas negali daryti žalos žmogui arba savo neveikimu leisti, kad žmogui būtų padaryta žala.

2. Robotas turi klausyti komandų, kurias jam duoda žmogus, išskyrus tuos atvejus, kai šios komandos prieštarauja Pirmajam dėsniui.

3. Robotas turi rūpintis savo saugumu, jeigu tai neprieštarauja Pirmajam ir Antrajam dėsniams.

Iš „Robotechnikos vadovo",
56 leidimas, 2058 metai

Aš peržiūrėjau savo užrašus, ir jie man nepatiko. Tas tris dienas, kurias praleidau firmos „J. S. Robots" įmonėse, galėjau be jokio nuostolio prasėdėti namie, skaitydamas enciklopediją.

Kaip teko išgirsti, Sjuzena Kelvin gimė 1982 metais. Taigi dabar ji septyniasdešimt penkerių. Tai žino kiekvienas. „J. S. Robots end Mekenikel Men Korporeišn" firma taip pat septyniasdešimt penkerius metus gyvuoja. Kaip tik tais metais, kai gimė daktarė Kelvin, Lorensas Robertsonas įsteigė įmonę, kuri ilgainiui tapo nepaprasčiausiu žmonijos istorijoje pramonės milžinu. Tačiau ir tai žinoma kiekvienam.

Turėdama dvidešimt metų, Sjuzena Kelvin dalyvavo tame psichomatematikos seminare, kada daktaras Alfredas Leningas iš „J. S. Robots" demonstravo pirmąjį judantį ir kalbantį robotą. Šitą didelį, nerangų, negražų robotą, atsiduodantį mašinine alyva, buvo numatyta naudoti Merkurijuje

projektuojamose kasyklose. Tačiau jis mokėjo kalbėti, ir protingai kalbėti.

Šitame seminare Sjuzena savo pranešimo neskaitė. Ji nedalyvavo ir audringose diskusijose po seminaro. Ši mažakalbė, neišvaizdi ir neįdomi mergina su akmenine veido išraiška ir hipertrofuotu intelektu nemėgo pasaulio ir šalinosi žmonių. Bet klausydamasi ir stebėdama, ji jau tada pajuto, kaip joje lyg šalta liepsna įsižiebia didelis potraukis šiam mokslui.

2005 metais ji baigė Kolumbijos universitetą ir įstojo į kibernetikos aspirantūrą.

Robertsono išrasti pozitroniniai smegenų ryšiai pralenkė viską, kas buvo pasiekta XX amžiaus viduryje, konstruojant skaičiavimo mašinas, ir padarė tikrą perversmą. Ištisas mylias relių ir fotoelementų pakeitė akytas platinos-iridžio rutulys, didumo sulig žmogaus smegenimis.

Sjuzena išmoko apskaičiuoti reikiamus parametrus, nustatinėti galimas pozitroninių „smegenų" kintamųjų reikšmes ir sudarinėti tokias schemas, kad būtų galima tiksliai numatyti šių „smegenų" reagavimą į tam tikrus dirgiklius.

2008 metais ji gavo daktaro laipsnį ir pradėjo dirbti „J. S. Robots" firmos robopsichologe, tokiu būdu tapusi pirmąja žymia specialiste šioje naujoje mokslo šakoje. Lorensas Robertsonas tada dar buvo kompanijos prezidentas, Alfredas Leningas — mokslinis vadovas.

Sjuzenos Kelvin akyse žmonijos pažanga per penkiasdešimt metų pakeitė savo vagą ir išsiveržė pirmyn.

Dabar ji atsistatydina,— kiek tai iš viso įmanoma. Žodžiu, ji leido ant savo senojo kabineto durų pakabinti lentelę su kito vardu.

Štai, tur būt, ir viskas, ką užsirašiau. Turėjau dar ilgus sąrašus spausdintų jos darbų, jai priklausančių patentų, tikslią jos tarnybinio kilimo chronologiją,— trumpai tariant, aš žinojau iki mažiausių smulkmenų visą jos oficialiąją biografiją.

Tačiau man ne to reikėjo. „Interpleneteri Pres" agentūros apybraižų serijai to buvo maža. Reikėjo žymiai daugiau.

Aš taip jai ir pasakiau.

— Daktare Kelvin,— tariau aš,— publikos akyse jūs ir „J. S. Robots" — tai tas pat. Jūsų atsistatydinimas užviršuos ištisą epochą...

— Jums reikia ryškių detalių?

Ji nenusišypsojo. Man rodos, ji išvis niekada nesišypso. Bet jos aštrus žvilgsnis nebuvo piktas. Aš pajutau, kad jis mane skvarbė iki pat pakaušio, ir supratau, kad ji mane kiaurai permato. Ji visus kiaurai permatė. Ir vis dėlto aš atsakiau:

— Kaip tik to man reikia.

— Ryškių detalių apie robotus? Išeina prieštaravimas.

— Ne, daktare. Apie jus.

— Na, mane kai kas taip pat robotu vadina. Tikriausiai jau girdėjote, kad manyje nieko žmogiška nėra.

Man tai iš tikrųjų kažkas sakė, bet aš nusprendžiau nutylėti.

Ji pakilo nuo kėdės. Ji buvo nedidukė ir atrodė silpna. Abu priėjome prie lango.

„J. S. Robots" firmos kontoros ir cechai buvo panašūs į ištisą mažą taisyklingai išplanuotą miestelį. Jis stovėjo priešais mus, plokščias lyg aerofotografija.

— Kai aš pradėjau čia dirbti,— prabilo ji,— turėjau mažą kambarėlį antai kažkur toje vietoje, kur dabar stovi katilinė. Tą pastatą nugriovė, kai jūs nė gimęs nebuvote. Tame kambaryje sėdėjo dar trys žmonės. Man teko pusė stalo. Visi mūsų robotai buvo gaminami viename korpuse. Trys robotai per savaitę. O pažiūrėkite dabar!

— Penkiasdešimt metų — ilgas laiko tarpas. — Aš nesugalvojau nieko geriau už šią nuvalkiotą frazę.

— Visai neilgas, jeigu tai jūsų praeitis,— paprieštaravo ji.— Aš nė nepajutau, kaip jie pralėkė.

Ji vėl atsisėdo už stalo. Nors jos veido išraiška nepasikeitė, bet man pasirodė, kad jai pasidarė liūdna.

— Kiek jums metų? — pasidomėjo ji.

— Tridešimt dveji,— atsakiau.

— Tokiu būdu jūs nepamenate, koks buvo pasaulis be robotų. Buvo laikas, kai prieš visatą žmogus stovėjo vienišas, be draugų. Dabar jis turi pagalbininkų, būtybių, patikimes-

nių, efektyvesnių, stipresnių už jį patį, be to, visiškai jam ištikimų. Žmonija nebe vieniša. Ar jums nebuvo atėję tai į galvą?

— Tur būt, ne. Ar bus galima pacituoti jūsų žodžius?

— Galima. Jums robotas — tai robotas. Mechanizmai ir metalas, elektra ir pozitronai... Protas, įkūnytas geležyje! Žmogaus sukuriamas, o jeigu reikia, žmogaus ir sunaikinamas... Bet jūs nedirbote su jais, ir jūs nepažįstate jų. Jie tyresni ir geresni už jus.

Aš pabandžiau atsargiai ją išprovokuoti:

— Mums būtų malonu išgirsti, ką jūs žinote apie robotus, ką jūs galvojate apie juos. „Interpleneteri Pres" aptarnauja visą Saulės sistemą. Milijardai potencialių klausytojų, daktare Kelvin! Jie turi išgirsti jūsų pasakojimą.

Tačiau provokuoti jos nereikėjo. Nesiklausydama manęs, ji tęsė:

— Visa tai buvo galima numatyti iš pat pradžių. Tada mes pardavinėjome robotus darbui Žemėje — to laiko aš net nepamenu. Žinoma, robotai tuo metu dar nemokėjo kalbėti. Paskui jie įgijo daugiau panašumo į žmogų, ir pasipylė protestai. Profsąjungos nenorėjo, kad robotai konkuruotų žmogui; religinės organizacijos priešinosi dėl savo prietarų. Visa tai buvo labai juokinga ir visiškai nenaudinga. Bet taip buvo.

Aš užsirašinėjau viską ištisai į savo kišeninį magnetofoną, stengdamasis nepastebimai krutinti pirštus. Šiek tiek įgudus, magnetofoną galima valdyti, neišėmus jo iš kišenės.

— Štai kad ir atsitikimas su Robiu. Aš jo nepažinojau. Jis buvo išardytas, kaip beviltiškai pasenęs, metai prieš tai, kai aš pradėjau dirbti. Bet aš mačiau mergaitę muziejuje...

Ji nutilo. Jos akys apsiblausė. Aš irgi tylėjau, nekliudydamas jai nugrimzti į praeitį. Toji praeitis buvo taip tolima!

— Aš šitą istoriją išgirdau vėliau. Ir kai mes buvome vadinami demonų kūrėjais ir šventvagiais, aš jį visada prisimindavau. Robis buvo nebylus robotas. Jis buvo pagamintas 1996 metais, dar tada, kai robotai nebuvo labai specializuoti. Jis buvo parduotas auklės pareigoms.

— Kokioms pareigoms?

— Auklės...

ROBIS

— Devyniasdešimt aštuoni... devyniasdešimt devyni... šimtas!

Glorija atitraukė nuo akių putnią rankutę ir keletą sekundžių stovėjo, raukdama nosį ir mirksėdama nuo saulės šviesos. Stengdamasi žiūrėti iškart į visas puses, ji atsargiai paėjo kelis žingsnius nuo medžio.

Ištiesusi kaklą, ji pažvelgė į krūmus dešinėje, paskui paėjo nuo medžio dar kelis žingsnius, norėdama pamatyti, kas slepiasi tankiame atvašyne.

Gūdžią tylą drumstė tik be perstojo dūzgiantys vabzdžiai ir protarpiais čirenantis kažkoks nenuilstantis paukštis, nebojantis vidudienio kaitros.

Glorija pyktelėjo.

— Na, žinoma, jis įėjo į namą, o aš kiek sykių jam sakiau, kad taip nedarytų.

Kietai sučiaupusi lūpas ir piktai suraukusi kaktą, ji skubiai žengė link dviaukščio namuko kitapus alėjos.

Kai Glorija išgirdo už nugaros šlamesį, o po to ritmingus metalinių kojų žingsnius, buvo jau vėlu. Atsisukusi ji pamatė, kad Robis išlindo iš savo slėptuvės ir, kiek įkabina, lekia link medžio.

Glorija nebeištvėrusi ėmė šaukti:

— Palauk, Robi! Taip negalima! Tu žadėjai nebėgti, kol aš tave surasiu!

Žinoma, jos kojytės negalėjo spėti paskui plačiai žirgliojantį Robį. Bet per tris metrus nuo medžio Robis staigiai sulėtino žingsnius. Sukaupusi paskutines jė-

gas, Glorija uždususi pranėrė palei jį ir pirmoji palietė medį.

Ji džiūgaudama atsisuko į ištikimąjį Robį ir, atsimokėdama dideliu nedėkingumu už jo padarytą auką, ėmė kandžiai šaipytis.

— Robis nemoka bėgti! — plyšojo aštuonmetė mergaitė.— Aš visada jį pralenkiu! Aš visada jį pralenkiu!

Ji pasigardžiuodama dainavo šiuos žodžius.

Žinoma, Robis nieko neatsakė. Jis dėjosi norįs pabėgti, ir Glorija pasileido jam iš paskos. Atbulas jis vikriai išsisukinėjo iš mergaitės, o ši, puldinėdama į visas puses, veltui mosikavo rankomis, graibstė tuštumą ir šaukė, kvatodama iki ašarų:

— Robi! Stok!

Tada jis staiga apsigręžė, čiupo ją, aukštai iškėlė ir ėmė sukti aplink save. Jai pasirodė, kad visas pasaulis akimirką prasmego žemyn, į žydrą tuštumą po kojomis, kur žaliavo medžių viršūnės. Paskui Glorija atsidūrė vėl ant žolės. Ji prisispaudė prie Robio kojos, stipriai įsikibusi į kietą metalinį pirštą.

Po kurio laiko Glorija atgavo kvapą. Ji bergždžiai mėgino pasitaisyti išsidraikiusius plaukus, nesąmoningai mėgdžiodama motinos judesius, ir atsilošė pasižiūrėti, ar neplyšo suknelė. Po to ji tekštelėjo ranka Robiui per liemenį.

— Negeras! Mušiu tave!

Robis susigūžė, užsidengė delnais veidą, ir ji pasiskubino pridurti:

— Na nebijok, Robi, nemušiu. Bet dabar mano eilė slėptis, užtat kad tavo kojos ilgesnės ir kad tu žadėjai nebėgti, kol tave surasiu.

Robis linktelėjo galvą — nedidelį gretasienį suapvalintais kampais. Galva su liemeniu — panašios formos dėže, bet žymiai didesne — buvo sujungta trumpa lanksčia sankaba. Robis klusniai sugrįžo prie medžio. Plona metalinė plokštelė nusileido ant jo žėrinčių akių, ir liemens viduje pasigirdo lygus, skardus tiksenimas.

— Tik kad nežiūrėtum ir skaičiaus nepraleistum! — įspėjo Glorija ir nubėgo slėptis.

Sekundės buvo skaičiuojamos nepaprastai tiksliai. Kartu su šimtuoju dūžiu Robio akių vokai atsivėrė, ir raudona šviesa suspindusios akys vėl apžvelgė aikštelę. Akimirką jos įsispitrijo į kraštelį raudono kartūno kitapus akmens. Robis priėjo arčiau ir įsitikino, kad už akmens iš tikrųjų susigūžusi Glorija. Tada jis ėmė lėtai artintis prie jos, stengdamasis būti tarp Glorijos ir medžio. Pagaliau, kai Glorija buvo visa matyti ir net negalėjo dėtis nematoma, Robis ištiesė į ją vieną ranką, o kita skambiai pliaukštelėjo sau per koją. Glorija raukydamasi išlindo.

— Tu žiūrėjai! — visiškai neteisingai sušuko ji.— Ir man jau nusibodo žaisti slapukus. Aš noriu pajodinėti.

Bet Robis įsižeidė dėl nepelnyto kaltinimo. Jis atsargiai atsisėdo ant žemės ir papurtė sunkią galvą. Glorija tučtuojau pakeitė toną ir pradėjo švelniai įkalbinėti:

— Na, Robi! Aš tik taip sau pasakiau, kad tu žiūrėjai! Na, pajodink mane!

Bet Robį įkalbėti buvo ne taip paprasta. Jis atkakliai įsistebeilijo į padangę ir dar išraiškingiau papurtė galvą.

— Na, būk geras, Robi, pajodink mane!

Ji rausvomis rankutėmis stipriai apkabino jam kaklą. Po to jos nuotaika staiga pasikeitė, ir ji atsitraukė.

— Aš imsiu verkti!

Ir ji graudžiai patempė lūpą.

Bet kietaširdis Robis šio baisaus grasinimo visiškai nepaisė. Jis trečią kartą papurtė galvą. Glorija nusprendė, kad reikia griebtis svarbiausio kozirio.

— Jeigu tu manęs nepajodinsi,— sušuko ji,— aš tau pasakų nebeseksiu, ir viskas. Niekada!

Šitas ultimatumas privertė Robį pasiduoti tuojau pat ir besąlygiškai. Jis ėmė linkčioti galvą taip energingai,

kad net jo metalinis kaklas pradėjo gausti. Paskui jis atsargiai užsikėlė mergaitę ant plačių plokščių pečių.

Ašaros, kuriomis Glorija jį gąsdino, tuoj išdžiūvo, ir ji net suklykė iš pasitenkinimo. Metalinė Robio „oda", kurioje kaitinamieji elementai laikė pastovią 21 laipsnio temperatūrą, buvo maloni čiupinėti, o daužant užkulniais jam į krūtinę, buvo galima išgauti nuostabiai skardžius garsus.

— Tu lėktuvas, Robi. Tu didelis, sidabrinis lėktuvas. Tiktai išskėsk rankas, jeigu jau tu lėktuvas.

Nieko neprikiši šitokiai logikai. Robio rankos virto sparnais, o jis pats — sidabriniu lėktuvu. Glorija smarkiai pasuko į šoną jam galvą ir pati pakrypo į dešinę. Jis padarė staigų posūkį. Glorija jau įtaisė lėktuve variklį: „B-r-r-r-r", o paskui ir patrankas: „Pu! Pu-pu-pu!" Juos vijosi piratai, kuriuos pabūklai guldė kaip žolę.

— Dar vienas negyvas... Dar pora!..— šūkčiojo jinai.

Paskui Glorija oriai paskelbė:

— Greičiau, vyručiai! Mes baigiame šovinius!

Ji be baimės taikėsi per petį. Ir Robis virto kosminiu bukanosiu laivu, kuris su didžiausiu pagreičiu skrodė tuštumą.

Jis nulėkė per aikštelę prie aukštos žolės kitoje pusėje. Tenai jis sustojo taip staigiai, kad įraudusi jojikė net suriko, ir numetė ją ant minkštos žalios žolės.

Glorija, vos atgaudama kvapą, iš džiaugsmo šnibždėjo:

— Oi, kaip puiku!..

Robis leido jai atsipūsti ir atsargiai timptelėjo už atsikišusios plaukų sruogos.

— Tu kažko nori? — paklausė Glorija, išplėtusi akis ir dėdamasi nieko nesuprantanti. Jos naivi gudrybė nė kiek neapgavo didžiosios „auklės". Robis vėl timptelėjo už tos pačios sruogos, tik kiek stipriau.

— A, žinau. Tu nori pasakos.

Robis greitai ėmė linkčioti galvą.

— Kokios?

Robis pirštu apibrėžė ore pusratį.

Mergaitė užprotestavo:

— Ir vėl? Aš juk tau apie Pelenę milijoną kartų pasakojau. Kaip tau neįgriso? Juk tai pasaka mažyliams!

Geležinis pirštas vėl išbrėžė pusratį.

— Na, gerai.

Glorija atsisėdo patogiau, prisiminė visas pasakos smulkmenas (drauge su savo kūrybos priedais) ir pradėjo:

— Tu girdi? Taigi seniai, labai seniai gyveno graži mergaitė, vardu Ela. Ji turėjo baisiai piktą pamotę ir dvi labai negražias ir labai labai piktas seseris...

Glorija atsekė pasaką iki įdomiausios vietos — jau buvo pusiaunaktis ir viskas vėl buvo pavirtę į šiukšlių krūvą, o Robis atidžiai, žėruojančiomis akimis klausėsi, bet tuo tarpu juos pertraukė balsas:

— Glorija!

Balsas buvo susierzinusios moters, kuri šaukė nebe pirmą kartą ir kurios nekantravimas, sprendžiant iš intonacijos, ėmė virsti nerimu.

— Mama šaukia,— nelabai linksmai tarė Glorija.— Geriau nešk mane namo, Robi.

Robis neprieštaraudamas pakluso. Kažkaip jis suvokdavo, kad šeimininkės, misis Veston, reikia klausyti, nedelsiant nė trupučio. Glorijos tėvas dieną retai teparei-davo namo, jeigu atmesime sekmadienius (o tada ir buvo sekmadienis), ir kai jis pasirodydavo, būdavo matyti, kad jis geras ir jautrus žmogus. Tačiau Glorijos motinos Robis vengdavo, ir jis visada jusdavo neaiškų skatulį smukti nuo jos kur nors toliau.

Misis Veston juos pamatė, kai tik jie pakilo nuo žolės, ir apsisukusi grįžo namo jų pasitikti.

— Aš net užkimau, tave bešaukdama,— griežtai tarė ji Glorijai.— Kur tu buvai?

— Aš buvau su Robiu,— virpančiu balsu atsakė Glorija.— Aš jam sekiau pasaką apie Pelenę ir pamiršau pietus.

— Gaila, kad Robis taip pat pamiršo pietus.— Ir, tartum prisiminusi, kad čia pat stovi ir robotas, atsisuko į jį.— Gali eiti, Robi. Tu jai dabar nebe reikalingas. Ir neateik, kol pašauksiu,— šiurkščiai pridūrė.

Robis pasuko į duris, bet stabtelėjo, išgirdęs, kad Glorija ėmė jį užtarti.

— Palauk, mama, tegu jis pasilieka! Aš dar nebaigiau Pelenės. Aš jam žadėjau pasekti pasaką apie Pelenę ir nesuspėjau.

— Glorija!

— Garbės žodis, mama, jis sėdės tyliai tyliai, tu jo nė negirdėsi. Jis gali sėdėti ant kėdės kamputyje ir tylėti... tai yra gali nieko neveikti. Ar ne taip, Robi?

Robis ėmė linkčioti sunkią galvą.

— Glorija, jei tuoj pat nesiliausi, tu Robio nematysi visą savaitę!

Mergaitė panarino galvą.

— Na, gerai. Bet juk Pelenė — jo mėgstamiausia pasaka, o aš nespėjau jos baigti. Jis taip mėgsta ją...

Nuliūdęs robotas išėjo, o Glorija nurijo ašaras.

Džordžas Vestonas jautėsi puikiai. Jis buvo taip įpratęs — sekmadieniais po pietų jaustis puikiai. Skanus ir gausus namie gamintas valgis; patogi, minkšta sena sofa, ant kurios taip malonu išsitiesti; naujas „Taimso" numeris; šlepetės ant kojų ir pižama vietoj krakmolytų marškinių — kaipgi čia nesijausi puikiai!

Užtat jis buvo nepatenkintas, kai įėjo žmona. Po dešimties bendro gyvenimo metų jis, kvailys, dar ją mylėjo ir, suprantama, visada džiaugdavosi, ją pamatęs, bet popietinis sekmadienio poilsis jam buvo šventas dalykas, ir tikras komfortas, jo supratimu, neįmanomas be dviejų trijų valandų visiškos vienatvės. Todėl jis įbedė žvilgsnį į paskutinius pranešimus apie Le-

febro-Jošidos ekspediciją į Marsą (šį kartą jie startavo iš Mėnulio stoties ir turėjo visas galimybes pasiekti tikslą) ir dėjosi nematąs jos.

Misis Veston kantriai lūkuriavo dvi minutes, po to nekantriai dar dvi ir pagaliau nebeištvėrė:

— Džordžai!

— Aha...

— Klausyk, Džordžai! Galgi padėsi šitą laikraštį ir pasižiūrėsi į mane?

Laikraštis šlamėdamas nukrito ant grindų, ir Vestonas atsuko į žmoną išvargusį veidą:

— Kas yra, brangioji?

— Tu žinai, Džordžai. Noriu pasitarti dėl Glorijos ir šitos siaubingos mašinos...

— Kokios siaubingos mašinos?

— Tik jau neapsimetinėk nieko nesuprantąs, apie ką kalbu. Kalbu apie robotą, kurį Glorija vadina Robiu. Jis nesitraukia nuo jos nė akimirkos.

— Na, o kodėl jis turi trauktis nuo jos? Tam reikalui jis ir padarytas. Ir, kaip ten būtų, jis visai ne siaubinga mašina. Tai geriausias robotas, kokį tik buvo galima gauti už pinigus. O aš velniškai gerai atsimenu, kad jis man atsiėjo pusmetį uždarbio. Ir jis to vertas — jis kur kas protingesnis už pusę mano tarnautojų.

Jis siekė laikraščio, bet žmona buvo mitresnė ir jį pačiupo.

— Klausykis manęs, Džordžai! Aš nenoriu patikėti savo vaiko mašinai, ir man vis viena, ar ji protinga, ar ne. Ji neturi sielos, ir niekas nežino, ką ji galvoja. Neleistina, kad vaikus prižiūrėtų visokie metaliniai daiktai!

Vestonas paniuro.

— Kada tu taip nusprendei? Jis su Glorija bendrauja jau dveji metai, o lig šiol aš lyg ir nemačiau, kad tu dėl ko nors nerimautum.

— Iš pradžių viskas buvo kitaip. Ką sakytum, o juk tai naujovė, ir man pačiai mažiau rūpesčių pasidarė, ir,

be to, tai buvo taip prašmatnu... O dabar aš nebežinau. Visi kaimynai...

— Kuo dėti čia kaimynai? Klausyk! Robotu galima pasitikėti nepalyginamai daugiau negu aukle. Juk Robis buvo padarytas tik vienam tikslui — mažam vaikui prižiūrėti. Visas jo „mąstymas" apskaičiuotas tiktai tam. Jis tiesiog negali būti neištikimas, nemylintis, negeras. Tiesiog tokia jo sandara. Ne apie kiekvieną žmogų galėtum taip pasakyti.

— Bet kas nors gali sugesti. Koks nors ten...— misis Veston užsikirto: ji turėjo gana miglotą supratimą apie robotų įtaisymą.— Na, kokia nors dalelė suluš, ir šitas siaubingas daiktas ims siautėti, ir...

Jai stigo jėgų užbaigti visiškai aiškiai minčiai.

— Nesąmonė, — atkirto Vestonas, nejučiom krūptelėjęs.— Tai tiesiog juokinga. Kai pirkome Robį, ilgai kalbėjome apie robotechnikos Pirmąjį dėsnį. Juk tu žinai, kad robotas negali žmogui daryti žalos. Kai tik atsiras bent mažiausia galimybė pažeisti Pirmąjį dėsnį, robotas iš karto išeis iš rikiuotės. Kitaip ir būti negali, čia matematiškai apskaičiuota. Ir, be to, pas mus dukart per metus lankosi „J. S. Robots" mechanikas — jis juk patikrina visą mechanizmą. Robiui negali nieko atsitikti. Greičiau jau mudu abu išprotėsime. Beje, kaip tu manai jį atimti iš Glorijos?

Jis vėl siekė laikraščio, bet veltui: žmona įpykusi bloškė laikraštį pro praviras duris į gretimą kambarį.

— Čia ir yra šuo pakastas, Džordžai! Ji daugiau nebenori su niekuo kitu žaisti! Aplink sukinėjasi dešimtys berniukų ir mergaičių, su kuriais jai derėtų draugauti, bet ji nenori. Ji nenori net prieiti prie jų, kol ją priverčiu. Mergaitės negalima taip auklėti. Tu juk nori, kad ji užaugtų normali? Tu nori, kad ji galėtų užimti savo vietą visuomenėje?

— Greise, tu kariauji su šmėklomis. Įsivaizduok, kad Robis — tai šuo. Šimtai vaikų mieliau praleidžia laiką su šunim, negu su tėvais.

— Šuo — visai kas kita. Džordžai, mes turime atsikratyti šito siaubingo daikto. Tu gali jį grąžinti kompanijai. Aš jau sužinojau, tai galima.

— Sužinojai? Tai štai klausyk, Greise! To dalyko nespręskime paskubom. Pasiliksime robotą, kol Glorija paūgės. Ir aš nieko daugiau nebenoriu apie tai girdėti.

Tardamas tuos žodžius, jis suirzęs išėjo.

Po dviejų dienų misis Veston pasitiko vyrą tarpduryje.

— Džordžai, tu turi mane išklausyti. Miestelio gyventojai nepatenkinti.

— Kuo? — paklausė Vestonas. Jis įėjo į vonios kambarį, ir iš ten pasigirdo vandens pliuškenimas, galėjęs nustelbti bet kurį atsakymą.

Misis Veston luktelėjo, kol liovėsi triukšmas, ir tarė:

— Nepatenkinti Robiu.

Vestonas išėjo, laikydamas rankšluostį. Jo įraudęs veidas buvo piktas.

— Apie ką tu kalbi?

— Tai prasidėjo jau seniai. Aš stengiausi to nepaisyti, bet daugiau nebegaliu. Beveik visi kaimynai mano, kad Robis pavojingas. Vakarais vaikų net arčiau mūsų namų neleidžia.

— Tačiau mes jam patikime savo vaiką!

— Tokiais atvejais žmonės nesamprotauja.

— Na ir tegul eina po velnių!

— Čia ne išeitis. Man tenka juos sutikti kasdien krautuvėse. O mieste dabar su robotais dar griežčiau elgiamasi. Niujorke ką tik priimtas nutarimas, draudžiantis robotams rodytis gatvėse nuo saulėlydžio iki saulėtekio.

— Taip, bet jie negali mums uždrausti laikyti robotą namie. Greise, tu, matau, vėl rengi puolimą. Tačiau tai tuščias darbas. Atsakymas vienas — ne! Robis lieka pas mus.

Tačiau jis mylėjo žmoną, ir, blogiausia, ji pati tai žinojo. Pagaliau vargšas Džordžas Vestonas tebuvo tik vyriškis. O jo žmona paleido į darbą aliai vieną visas savo gudrybes, kurių visiškai pagrįstai, bet tuščiai, išmoko vengti ne tokia gudri, bet daug skrupulingesnė lytis.

Visą sekamą savaitę Vestonas dešimt kartų šaukė: „Robis lieka — ir baigta!", ir kiekvieną kartą jo balsas darėsi vis ne toks tvirtas ir jį lydėjo vis aiškiau girdima nevilties dejonė.

Pagaliau atėjo diena, kai Vestonas, tarsi prasikaltęs, priėjo prie dukters ir pasiūlė nueiti į miestelį ir pasižiūrėt: „nuostabaus" vizivokso.

Glorija iš džiaugsmo pliaukštelėjo delnais:

— O Robis ar taip pat gali eiti?

— Ne, brangute,— atsakė jis, pajutęs šlykštėjimąsi savo paties balsu.— Robotai į vizivoksą neleidžiami. Bet tu jam viską papasakosi, kai sugrįši namo.

Burbtelėjęs pastaruosius žodžius, jis nusisuko.

Glorija grįžo namo, sužavėta ligi širdies gelmių,— vizivoksas iš tikrųjų buvo nepaprastas reginys.

Ji negalėjo sulaukti, kol tėvas įvažiuos į požeminį garažą reaktyvinį automobilį.

— O dabar, tėti, aš viską papasakosiu Robiui. Jam viskas būtų taip patikę! Ypač kai Frensis Frenas taip ty-y-ykiai ėjo atbulas — ir tiesiai į žmoginio leopardo nagus! Ir jam teko bėgti! — Ji vėl ėmė juoktis.— Tėti, o ar Mėnulyje iš tikro yra žmoginių leopardų?

— Greičiausia — ne, — išsiblaškęs atsakė Vestonas.— Tai tik tušti prasimanymai.

Jis jau nebegalėjo ilgiau kniūstis su automobiliu. Reikėjo pagaliau ryžtis susidurti su faktais.

Glorija perbėgo aikštelę.

— Robi! Robi!

Ji staiga stabtelėjo, pamačiusi gražų šunelį kolį. Šunelis, vizgindamas uodegą, žiūrėjo į ją nuo laiptukų rimtomis rudomis akimis.

— Oi, koks nuostabus šuniukas! — Glorija palypėjo laiptukais, atsargiai priėjo prie šunelio ir paglostė jį.— Ar jis man, tėti?

Į kalbą įsiterpė mama.

— Taip, tau, Glorija. Žiūrėk, koks jis gražus — švelnus, gauruotas. Jis labai geras. Ir jis myli mažas mergaites.

— O ar jis žais su manim?

— Žinoma. Jis moka visokių gudrybių. Ar nori pamatyti?

— Noriu. Ir aš noriu, kad Robis taip pat pamatytų! Robi! — Ji sumišusi nutilo.— Tikriausiai jis sėdi kambaryje ir pyksta ant manęs, kad nepasiėmiau vizivokso žiūrėti. Tėti, tau teks jam viską paaiškinti. Manimi jis gali nepatikėti, bet jeigu tu jam pasakysi, jis žinos, jog būtent taip ir yra.

Vestonas sukando dantis. Jis pasižiūrėjo į žmoną, bet negalėjo sugauti jos žvilgsnio.

Glorija apsisuko ant vienos kojos ir užbėgo laiptukais, šaukdama:

— Robi! Eik šen, pažiūrėk, ką man atvežė tėtis su mama! Jie atvežė šuniuką!

Po trumpos valandėlės mergaitė išsigandusi grįžo.

— Mama, Robio kambaryje nėra. Kur jis?

Niekas jai neatsakė. Džordžas Vestonas atsikosėjo ir nei iš šio, nei iš to ėmė labai domėtis padange plaukiančiais debesimis. Glorijos balsas suvirpo. Ji vos vos besulaikė ašaras.

— Kur Robis, mama?

Misis Veston atsisėdo ir švelniai prisitraukė dukterį.

— Nesijaudink, Glorija. Man rodos, Robis išėjo.

— Išėjo? Kur? Kur jis išėjo, mama?

— Niekas nežino, brangute. Ėmė ir išėjo. Mes jo ieškojom, ieškojom, ieškojom, bet negalėjome rasti.

— Vadinasi, jis nebegrįš? — Ji išplėtė akis iš siaubo.

— Gal mes jį greitai surasime. Mes jo ieškosime. O

per tą laiką tu galėsi žaisti su naujuoju šuneliu. Pažiūrėk! Jo vardas Žaibas, ir jis moka. . .

Bet Glorijos akys buvo pilnos ašarų.

— Nenoriu šito biauraus šuns — aš noriu Robio! Noriu, kad rastumėte Robį. . .

Jos jausmai buvo pernelyg įsiaudrinę, kad juos būtų buvę galima nusakyti žodžiais, ir ji pratrūko beviltiškai verkti. Misis Veston, nebežinodama, ką daryti, pažvelgė į vyrą, bet jis tik rūškanas myniojo nuo vienos kojos ant kitos, akis įbedęs į padangę. Tada ji pati ėmė guosti dukterį.

— Na, ko tu verki, Glorija? Robis — tai tik mašina, sena biauri mašina. Jis negyvas.

— Jis jokia ne mašina! — nenumaldomai ėmė kliegti Glorija, pamiršusi net gramatines taisykles.— Jis toks pat žmogus, kaip jūs ir aš, ir jis man draugas. Noriu, kad jis grįžtų! Mama, noriu, kad jis grįžtų!

Motina atsiduso, pripažinusi savo nesėkmę, ir paliko Gloriją su savo sielvartu vieną.

— Tegul išsiverkia,— pasakė ji vyrui.— Vaiko sielvartas neilgai trunka. Po kelių dienų ji pamirš tą siaubingąjį robotą.

Tačiau laikas parodė, kad šis misis Veston tvirtinimas buvo pernelyg optimistiškas. Žinoma, Glorija verkti liovėsi, bet ji liovėsi ir šypsojusis. Diena po dienos ji darėsi vis nekalbesnė ir niūresnė. Pamažu nelaimingas jos vaizdas palaužė misis Veston. Nusileisti nebuvo įmanoma vien dėl to, kad vyro akyse ji negalėjo pripažinti savo pralaimėjimo.

Vieną vakarą, netverdama pykčiu, ji įlėkė į svetainę ir atsisėdo, sunėrusi ant krūtinės rankas. Jos vyras, ištempęs kaklą, pažvelgė į ją per laikraščio viršų.

— Kas gi čia dabar, Greise?

— Aš turėjau šiandien grąžinti šunį. Glorija pasakė negalinti jo pakęsti. Aš išsikraustysiu iš galvos.

Vestonas nuleido laikraštį, ir jo akyse įsižiebė vilties kibirkštėlė.

— O gal... O gal vėl paimkime Robį? Žinai, tai visiškai įmanoma. Aš susisieksiu...

— Ne! — rūsčiai atkirto ji.— Aš to nė girdėti nenoriu. Mes taip lengvai nepasiduosime. Mano vaiko robotas neauklės, net jeigu prireiks kelerių metų, kol ji nuo Robio atpras.

Vestonas nusivylęs pakėlė laikraštį.

— Dar metai — ir aš pražilsiu pirma laiko.

— Maža tu man tepadedi, Džordžai,— pasigirdo šaltas atsakymas.— Glorijai reikia pakeisti aplinką. Suprantama, čia ji negali pamiršti Robio. Čia jį primena kiekvienas medis, kiekvienas akmuo. Apskritai mudu atsidūrėme kvailiausioje padėtyje, kokia tik gali būti. Įsivaizduok — vaikas nyksta dėl nesimatymo su robotu!

— Na, greičiau prie reikalo. Kokią gi aplinkos permainą tu sugalvojai?

— Mes nusivešime ją į Niujorką.

— Į miestą! Rugpiūčio mėnesį! Klausyk, ar tu žinai, kas yra Niujorkas rugpiūčio mėnesį? Ten gyventi neįmanoma!

— Bet ten gyvena milijonai žmonių.

— Tik dėl to, kad jie neturi kur išvažiuoti. Kitaip jie nesėdėtų.

— Dabar ir mums teks ten pagyventi. Mes važiuojame tuojau pat, kai tik susidėsime daiktus. Mieste Glorija ras pakankamai pramogų ir pakankamai draugų. Tai ją išjudins ir privers pamiršti robotą.

— O viešpatie, — sudejavo vyras, — tos įkaitusios gatvės!..

— Mes privalome taip padaryti,— žmona buvo neperkalbama.— Glorija per mėnesį sulyso penkiais svarais. Mano mergaitės sveikata man brangesnė, negu tavo patogumai.

— Gaila, kad tu nepagalvojai apie savo mergaitės sveikatą, prieš atimdama iš jos mylimą robotą,— suniurnėjo jis. . . sau po nosim.

Vos tik Glorija sužinojo, jog jie važiuos gyventi į miestą, tuojau pat pasirodė jos atkutimo žymių. Ji apie šį įvykį kalbėjo nedaug, bet visada su džiugiu lūkesčiu. Ji vėl ėmė šypsotis ir atgavo apetitą.

Misis Veston netvėrė džiaugsmu. Ji nepraleido nė vienos galimybės, nepabrėždama savo pergalės prieš vis dar skeptiškai nusiteikusį vyrą.

— Ar matei, Džordžai, ji padeda krauti daiktus, kaip angeliukas, ir čiauška, lyg neturėtų jokių rūpesčių. Aš juk sakiau — reikia ją sudominti kuo nors kitu.

— Hm,— pasigirdo skeptiškas atsakymas.— Tikiuosi.

Kelionės ruoša greitai baigėsi. Mieste jų laukė parengtas butas, du vietiniai gyventojai turėjo prižiūrėti namus, kol jie sugrįš. Kai pagaliau atėjo diena, kai reikėjo išvažiuoti, Glorija atrodė visiškai tokia pat, kokia buvo anksčiau, ir nė karto neužsiminė apie Robį. Puikiai nusiteikę, visi sulipo į oro taksi, kuris juos nugabeno į aerodromą. Vestonas mieliau būtų skridęs savo malūnsparniu, bet jis buvo dvivietis ir be bagažo skyriaus. Jie sulipo į lėktuvą.

— Eik šen, Glorija, — pakvietė misis Veston. — Aš užėmiau vietą prie lango, kad tu viską matytum.

Glorija su džiaugsmu atsisėdo prie lango, prie storo stiklo prispaudė nosį, suplodama ją į baltą skritulėlį, ir kaip užkerėta žiūrėjo į aplinkinį vaizdą. Sustaugė varikliai. Glorija buvo dar per maža, kad galėtų išsigąsti, kai žemė prasmego toli apačion, lyg į kokią skylę, o ji pati pasidarė dukart sunkesnė negu paprastai. Bet ji buvo jau pakankamai didelė, kad jos akys ryte rytų visa tai, ką matė aplinkui. Tik tada, kai žemė pasidarė panaši į mažą skiautėtą antklodę, ji atsitraukė nuo lango ir pasisuko į motiną.

— Mama, ar greitai būsime mieste? — paklausė ji,

trindama užtirpusią nosytę ir įdėmiai sekdama, kaip garų skrituliukas, palikęs ant lango nuo jos kvėpavimo, lėtai ėjo mažyn ir pamažu visai išnyko.

— Po pusvalandžio, brangute,— atsakė motina ir paklausė su nerimo atspalviu balse:

— Ar tu džiaugiesi, kad mes važiuojame? Tau labai patiks mieste — visi tie didžiuliai namai, ir žmonės, ir visokie įdomūs dalykai... Mes kiekvieną dieną eisime į vizivoksą, ir į cirką, ir į paplūdimį...

— Taip, mama,— atsakė Glorija be ypatingo įkvėpimo. Tuo metu lėktuvas skrido virš debesies, ir visą Glorijos dėmesį buvo patraukęs nepaprastas žemai besidriekiančių sustingusio garo kamuolių reginys. Po to dangus aplinkui vėl pasidarė grynas, ir ji atsigręžė į motiną su tokia veido išraiška, tarsi žinodama kažkokią paslaptį...

— O aš žinau, ko važiuojame į miestą!

— Tikrai? — Misis Veston apstulbo.— O ko gi?

— Jūs man nesakėte, nes norėjote, kad tai būtų man siurprizas, o aš vis tiek žinau.— Ji stabtelėjo, džiaugdamasi savo pačios įžvalgumu, ir po to linksmai nusijuokė.— Mes važiuojame į Niujorką ieškoti Robio, ar ne taip? Su sekliais!

Šį pareiškimą Džordžas Vestonas išgirdo kaip tik tą akimirką, kai jis gėrė vandenį. Išdavos buvo katastrofiškos. Pasigirdo pusiau prislopintas šūktelėjimas, paskui ištryško ištisas fontanas vandens, kurį lydėjo mėšlungiško kosulio priepuolis. Kai viskas baigėsi, Džordžas Vestonas, įraudęs ir šlapias, buvo itin suirzęs.

Misis Veston susivaldė, bet kai Glorija pakartojo savo klausimą jau labiau susirūpinusiu balsu, ir jos nervai nebeišlaikė.

— Gal būt,— atsakė ji griežtai.— Nejaugi tu negali ramiai pasėdėti ir truputėlį patylėti?

Niujorkas visada buvo pažadėtoji žemė turistams ir visiems tiems, kas ieškojo pramogų, o 1998 metais —

labiau negu bet kada. Glorijos tėvai tai žinojo ir šią aplinkybę stengėsi iki galo išnaudoti.

Žmonos palieptas, Džordžas Vestonas metė savo darbus visam mėnesiui, kad galėtų šį laiką praleisti, anot jo, „teikdamas Glorijai visas įmanomas pramogas". Kaip ir viskas, ką tik Vestonas darydavo, šis pramogų teikimas ėjo efektyviai, sumaniai ir išsamiai. Mėnesiui dar nepasibaigus, jau buvo padaryta viskas, kas tik žmogui pasiekiama.

Glorija pabuvojo Ruzvelt-Bildingo viršūnėje ir iš pusmylio aukščio drebėdama žiūrėjo į dantytą stogų panoramą, nusitęsiančią iki pat Longailendo laukų ir Niudžersio lygumų. Jie lankė zoologijos sodus, kur Glorija, nustėrusi iš baimės ir laimės, žiūrėjo „tikro gyvo liūto" (ji kiek nusivylė, pamačiusi, jog jis maitinamas žaliais bifšteksais, o ne žmonėmis, kaip tikėjosi) ir primygtinai reikalavo parodyti banginį.

Savo įdomybes jiems atskleidė įvairiausi muziejai, parkai, paplūdimiai ir akvariumai.

Glorija plaukė Hudzono upe garlaiviu, įrengtu pagal linksmą trečiojo dešimtmečio stilių. Ji pakilo į stratosferą, kur dangus buvo purpuro raudonumo su violetiniu atspalviu, jame žiebėsi žvaigždės, o apniukusi Žemė toli apačioje atrodė lyg didžiulė įdubusi lėkštė. Ji leidosi povandeniniu laivu su stiklo sienomis į Longailendo sąsiaurio gelmes, į žalią, liulantį pasaulį, kur keistos jūrų būtybės stebeilydavosi į ją pro stiklą ir staiga rangydamosi nuplaukdavo. Naują pasakų šalį, nors ir proziškesnę, ji išvydo parduotuvėse, po kurias ją vedžiojo misis Veston.

Žodžiu, kai mėnuo praėjo, Vestonai buvo įsitikinę, kad padarė viską, kas tik galima, kad Glorija galutinai pamirštų ją pametusį Robį. Tačiau jie nebuvo tikri, kad jiems tai pavyko.

Kur tik Glorija lankydavosi, ji ypač gyvai domėdavosi visais arčiau pasitaikiusiais robotais. Nors ir įspūdingiausią reginį, kad ir koks naujas ir nematytas jis

būtų buvęs, ji akimirksniu jį pamiršdavo, kai tik bent probėgšmom pastebėdavo kokį judantį metalinį mechanizmą. Dėl to, vaikščiodama su Glorija, misis Veston visus robotus rūpestingai aplenkdavo dideliu ratu.

Atomazga pagaliau įvyko Mokslo ir pramonės muziejuje. Ten vaikams buvo įruošta speciali paroda, kurioje buvo rodoma įvairiausios mokslo gudrybės ir stebuklai, pritaikyti vaikiškai galvosenai. Žinoma, Vestonai įtraukė šią parodą į savo privalomąją programą.

Ir tuo momentu, kai Vestonai stovėjo, negalėdami akių atitraukti nuo galingo elektromagneto, misis Veston staiga pamatė, kad Glorijos nebėra. Vestonai iš pradžių puolė į paniką, po to susitvardė ir, trijų muziejaus darbuotojų padedami, ėmėsi uoliai ieškoti.

Tuo tarpu Glorija anaiptol neklaidžiojo po muziejų šiaip sau. Pagal savo amžių ji buvo nepaprastai drąsi ir atkakli mergaitė, tuo ji visiškai panėšėjo į motiną. Ji pastebėjo trečiajame aukšte rodyklę su didžiuliu užrašu: „KALBANTIS ROBOTAS". Perskaičiusi užrašą skiemenimis ir pamačiusi, kad tėvai neketina eiti ta kryptimi, ji padarė paprasčiausią sprendimą. Sulaukusi patogios akimirkos, kai tėvų dėmesys buvo kitur, ji ramiai paliko juos ir nuėjo ten, kur kvietė rodyklė.

Kalbantis Robotas buvo kažkas nepaprasta. Tai buvo visiškai nepraktiškas įtaisas, turėjęs grynai reklaminę vertę. Kas valanda pas jį buvo įleidžiama grupė žmonių su ekskursijų vadovais. Budinčiam inžinieriui lankytojai atsargiai, pašnibždom duodavo klausimus. Tuos klausimus, kuriuos inžinierius laikė tinkamais robotui, perduodavo jam.

Visa tai buvo gana nuobodu. Žinoma, pravartu žinoti, kad skaičius 14, pakeltas kvadratu yra lygu 196, kad temperatūra tuo metu buvo 22,2 laipsnio, gi oro slėgis 762,508 milimetro gyvsidabrio stulpelio ir kad natrio atominis svoris 23. Tačiau tokiems dalykams roboto nereikia. Ypač kai jis — tokia griozdiška, visiškai

neportatyvi laidų ir ričių masė, užimanti daugiau kaip dvidešimt penkis kvadratinius metrus ploto.

Retai kas grįždavo prie roboto antrąkart. Kai į kambarį įėjo Glorija, tik viena mergaitė, kokių penkiolikos metų, sėdėjo ant suoliuko, laukdama trečio seanso.

Glorija net nepasižiūrėjo į ją. Tuo metu žmonės jai beveik nerūpėjo. Visas jos dėmesys buvo prikaustytas prie didžiulio mechanizmo, įtaisyto ant ratukų. Akimirką ji suabejojo — Kalbantis Robotas buvo nepanašus į tuos, kuriuos ji buvo mačiusi lig tol. Atsargiai, netvirtu plonyčiu balseliu, Glorija pradėjo:

— Misteri Robotai, prašau man atleisti, ar tai jūs — Kalbantis Robotas?

Tiesa, ji nebuvo tikra, bet jai bent atrodė, kad su robotu, kuris iš tikrųjų kalba, reikia būti be galo mandagiam.

(Sulysusiame, negražiame sėdėjusios kambaryje mergaitės veide atsispindėjo gilus susimąstymas. Ji išsitraukė bloknotėlį ir ėmė kažką greitai neįskaitomai keverzoti.)

Švelniai sutarškė ištepti alyva krumpliaračiai, ir mechaninis balsas be jokios intonacijos sugriaudėjo:

— Aš... robotas... kuris... kalba.

Glorija nusivylusi žiūrėjo į robotą. Jis iš tikrųjų kalbėjo, bet garsas ėjo kažkur iš mechanizmo vidaus. Robotas buvo be veido, į kurį būtų galima kreiptis.

Ji tarė:

— Ar negalite man padėti, misteri Robotai?

Kalbantis robotas buvo sukurtas tam, kad atsakinėtų į klausimus. Lig šiol jam visi duodavo tiktai tokius klausimus, į kuriuos jis sugebėjo atsakyti. Dėl to jis buvo visiškai įsitikinęs savo išgalėmis.

— Aš... galiu... jums... padėti.

— Labai ačiū, misteri Robotai. Ar jūs nematėte Robio?

— Kas... tas... Robis?

— Tai robotas, misteri Robotai.— Ji pasistiebė.— Jis štai maždaug tokio aukštumo, misteri Robotai, truputį aukštėlesnis, ir jis labai geras. Žinote, jis turi galvą. Jūs jos neturite, misteri Robotai, o jis turi.

Kalbantis Robotas nespėjo sekti jos kalbos.

— Robotas?

— Taip, misteri Robotai. Kaip ir jūs, misteri Robotai, tiktai jis, žinoma, nemoka kalbėti, ir jis labai panašus į tikrą žmogų.

— Robotas... kaip... aš?

— Taip, misteri Robotai.

Vienintelis Kalbančio Roboto atsakymas buvo nesuprantamas burzgesys, kurį protarpiais pertraukdavo padriki garsai. Drąsus apibendrinimas — kad jis suprastų esąs ne kaip individualus objektas, bet kaip dalis bendresnės grupės,— prašoko jo jėgas. Būdamas ištikimas savo paskirčiai, jis vis dėlto bandė aprėpti šią sąvoką, dėl to pustuzinis ričių perdegė. Suzvimbė avariniai signalai.

(Tuo metu mergaitė, sėdėjusi ant suoliuko, atsistojo ir išėjo. Ji jau buvo sukaupusi pakankamai medžiagos pranešimui „Robotai praktiniu požiūriu". Tai buvo pirmasis iš daugelio Sjuzenos Kelvin darbų šia tema.)

Glorija, slėpdama nekantrumą, laukė atsakymo. Staiga ji išgirdo už savęs šūktelėjimą: „Štai kur ji!" — ir pažino savo motinos balsą.

— Ką tu čia veiki, netikusi mergiūkšte?! — šaukė misis Veston, kurią, praėjus susirūpinimui, tuoj apėmė pyktis.— Ar tu žinai, kad tėtis ir mama išsigando vos ne mirštamai? Kodėl tu pabėgai?

Į kambarį įlėkė budintis inžinierius. Griebdamasis už galvos, jis pareikalavo, kad jam pasakytų, kas iš susirinkusiųjų sugadinęs mašiną.

— Argi jūs skaityti nemokate? — šaukė jis. — Čia uždrausta būti be ekskursijos vadovo!

Stengdamasi perrėkti triukšmą, Glorija sušuko:

— Mama, aš tik norėjau pasižiūrėti Kalbančio Roboto. Aš maniau, kad jis gali žinoti, kur yra Robis — juk jie abu robotai.

Vėl prisiminusi Robį, ji apsipylė gailiomis ašaromis.

— Aš turiu surasti Robį! Mama, noriu Robio!

Misis Veston, vos tvardydama raudulį, pratarė:

— O viešpatie! Einam, Džordžai! Aš nebegaliu!

Vakare Džordžas Vestonas kažkur išėjo kelioms valandoms. Kitą rytą jis įtartinai patenkintu veidu kreipėsi į žmoną:

— Aš turiu gerą sumanymą, Greise.

— Kokį? — pasigirdo niūrus, abejingas atsakymas.

— Dėl Glorijos.

— Ar tik nepasiūlysi vėl pirkti šitą robotą?

— Ne, žinoma.

— Na, tai klausau. Gal bent tu ką nors sugalvosi. Viskas, ką aš tik dariau, viskas perniek.

— Žinai, kas dingtelėjo man į galvą. Blogiausia, kad Glorija vaizduojasi Robį kaip žmogų, o ne kaip mašiną. Be abejo, ji negali jo pamiršti. O jeigu mums pavyktų ją įtikinti, kad Robis — tai tik elektros judinama plieninių lakštų ir varinių laidų krūva, ji liautųsi jo ilgėtis. Tai psichologiška. Supranti?

— O kaip tu galvoji tai padaryti?

Labai paprastai. Kaip tu manai, kur aš buvau vakare? Ogi „J. S. Robots end Mekenikel Men" firmoje ir įkalbėjau Robertsoną aprodyti mums rytoj visas savo valdas. Mes nueisime visi trys, ir, pamatysi, kai viską apžiūrėsime, Glorija įsitikins, kad robotas — ne gyvas padaras.

Misis Veston išplėtė akis, ir jose įsižiebė tarsi kažkokia džiaugsmo kibirkštėlė.

— Klausyk, Džordžai, tai neblogas sumanymas!

Džordžas Vestonas išdidžiai išsitiesė.

— Mano sumanymai visi tokie! — pareiškė jis.

Misteris Strazersas buvo doras valdytojas ir iš prigimties labai kalbus. Šio sutapimo dėka kiekvieną ekskursijos žingsnį lydėjo smulkiausi — gal net pernelyg smulkūs — aiškinimai. Tačiau misis Veston klausėsi įdėmiai. Ji net kelis kartus nutraukė jį ir paprašė pakartoti kai kuriuos paaiškinimus kuo paprasčiau, kad juos suprastų Glorija. Toks aukštas jo pasakojimo sugebėjimų įvertinimas misteriui Strazersui teikė malonumą, ir jis pasidarė dar kalbesnis. Bet Vestonas vis labiau nekantravo.

— Dovanokite man, Strazersai,— tarė jis, nutraukdamas per patį vidurį paskaitą apie fotoelementus. — Ar yra jūsų gamykloje toks baras, kuriame dirbtų vien robotai?

— Ką? Ak, taip! Žinoma! — Strazersas nusišypsojo misis Veston. — Savotiškas užburtas ratas: robotai gamina naujus robotus. Žinoma, paprastai mes to nepraktikuojame. Pirmiausia, mums to neleistų profsąjungos. Bet šiek tiek robotų gaminami pačių robotų rankomis — tiesiog kaip mokslinis eksperimentas. Matote, — nusiėmęs pensne akinius, jis paplekšnojo jais per delną, — profsąjungos nesupranta vieno dalyko, — aš tai sakau kaip žmogus, kuris visada labai simpatizavo profsąjunginiam judėjimui,— jos nesupranta, kad robotų atsiradimas, iš pradžių susijęs su šiokiais tokiais nedarnumais, ateityje neišvengiamai turi. . .

— Taip, Strazersai,— tarė Vestonas,— o dėl to baro, apie kurį kalbėjome? Ar galėtume ten žvilgtelėti? Tai būtų labai įdomu.

— Taip, taip, be abejo.— Misteris Strazersas vienu mėšlungišku judesiu užsidėjo pensne ir sutrikęs kostelėjo. — Prašom čia.

Lydėdamas Vestonus ilgu koridoriumi ir leisdamasis laiptais, jis kalbėjo palyginti nedaug. Bet kai tik jie įėjo į gerai apšviestą kambarį, žvangantį metalu, aiškinimai vėl pasipylė kaip iš gausybės rago.

— Štai! — pasakė jis didžiuodamasis. — Vieni robotai! Penki žmonės tik prižiūri juos — tie žmonės net ne šitame kambaryje. Per penkerius metus, praėjusius nuo to laiko, kai pradėjome eksperimentą, nebuvo nė vieno gedimo. Žinoma, čia gaminami palyginti paprasti robotai, bet...

Tarškantis valdytojo balsas jau seniai kėlė Glorijai snaudulį. Visa ekskursija jai atrodė nuobodi ir niekam nereikalinga. Nors aplinkui buvo daug robotų, bet nė vienas iš jų net iš tolo nepanėšėjo į Robį, ir jinai žiūrėjo į juos su neslepiama panieka.

Ji pamatė, kad šiame kambaryje visiškai nebuvo žmonių. Paskui jos žvilgsnis užkliudė šešis ar septynis robotus, kažką veikusius už apskrito stalo viduryje kambario. Ji nustebusi ir netikėdama išplėtė akis. Kambarys buvo pernelyg didelis, ir ji negalėjo būti tikra, bet vienas robotas buvo panašus... buvo panašus... taip, tai buvo jis!

— Robi!

Jos riksmas nuskambėjo per visą kambarį. Vienas robotas už stalo krūptelėjo ir išmetė įrankį. Glorija nėtvėrė iš džiaugsmo. Tėvams nespėjus sulaikyti, ji šmurkštelėjo pro aptvarą, nušoko iš kelių pėdų aukščio ant kitų grindų ir, mosuodama rankomis, lėkė prie savo Robio. O trejetas suaugusiųjų stovėjo, apstulbę iš siaubo. Jie pamatė tai, ko nepastebėjo susijaudinusi mergaitė. Didžiulis automatinis traktorius, sunkiai dardėdamas, važiavo tiesiai į Gloriją.

Per kelias sekundės dalis Vestonas atsikvošėjo. Bet šitos sekundės dalys viską lėmė. Glorijos pavyti nebuvo galima. Vestonas akimirksniu peršoko turėklus, bet tai buvo tik beviltiškas mėginimas. Misteris Strazersas ėmė smarkiai skėsčioti rankomis, rodydamas darbininkams, kad jie sustabdytų traktorių. Tačiau jie buvo tik žmonės, ir jiems reikėjo laiko komandai įvykdyti.

Tik vienas Robis veikė nedelsdamas ir tiksliai. Plačiai žengdamas metalinėmis kojomis, jis nėrė pasitikti

savo mažosios šeimininkės. Toliau viskas įvyko beveik vienu metu. Vienu rankos mostu, nė akimirksniu nesumažindamas greičio, Robis pakėlė Gloriją, kad jai net kvapą užėmė. Vestonas, ne visiškai suprasdamas, kas dedasi, gal ne tiek pamatė, kiek pajuto, kaip Robis pralėkė pro jį, ir sutrikęs stabtelėjo. Traktorius pervažiavo ta vieta, kur ką tik stovėjo Glorija, pusę sekundės vėliau negu Robis, pavažiavo dar trejetą metrų ir girgžtelėjęs sustojo.

Atsitokėjusi ir išsprūdusi iš tėvų glėbio, Glorija džiaugsmingai pasuko prie Robio. Ji žinojo tik vieną dalyką — ji rado savo draugą.

Tačiau misis Veston veide po išgąsčio pasirodė įtarimas. Ji atsisuko į vyrą. Nors būdama susijaudinusi ir susitaršiusiais plaukais, ji atrodė įspūdingai.

— Tai tu čia taip suorganizavai?

Džordžas Vestonas nusišluostė suprakaitavusią kaktą. Jo ranka tirtėjo, ir šypsena lūpose buvo virpanti, rūgšti. Misis Veston tęsė:

— Robis nebuvo pritaikytas dirbti gamykloje. Tu tyčia taip padarei, kad jį čia pasodintų ir kad Glorija jį rastų. Tai tu viską padarei.

— Na, tegu jau aš,— pratarė Vestonas.— Bet, Greise, iš kur aš galėjau žinoti, kad susitikimas bus toks audringas? O, be to, Robis išgelbėjo jai gyvybę — tu turi tai pripažinti. Tu negalėsi jo vėl pavaryti.

Greisė Veston susimąstė. Ji išsiblaškiusi pažvelgė į Gloriją ir Robį. Glorija taip stipriai buvo apsikabinusi robotui už kaklo, kad kiekvienas gyvas daiktas būtų seniai uždusęs. Netverdama iš džiaugsmo, mergaitė gyvai tarškėjo visokius niekus robotui į ausį. Robio rankos, padarytos iš chromuoto plieno ir pajėgios mazgu sumegzti dvicolį plieninį virbą, laikė švelniai apglėbusios mergaitę, o jo akys žėrėjo tamsiai raudona šviesa.

— Na,— pagaliau tarė misis Veston,— tegu jis lieka pas mus, kol rūdys jį suės.

Šjuzena Kelvin patraukė pečiais.

— Žinoma, rūdys suėsti nespėjo. Visa tai atsitiko 1998 metais. 2002 metais buvo išrastas judantis kalbantis robotas. Po to, suprantama, nekalbantys modeliai paseno. Visi robotų priešininkai naująjį išradimą pasitiko kaip paskutinį lašą, perpildžiusį taurę. Tarp 2003 ir 2007 metų daugumas vyriausybių uždraudė naudoti robotus Žemėje bet kokiems tikslams, išskyrus mokslinius tyrimus.

— Ir Glorijai teko galų gale išsiskirti su Robiu?

— Deja, matyt, taip. Beje, aš manau, kad penkiolikos metų mergaitei tai buvo lengviau negu aštuonmetei. Tačiau vis tiek tai buvo kvaila, be reikalo buvo draudžiama. Kai aš 2008 metais pradėjau dirbti firmoje, „J. S. Robots" finansinė padėtis buvo labai sunki. Iš pradžių aš net galvojau, kad po kelių mėnesių liksiu be darbo. Bet išeitis buvo rasta: mes ėmėme įsisavinti rinką už Žemės ribų.

— Ir viskas, žinoma, susitvarkė?

— Ne visiškai. Mes pradėjome nuo to, kad pabandėme naudoti jau buvusius modelius. Pavyzdžiui, tuos pirmuosius kalbančiuosius robotus. Jie buvo trijų su puse metrų aukščio, labai nerangūs, ir naudos jie nedaug tedavė. Mes pasiuntėme juos į Merkurijų, kad padėtų ten pastatyti kasyklą. Ir jie su savo uždaviniu nesusidorojo.

Aš nustebęs pažvelgiau į ją.

— Nejaugi? Bet juk dabar kompanija „Merkiuri Mainz"— didžiulis koncernas, kurio kapitalą sudaro daug milijardų.

— Taip, tai tik dabar. Tačiau sėkmingas buvo tik antras mėginimas. Jeigu jūs, jaunuoli, norite apie tai pasiklausyti, patarčiau susirasti Gregorį Pauelą. Juodu su Maiklu Donovanu antrajame ir trečiajame dešimtmetyje atlikdavo pas mus pačius sunkiausius darbus. Aš jau daug metų nieko negirdėjau apie Donovaną, bet Pauelas gyvena čia, Niujorke. Jis dabar senelis — man labai sunku apsiprasti su šia mintimi. Aš pamenu jį jauną. Na, žinoma, ir aš pati buvau jaunesnė. . .

— O jeigu jūs papasakotumėte ką nors bendrais bruožais, tai paskui misteris Pauelas papildytų jūsų pasakojimą? Pradėkite kad ir nuo Merkurijaus.

— Na, gerai. Antroji ekspedicija į Merkurijų buvo pasiųsta, rodos, 2015 metais. Tai buvo žvalgomoji ekspedicija, kurią finansavo „J. S. Robots" ir firma „Solar Mineralz". Ekspedicija susidėjo iš Gregorio Pauelo, Maiklo Donovano ir naujos konstrukcijos roboto bandomojo pavyzdžio.

RATELIŲ

Vienas mėgstamiausių Gregorio Pauelo posakių skelbė, kad panika nieko gero neduoda. Dėl to, kai jį laiptuose pasitiko suprakaitavęs ir susijaudinęs Maiklas, Pauelas susiraukė.

— Kas yra,— paklausė jis.— Ar nagą nusilaužei?

— Kaip tik taip ir atsitiko,— neatgaudamas kvapo, atkirto Donovanas. — Ką tu visą dieną veikei apačioje? — Jis atsikvėpė ir išdrožė: — Spidis negrįžo!

Pauelas išplėtė akis, stabtelėjo, bet tuojau pat susitvardė ir toliau kopė laiptais aukštyn. Jis tylėjo, kol pasiekė aikštelę, po to paklausė:

— Tu jį pasiuntei seleno?

— Taip.

— Ir seniai?

— Jau penkios valandos.

Vėl tyla. Tai velniška padėtis! Jau lygiai dvylika valandų, kaip jie Merkurijuje — ir suspėjo patekti į tokią biaurią bėdą. Merkurijus visada buvo laikomas klastingiausia planeta visoje Saulės sistemoje, bet šito tai jau per daug!

Pauelas tarė:

— Pradėk iš pradžių ir papasakok viską iš eilės.

Juodu įėjo į radijo kabiną. Jos įrengimai, neliesti dešimt metų (nuo pirmosios ekspedicijos laikų), jau kiek paseno. Technikai šita dešimtis metų reiškė labai daug. Pavyzdžiui, užtenka palyginti Spidį su tais robo-

tais, kurie buvo gaminami 2005 metais. Tiesa, pastaruoju metu robotechnikos laimėjimai buvo ypač dideli.

Pauelas atsargiai pačiupinėjo dar tebeblizgantį metalinį paviršių. Viskas, kas tik buvo kambaryje, atrodė lyg kažkokie užmiršti, palikti daiktai ir darė be galo slogų įspūdį. Beje, panašiai atrodė ir visa stotis.

Donovanas irgi tai pajuto. Jis tarė:

— Aš pamėginau susisiekti su juo per radiją, bet nieko neišėjo. Saulėtoje pusėje radijas netinka — bent jau tolimesniems kaip dviejų mylių atstumams. Iš dalies dėl to ir nepavyko pirmoji ekspedicija. O ultratrumpųjų bangų siųstuvui suderinti mums reikia ne vienos savaitės. . .

— Šito nedarysime. Kas gi pagaliau paaiškėjo?

— Aš sugavau nemoduliuotą signalą trumposiomis bangomis. Pagal jį buvo galima tik nustatyti Spidžio padėtį. Aš stebėjau jį dvi valandas ir rezultatus pažymėjau žemėlapyje.

Donovanas išsitraukė iš užpakalinės kišenės pageltusį pergamento lapelį, užsilikusį iš nesėkmingos pirmosios ekspedicijos, ir, sviedęs jį ant stalo, piktai priplojo delnu. Pauelas, sukryžiavęs rankas ant krūtinės, žiūrėjo į jį iš tolo. Donovanas nervingai bakstelėjo pieštuku:

— Šitas raudonas kryžiukas — seleno ežeras.

— Kuris? — nutraukė jį Pauelas. — Jų ten buvo trys. Juos visus mums pažymėjo Makdugalas prieš išskrisdamas.

— Žinoma, Spidį aš pasiunčiau į artimiausiąjį. Septyniolika mylių nuo čia. Bet bėda ne ta, — Donovano balsas virpėjo. — Štai šitie taškai žymi Spidžio padėtį.

Pirmą kartą per visą laiką tariamoji Pauelo ramybė sutriko. Jis čiupo žemėlapį.

— Tu juokauji? To negali būti!

— Žiūrėk pats, — burbtelėjo Donovanas.

Taškai, žymėjusieji roboto padėtį, sudarė nelygų apskritimą, kurio centre buvo raudonas kryžiukas —

seleno ežeras. Pauelo pirštai ėmė pešioti ūsus — neabejotinas susirūpinimo ženklas.

Donovanas pridūrė:

— Per dvi valandas, kol aš jį stebėjau, jis apėjo šitą prakeiktą ežerą keturis kartus. Atrodo, kad jis pasiruošęs ten sukti ratu be galo. Supranti, kokioje padėtyje atsidūrėme?

Pauelas pažvelgė į jį, bet nieko neatsakė. Žinoma, jis suprato, kokia jų padėtis. Viskas buvo paprasta, kaip silogizmų grandinė. Nuo viso baisaus Merkurijaus saulės karščio juos skyrė tiktai fotoelementų baterijos. Fotoelementai buvo beveik visiškai suirę. Pagelbėti galėjo tik selenas. Seleno atgabenti galėjo tiktai Spidis. Jeigu jis negrįš — nebus seleno — jeigu nebus seleno — nebus fotoelementų. Jeigu nebus fotoelementų... Ką gi, lėtas spirgimas — vienas nemaloniausių mirties būdų.

Donovanas piktai sušiaušė savo rudą ševeliūrą ir su kartėliu pasakė:

— Užsitrauksime gėdą visoje Saulės sistemoje, Gregai. Kaip taip viskas iš karto nuėjo velniop? „Garsioji brigada, susidedanti iš Pauelo ir Donovano, pasiųsta į Merkurijų išaiškinti, ar verta saulėtojoje pusėje steigti kasyklas su naujausia technika ir robotais." Ir štai jau pirmąją dieną viską sugadinome. O juk sprendimas kuo paprasčiausias. Nepernešime tokios gėdos.

— Tuo rūpintis neverta,— ramiai atsakė Pauelas. — Jeigu mes tučtuojau ko nors nesugalvosime, apie gėdą nėra ko nė kalbėti. Mes tiesiog neliksime gyvi.

— Nekalbėk kvailysčių! Gal tau ir juokinga, o man ne. Pasiųsti mus čia su vienu vieninteliu robotu — tai tiesiog nusikaltimas! Ir dar tas tavo puikusis sumanymas — patiems pasitaisyti fotoelementus.

— Na, čia tai jau tu be reikalo mane užsipuoli. Juk mudu abu šį dalyką sprendėme. Mums tereikia tik kilogramo seleno, Stilhedo dielektrinio įtaiso ir trijų valandų laiko. Ir visoje saulėtojoje pusėje telkšo ištisi ežerai gryno seleno. Makdugalo spektro reflektorius per

penkias minutes aptiko jų net tris. Šimts velnių! Juk mes negalėjome laukti sekančios Merkurijaus opozicijos!

— Tai ką darysime? Pauelai, tu kažką sugalvojai. Aš žinau, kitaip tu nebūtum toks ramus. Į didvyrį tu nė kiek ne panašesnis, negu aš. Dėstyk!

— Patys parsivesti Spidžio negalime. Bent jau čia, saulėtojoje pusėje. Net naujieji skafandrai neišlaikys ilgiau kaip dvidešimt minučių šitokioje kaitroje. Bet žinai seną patarlę: „Siųsk robotą roboto sugauti"? Klausyk, Maikai, gal nėra taip jau blogai. Apačioje mes turime šešis robotus. Jeigu jie nesugedę, galime juos panaudoti. Jeigu tik jie nesugedę.

Donovano akyse blykstelėjo vilties kibirkštėlė.

— Šeši pirmosios ekspedicijos robotai? Ar tu esi tikras? O gal jie tik pusautomačiai? Juk dešimt metų — tai robotechnikos požiūriu labai daug.

— Ne, tikri robotai. Aš visą dieną su jais kniūsčiausi ir dabar žinau. Jie turi pozitronines smegenis — žinoma, pačias primityviausias.

Jis įsikišo žemėlapį į kišenę.

— Eime žemyn.

Robotai buvo pačiame apatiniame stoties aukšte, tarp dulkinų dėžių, prikrautų nežinia ko. Jie buvo labai dideli — net kai jie sėdėdavo, jų galvos būdavo iškilusios per du gerus metrus.

Donovanas švilptelėjo:

— Tai bent didumėlis, a? Aplinkui ne mažiau kaip trys metrai.

— Taip yra dėl to, kad juose įtaisyta senoji Makhefio pavara. Aš pasižiūrėjau į vidų — baisus mechanizmas.

— Ar tu jų dar nebuvai įjungęs?

— Ne. O kam? Vargu ar kas nors galėjo sugesti. Net diafragmos atrodo puikiai. Jie turėtų kalbėti.

Jis atsuko dangtelį ant artimiausio roboto krūtinės ir į skylę įdėjo dviejų colių skersmens rutuliuką, kuria-

me buvo mažytė kibirkštėlė atominės energijos — visa, ko reikėjo, kad robotas atgytų. Rutuliuką priderinti buvo gana sunku, bet galų gale Pauelui tai pavyko. Po to jis rūpestingai užsuko dangtelį ir priėjo prie sekančio roboto.

Donovanas nerimaudamas prabilo:

— Jie nejuda.

— Nebuvo komandos,— trumpai paaiškino Pauelas. Jis grįžo prie pirmojo roboto ir plekštelėjo jam per šarvus:

— Ei tu! Ar girdi mane?

Gigantas lėtai palenkė galvą, ir jo akys pakrypo į Pauelą. Po to pasigirdo kimus, gergždžiantis balsas, panašus į senovinio fonografo garsus:

— Taip, šeimininke.

Pauelas nelinksmai šyptelėjo.

— Ar supratai, Maikai? Tai vienas iš pirmųjų kalbančiųjų robotų. Tada buvo einama prie to, kad robotus naudoti Žemėje turėjo būti draudžiama. Tačiau konstruktoriai mėgino išvengti šito draudimo ir kvailoms mašinoms įdiegė stiprų, patikimą vergo instinktą.

— Tačiau tai nepadėjo,— pastebėjo Donovanas.

— Žinoma, ne, bet jie vis dėlto stengėsi.

Jis vėl atsisuko į robotą.

— Stokis!

Robotas lėtai pakilo. Donovanas užvertė aukštyn galvą ir vėl švilptelėjo.

Pauelas paklausė:

— Ar tu gali išeiti į paviršių? Į saulę?

Tyla. Roboto smegenys dirbo lėtai. Paskui robotas atsakė:

— Taip, šeimininke.

— Gerai. Ar tu žinai, kas yra mylia?

Vėl tyla ir neskubus atsakymas:

— Taip, šeimininke.

— Mes išvesime tave į paviršių ir nurodysime kryp-

tį. Tu nueisi apie septyniolika mylių ir ten kažkur sutiksi kitą robotą, mažesnį. Supranti?

— Taip, šeimininke.

— Tu surasi šitą robotą ir liepsi jam grįžti. Jeigu jis neklausys, tu parvesi jį prievarta.

Donovanas timptelėjo Pauelui už rankovės.

— O kodėl negalėtume jo pasiųsti tiesiai atnešti seleno?

— Dėl to, kad man reikalingas Spidis, supranti? Aš noriu žinoti, kas jam atsitiko.— Pasisukęs į robotą, jis įsakė: — Eik paskui mane!

Robotas nesijudino, ir jo balsas sudundeno:

— Atleisk, šeimininke, bet aš negaliu. Tu turi pirma atsisėsti.

Jo nerangios rankos skambėdamos susijungė, buki pirštai susinėrė, sudarydami lyg kokią pakopą.

Pauelas, pešiodamas ūsus, įsistebeilijo į robotą.

— Oho! Hm. . .

Donovanas išsprogino akis.

— Ar mes ant jų turime joti? Kaip ant arklių?

— Tikriausiai. Tiesa, aš nežinau, kam to reikia. Nors. . . Na taip! Aš juk sakau, kad tada buvo pernelyg daug dėmesio skiriama saugumui. Matyt, konstruktoriai norėjo visus įtikinti, kad robotai visai nepavojingi. Jie negali vaikščioti savarankiškai, vaikšto tik su varovu ant pečių. O ką mums daryti?

— Apie tai ir galvoju,— sumurmėjo Donovanas. — Mes vis vien negalime išlįsti į paviršių — su robotu ar be roboto. O viešpatie! — Jis susijaudinęs du kartus spragtelėjo pirštais.— Duok man tą žemėlapį. Manai, veltui aš jį dvi valandas tyrinėjau? Štai mūsų stotis. O kodėl mums nepasinaudojus tuneliais?

Stotis žemėlapyje buvo pažymėta skrituliu, nuo kurio kaip voratinklis sklido punktyrinės tunelių linijos.

Donovanas įsistebeilijo į sutartinių ženklų sąrašą.

— Žiūrėk, — tarė jis, — šitie maži juodi taškai —

landos į paviršių. Viena iš jų daugių daugiausia bus per tris mylias nuo ežero. Štai jos numeris... Jie galėjo ir ne tokiu smulkiu šriftu rašyti... Aha. Tryliktoji-a. Jeigu tik robotai žinotų kelią...

Pauelas tuojau pat paklausė ir išgirdo vangų atsakymą: „Taip, šeimininke."

— Eik atnešti skafandrų,— tarė jis patenkintas.

Juodu pirmąkart užsivilko skafandrus. Dar vakar, kai atvyko į Merkurijų, jie išvis neketino to daryti. Ir dabar jie nerangiai judino rankas bei kojas, norėdami apsiprasti su nepatogia apranga.

Skafandrai buvo žymiai didesni ir dar griozdiškesni, negu įprastiniai kosminių kelionių kostiumai. Užtat jie buvo kur kas lengvesni — juose nebuvo nė kruopelės metalo. Pagaminti iš šilumai atsparios plastmasės, pamušti specialiai apdorotu kamščiu, su įtaisu, pašalinančiu iš oro visą drėgmę, šie skafandrai galėjo priešintis nepakeliamai saulės kaitrai dvidešimt minučių. Na, ir dar penketą — dešimtį minučių be tiesioginio mirštamo pavojaus žmogui.

Robotas vis dar laikė sunėręs rankas, tarsi pakopą. Jis nerodė jokių nusistebėjimo žymių, matydamas negražią figūrą, į kurią buvo pavirtęs Pauelas.

Radijas kimiai perdavė Pauelo balsą:

— Ar tu pasirengęs mus nugabenti prie 13-a landos?

— Taip, šeimininke.

„Gerai ir tai,— pamanė Pauelas.— Gal jiems ir stinga distancinio radijo valdymo, tačiau jie bent gali priiminėti komandas."

— Sėskis ant bet kurio, Maikai,— tarė jis Donovanui.

Jis pastatė koją ant improvizuotos pakopos ir užsikorė aukštyn. Sėdėti buvo patogu: ant roboto nugaros, matyt, tam tyčia buvo padaryta kupra, o ant abiejų pečių — po įdubą kojoms. Dabar paaiškėjo ir milžino „ausų" paskirtis. Pauelas nusitvėrė už „ausų" ir pakreipė robotui galvą. Tasai nerangiai pasisuko.

— Pradėsime, Makdufai!

Bet iš tikro Pauelui visiškai ne juokai buvo galvoje.

Žengdami lėtai, mechaniniu tikslumu, milžiniški robotai išlindo pro duris, kurių stakta buvo vos pusmetris virš robotų galvų, todėl raiteliai paskubėjo pasilenkti. Siauras koridorius, po kurio skliautais ritmingai dundėjo sunkūs, neskubūs gigantų žingsniai, nuvedė juos į šliuzo kamerą, kur teko palaukti, kol bus išsiurbtas oras.

Ilgas beoris tunelis, nusitęsiantis tolumon, priminė Pauelui milžinišką darbą, kurį atliko pirmoji ekspedicija su savo negausiais įrengimais. Taip, ji baigėsi nesėkmingai, bet šita nesėkmė buvo vertesnė už kurią nors kitą lengvą sėkmę.

Robotai žingsniavo į priekį. Jų greitis buvo nekintamas, eisena lygi.

Pauelas tarė:

— Žiūrėk, šitie tuneliai apšviesti, ir temperatūra čia kaip Žemėje. Tikriausiai taip buvo per visą dešimtį metų, kai čia niekas negyveno.

— Kokiu būdu jiems tai pavyko padaryti?

— Pigi energija — pigiausia visoje Saulės sistemoje. Saulės spinduliai — čia, saulėtojoje Merkurijaus pusėje,— tai ne juokai. Štai kodėl jie ir pastatė stotį atviroje vietoje, o ne kokio nors kalno šešėlyje. Tai juk didžiulis energijos keitiklis. Šiluma paverčiama elektra, šviesa, mechaniniu darbu ir viskuo, kuo tik nori. Ir tuo pat metu, gaudama energiją, stotis vėsta.

— Klausyk,— tarė Donovanas, — visa tai labai pamokoma, bet pakalbėkime apie ką nors kita. Juk visas energijos transformavimas eina per fotoelementus, o tai dabar man aktualiausias dalykas.

Pauelas kažką sumurmėjo, ir, kai Donovanas vėl prašneko, pokalbis pakrypo kita vaga.

— Klausyk, Gregai. O vis dėlto kas galėjo atsitikti Spidžiui? Aš niekaip negaliu suprasti.

Skafandre sunku trukteleti pečius, bet Pauelui tai pavyko.

— Nežinau, Maikai. Juk jis pilnutinai pritaikytas Merkurijaus sąlygoms. Karštis jam nebaisus, jis apskaičiuotas mažesnei svorio jėgai, gali vaikščioti raižyta vietove. Viskas numatyta — bent jau turėtų būti numatyta.

Juodu nutilo, šį kartą ilgam.

— Šeimininke,— tarė robotas, — mes atvykome.

— A? — Pauelas atsikvošėjo. — Na, lipkime į viršų. Į paviršių.

Jie atsidūrė nedideliame paviljone — tuščiame, be oro, apgriuvusiame. Donovanas įžiebė žibintą ir ilgai apžiūrinėjo skylę, pramuštą viršutinėje vienos sienos dalyje.

— Meteoritas? Kaip tu manai? — paklausė jis.

Pauelas patraukė pečiais.

— Koks skirtumas? Nesvarbu. Eime.

Šalia iškilusi juoda bazalto uola juos dengė nuo saulės. Aplinkui viskas buvo pasinėrę į juodą beorio pasaulio šešėlį. Šešėlis baigėsi, tartum nupiautas peiliu, ir toliau nepakenčiamai baltai žėrėjo miriadai kristalų, nuklojusių gruntą.

— Prisiekiu kosmosu, čia tai bent gražumėlis! — Donovanui net kvapą užėmė iš nuostabos. — Visai kaip sniegas!

Iš tiesų, tai buvo panašu į sniegą. Pauelas apžvelgė žėrintį nelygų paviršių, nusitęsusį ligi pat horizonto, ir susiraukė nuo akinamo spindesio.

— Tai kažkokia nepaprasta vieta,— tarė jis. — Vidutinis Merkurijaus paviršiaus atspindžio koeficientas gana mažas, o beveik visa planeta nuklota pilkos pemzos. Panašiai kaip Mėnulis. O juk gražu, ar ne?

Gerai, kad skafandrai buvo su šviesos filtrais. Gražu ar negražu, bet neapsaugotos akys būtų per pusę minutės apakusios nuo šitokio tviskėjimo.

Donovanas pažiūrėjo į termometrą, įtaisytą skafandre prie riešo.

— Oho! Aštuoniasdešimt laipsnių!

Pauelas taip pat žvilgtelėjo į termometrą ir tarė:

— Taip... Daugoka. Nieko nepadarysi — atmosfera...

— Merkurijuje? Tu kvaištelėjai!

— Ne. Juk ir Merkurijus turi šiokią tokią atmosferą,— puse lūpų atsakė Pauelas, bemėgindamas nerangiais skafandro pirštais priderinti prie savo šalmo stereoskopinį vamzdį. — Palei paviršių turi driektis plonas sluoksnis garų. Lakieji elementai, sunkieji junginiai, kuriuos gali išlaikyti Merkurijaus trauka. Selenas, jodas, gyvsidabris, galis, kalis, bismutas, lakieji metalų oksidai. Garai patenka į šešėlį ir kondensuojasi, išskirdami šilumą. Tai kažkas panašaus į milžinišką distiliavimo kubą. Įžiebk žibintą — ir pamatysi, kad uola iš šitos pusės apsidengusi kažkokiu pilku šerkšnu arba gyvsidabrio rasa.

— Na, tai nesvarbu. Šituos aštuoniasdešimt laipsniukų mūsų skafandrai atlaikys, kiek tik reikės.

Pauelas pagaliau prisitaisė stereoskopinį žiūroną ir dabar buvo panašus į sraigę su ragiukais. Donovanas suklusęs laukė.

— Ar matai ką nors?

Pauelas ne iš karto atsakė. Jo balsas buvo kupinas nerimo:

— Antai horizonte tamsi dėmė. Tai veikiausiai seleno ežeras. Jis ir turi ten būti. O Spidžio nematyti.

Pauelas užsikorė ant roboto pečių, atsargiai atsistojo, praskėtęs kojas, ir įsistebeilijo į tolumą.

— Pala... Na taip, jisai. Eina čia.

Donovanas sužiuro į tą pusę, kur rodė Pauelo pirštas. Jis neturėjo stereoskopinio žiūrono, bet pamatė mažą judantį tašką, kuris juodavo akinamai žvilgančių kristalų fone.

— Matau! — suriko jis. — Į priekį!

Pauelas vėl atsisėdo ant roboto pečių ir pliaukštelėjo pirštine per jo milžinišką krūtinę.

— Eime!

— Pirmyn, pirmyn! — šaukė Donovanas, ragindamas kulnimis savo robotą.

Robotai pajudėjo. Jų lygių žingsnių beorėje erdvėje nebuvo girdėti, o per sintetinį skafandro audinį garsas taip pat nepraėjo. Buvo juntami tik ritmiški svyravimai.

— Greičiau! — ėmė rėkti Donovanas. Ritmas nepasikeitė.

— Veltui ragini,— atsakė Pauelas. — Šitas geležies laužas gali eiti tik vienodu greičiu. O gal tu manai, kad jie turi selektyvinius fleksorius?

Jie išnėrė iš šešėlio. Saulės šviesa tvokstelėjo į juos įkaitusiu srautu. Donovanas nejučiom susirietė.

— Oi! Ar man tik taip atrodo, ar iš tikrųjų karšta?

— Greitai bus dar karščiau,— pasigirdo niūrus atsakymas. — Žiūrėk — Spidis!

Robotas SPD-13 buvo jau arti, ir galėjai įžiūrėti visas jo detales. Jo gracingas, aptekamų formų, akinamai blyksintis kūnas darniai ir greitai lėkė nelygia žeme. Jo vardas — „Spidis", „greitasis", — buvo, žinoma, sudarytas iš jo markę žyminčių raidžių, bet jis labai tiko robotui. Modelis SPD buvo vienas greičiausių robotų, kuriuos gamino firma „J. S. Robots".

— Ei Spidi! — šūktelėjo Donovanas, smarkiai mosikuodamas rankomis.

— Spidi! — suriko Pauelas.— Eik šen!

Atstumas tarp žmonių ir paklydėlio roboto sparčiai mažėjo, — daugiau dėl Spidžio pastangų, negu dėl lėtai žengiančių, per dešimtį tarnybos metų pasenusių įtaisų, ant kurių jojo Pauelas ir Donovanas.

Jie jau buvo taip arti, kad galėjo pastebėti, jog Spidis ėjo kažkaip nelygiai — robotas žymiai svirduliavo iš vienos pusės į kitą. Pauelas ėmė jam moti, visu pajėgumu paleido veikti savo kompaktišką radijo siųs-

tuvą, įtaisytą šalme, ir norėjo dar kartą šūktelėti. Tuo metu Spidis juos pastebėjo.

Jis sustojo kaip įbestas ir stovėjo kurį laiką, kiek svyruodamas, lyg lengvo vėjelio pučiamas.

Pauelas šaukė:

— Viskas gerai, Spidi! Eik šen!

Ausinėse pirmąkart pasigirdo roboto balsas:

— Oi kaip gerai! Pažaiskime. Jūs gaudykite mane, o aš jus. Jokia meilė mūsų neišskirs. Aš — maža gėlytė, miela, maža gėlytė. Valio!

Apsisukęs aplink, jis nėrė atgal tokiu greičiu, kad iš po jo kojų lėkė grumstai sukepusių dulkių. Paskutiniai žodžiai, kuriuos jis pasakė toldamas, buvo: „Ir auga gėlytė maža po ąžuolu šimtamečiu." Po to pasigirdo keisti metaliniai spragsėjimai, kurie, gal būt, reiškė lyg ir roboto žagsėjimą.

Donovanas tyliai tarė:

— Iš kur jis ištraukė kažkokias kvailas eiles? Klausyk, Gregai, jis... jis girtas. Arba kas nors į tą galą.

— Jeigu tu man nebūtum pasakęs, aš tikriausiai niekada nebūčiau susiprotėjęs,— kandžiai pastebėjo jis. — Grįžkime į šešėlį. Aš jau spirgu.

Klusią tylą sutrikdė Pauelas:

— Visų pirma Spidis negirtas — ne taip, kaip žmogus. Jis robotas, o robotai nepasigeria. Tačiau jam atsitiko kažkas negera, ir tai tas pat, kas žmogui pasigėrimas.

— Man rodos, jis girtas,— tvirtai pareiškė Donovanas. — Bent jau jis mano, kad mudu su juo žaidžiame. O mums ne žaidimai galvoje. Tai gyvybės ar mirties klausimas — ir, sakyčiau, gana nemalonios mirties.

— Gerai, nesiskubink. Robotas — tai tik robotas. Kai tiktai sužinosime, kas jam atsitiko, mes jį pataisysime.

— Kai tiktai... — aitriai burbtelėjo Donovanas.

Pauelas neatkreipė jokio dėmesio.

— Spidis puikiai pritaikytas įprastinėms Merkuri-

jaus sąlygoms. Bet šita vietovė,— jis parodė link horizonto, — labai jau neįprastinė. Štai kur šuo pakastas. Iš kur, pavyzdžiui, atsirado šitie kristalai? Jie galėjo susidaryti iš lėtai auštančio skysčio. Bet koks gi skystis būtų toks karštas, kad auštų Saulės spinduliuose Merkurijuje?

— Vulkaniniai reiškiniai,— spėliojo Donovanas.

Pauelas sukluso.

— Iš vaiko lūpų. . .— pratarė jis dusliu balsu ir nutilo penkias minutes. Po to jis tarė: — Klausyk, Maikai, ką tu pasakei Spidžiui, siųsdamas jį seleno?

Donovanas nustebo.

— Ogi nė nežinau. Aš tiesiog liepiau atnešti seleno.

— Tas aišku. Bet kaip liepei? Pabandyk tiksliai prisiminti.

— Aš pasakiau. . . Pala. . . Aš pasakiau: „Spidi, mums reikia seleno. Tu rasi jo ten ir ten. Eik ir atnešk jo." Štai ir viskas. Ką gi daugiau aš turėjau pasakyti?

— Ar tu nesakei, kad tai labai svarbu, skubu?

— O kam? Uždavinys juk paprastas.

Pauelas atsiduso.

— Taip, dabar jau nieko nebepaveiksi. Tačiau mudu patekome į bėdą.

Jis nulipo nuo savo roboto ir atsisėdo, nugara atsirėmęs į uolą. Donovanas prisėdo šalia ir įsikibo į parankę. Už šešėlio krašto akinama saulė, rodos, jų tykojo kaip katė pelės. O greta stovėjo du gigantiški robotai, neregimi patamsyje. Tiktai blausia raudona šviesa švytinčios fotoelektrinės akys žvelgė į juos — nemirksinčios, nejudančios, abejingos.

Abejingos! Tokios pat, kaip ir visas šitas pražūtingas Merkurijus — mažas, bet klastingas.

Donovanas išgirdo įstangų Pauelo balsą:

— Dabar klausykis. Pradėsime nuo trijų pagrindinių robotechnikos dėsnių,— nuo trijų taisyklių, kurios gerai įtvirtintos pozitroninėse smegenyse. — Patamsyje jis ėmė lenkti vieną pirštą po kito. — Pirma, Robotas ne-

gali daryti žalos žmogui arba savo neveikimu leisti, kad žmogui būtų padaryta žala.

— Teisingai.

— Antra, — tęsė Pauelas. — Robotas turi klausyti žmogaus komandų, jeigu šios komandos neprieštarauja Pirmajam dėsniui.

— Taip.

— Ir trečia. Robotas turi rūpintis savo saugumu, jeigu tai neprieštarauja Pirmajam ir Antrajam dėsniams.

— Taip. Na tai kas iš to?

— Juk šitie dėsniai viską paaiškina. Kai dėsniai ima prieštarauti vienas kitam, klausimą išsprendžia pozitroninių potencialų skirtumas smegenyse. Kas atsitinka, jeigu robotas artėja prie tokios vietos, kur jam gresia pavojus, ir jis tai žino? Potencialas, kurį sukelia Trečiasis dėsnis, automatiškai jį priverčia grįžti atgal. Bet įsivaizduok, kad tu įsakei jam artėti prie pavojingos vietos. Šituo atveju Antrasis dėsnis sukelia priešingą potencialą, aukštesnį už pirmąjį, ir robotas vykdo įsakymą, rizikuodamas savo gyvata.

— Aš tai žinau. Bet kokios išvados iš to?

— Kas galėjo atsitikti Spidžiui? Tai — vienas iš paskutinių modelių, specializuotas, brangus kaip linijinis laivas. Jis padarytas taip, kad jį būtų nelengva sunaikinti.

— Na ir...

— Na ir jo programoje Trečiasis dėsnis buvo įdiegtas ypatingai griežtai — beje, tai specialiai buvo pažymėta prospektuose. Jo pastangos išvengti pavojaus yra nepaprastai stiprios. O kai tu pasiuntei jį seleno, tu davei komandą atsainiai, tarp kitko, todėl potencialas, susijęs su Antruoju dėsniu, buvo gana silpnas. Tai vis faktai.

— Toliau, toliau. Rodos, aš pradedu suprasti.

— Supranti? Aplink seleno ežerą yra kažkoks pavojus. Jis didėja, robotui artėjant, o per kažkurį atstumą nuo ežero Trečiojo dėsnio potencialas, iš pat pra-

džios labai aukštas, darosi tiksliai lygus Antrojo dėsnio potencialui, kuris iš pat pradžios būna silpnas.

Donovanas susijaudinęs pašoko.

— Aišku! Susidaro pusiausvyra. Trečiasis dėsnis varo jį atgal, o Antrasis — pirmyn...

— Ir jis ima sukti aplink ežerą, likdamas toje linijoje, kur atsiranda ši pusiausvyra. Ir jeigu mes nesiimsime jokių priemonių, jis ir lakstys aplink, lyg šokdamas ratelį...

Jis tęsė susimąstęs:

— Užtat jis ir elgiasi kaip girtas. Susidarius potencialų pusiausvyrai, pusė pozitroninių grandinių smegenyse neveikia. Aš nesu pozitronikos specialistas, bet tai aišku. Gal būt, jis nebekontroliuoja kaip tik tų pačių savo valios mechanizmo dalių, kaip ir girtas žmogus. O iš viso tai labai smagu.

— Tačiau iš kur atsirado pavojus? Kad žinotume, nuo ko jis bėga...

— Bet juk tu pats jau suvokei! Vulkaniniai reiškiniai. Kažkur palei ežerą smelkiasi dujos iš Merkurijaus gelmių. Sulfatas, anglies dioksidas ir anglies monoksidas. Gana daug anglies monoksido. O čionykštėje temperatūroje...

Donovanas nurijo seilę.

— Anglies monoksidas plius geležis duoda lakųjį geležies karbonilą!

— O robotas, — niūriai pridūrė Pauelas, — beveik vien iš geležies. Mėgstu logiškus samprotavimus. Mes jau viską išsiaiškinome, išskyrus tai, kad nežinome, ką dabar daryti. Patys nukakti ligi seleno negalime — vis dėlto toloka. Negalime pasiųsti ir šitų žirgų, nes jie be mūsų neis, o jeigu mes josime ant jų, tai spėsime paskrusti. Sugauti Spidžio taip pat negalime — šitas kvailys mano, kad mudu su juo žaidžiame, o jo greitis šešiasdešimt mylių per valandą, gi mūsų tik keturios...

— Bet jeigu vienas mūsų nueis, — pradėjo mąsliai Donovanas,— ir grįš paskrudęs, tai juk liks kitas...

— Nagi taip, — atsakymas buvo vėl sarkastiškas. — Tai bus labai sunki auka... Tik kol žmogus pasieks ežerą, jis jau nebepajėgs duoti komandos. O robotai vargu ar grįš be paliepimo. Paskaičiuok: mes esame per dvi ar tris mylias nuo ežero — na, tarkim, per dvi. Robotas sukaria keturias mylias per valandą. O skafandruose mes galime tverti dvidešimt minučių. Turėk galvoje, kad čia pavojingas ne tik karštis. Saulės spektro ultravioletinė ir tolimesnė dalis — taip pat mirtis.

— Taigi, — tarė Donovanas. — Trūksta tiktai dešimties minučių.

— Mums vis tiek — dešimties minučių ar visos amžinybės. Ir dar: norint, kad Trečiojo dėsnio potencialas sustabdytų Spidį tokiu atstumu, metalų garų atmosferoje turi būti gana daug anglies monoksido. Ir todėl turi būti nemaža korozija. Jis vaikšto ten jau keletas valandų. Bet kuriuo momentu, tarkim, kelio sąnarys gali sugesti, ir jis parvirs. Čia reikia ne šiaip sau urbinti smegeninę — reikia spręsti greitai!

Gili, niūri, liūdna tyla.

Pirmas prabilo Donovanas. Jo balsas virpėjo, bet jis stengėsi kalbėti ramiai:

— Na gerai, mes negalime padidinti Antrojo dėsnio potencialo, duodami naują komandą. O ar negalime pabandyti iš kito galo? Jeigu mes padidinsime pavojų, tai padidės Trečiojo dėsnio potencialas, ir mes pavarysime jį atgal.

Pauelas tylėdamas atsuko į jį savo šalmo langelį.

— Klausyk... — atsargiai tęsė Donovanas, — norint jį parsivaryti, reikia padidinti anglies monoksido koncentraciją. O stotyje yra visa analizės laboratorija.

— Suprantama, — sutiko Pauelas. — Juk ši stotis yra kasyklos.

— Taip. O ten turi būti nemaža oksalo rūgšties kalcio nusėsdinimui.

— Prisiekiu kosmosu! Maikai, tu esi genijus!

— Šiek tiek, — kukliai sutiko Donovanas. — Aš dabar prisiminiau, kad oksalo rūgštis kaitinama skaidosi į anglies dioksidą, vandenį ir gerąjį senąjį anglies monoksidą. Elementarinis instituto chemijos kursas.

Pauelas pašoko ir paplojo milžiniškam robotui per koją.

— Ei! — šūktelėjo jis. — Ar tu moki mėtyti?

— Ką, šeimininke?

— Vis tiek ką, — Pauelas apkeikė panosėje sunkiai mąstantį robotą ir pagriebė uolos nuolaužą, didumo sulig plyta. — Imk ir pataikyk į žydrų kristalų kekę — antai už tos kreivos properšos. Matai?

Donovanas timptelėjo jam už rankos.

— Per toli, Gregai. Tai juk kone pusė mylios.

— Ramiai,— atsakė Pauelas. — Prisimink, kokia svorio jėga Merkurijuje. O jo ranka plieninė. Žiūrėk.

Roboto akys išmatavo atstumą mašinos tikslumu. Jis ranka pasvėrė akmenį ir užsimojo. Patamsyje jo judesiai buvo blogai matomi, bet, kai jis perstojo nuo vienos kojos ant kitos, aiškiai galėjai pajusti, kaip sudrebėjo gruntas. Akmuo kaip juodas taškas išlėkė už šešėlio ribų. Jam lėkti nekliudė nei oro priešinimasis, nei vėjas,— ir kai jis nukrito, žydrų kristalų skeveldros pasipylė iš paties kekės centro.

Pauelas džiaugsmingai riktelėjo:

— Skubėkime rūgšties, Maikai!

Kai jie įjojo į apgriuvusį pavilijoną, Donovanas nelinksmai tarė:

— Spidis laksto šiapus ežero nuo to laiko, kai mes jį vijomės. Ar pastebėjai?

— Taip.

— Tikriausiai nori pažaisti su mumis. Na, aš jam pažaisiu! . .

Jie sugrįžo po kelių valandų su trilitriniais indais, pilnais baltų miltelių, ir su ištįsusiais veidais. Fotoelementai iro dar sparčiau, negu jie tikėjosi.

Jie išvedė savo robotus į saulę ir tylėdami, susikaupę ir paniurę pasuko Spidžio link.

Spidis neskubėdamas ėmė šuoliuoti artyn.

— Štai ir mes! Valio! Išlindo mėnulis iš rūko ir parodė, ką jis gali! . .

— Aš tau parodysiu, ką gali,— sumurmėjo Donovanas. — Žiūrėk, Gregai, jis šlubuoja.

— Matau,— susirūpinęs atsakė Pauelas. — Jeigu nepaskubėsime, šitas monoksidas pribaigs jį.

Dabar jie artėjo lėtai, beveik sėlindami, bijodami pabaidyti pusprotį robotą. Jie buvo dar gana toli, bet Pauelas jau galėjo prisiekti, kad Spidis pasiruošė leistis tekinas atgal.

— Užsimok! — sukriokė jis. — Skaitau ligi trijų. Viens, du. . .

Dvi plieninės rankos vienu metu išsitiesė į priekį, ir du stikliniai indai nulėkė lygiagrečiais lankais, kaip briliantai žvilgėdami nuo nepakeliamos šviesos. Jie tyliai sudužo, ir už Spidžio pakilo oksalo rūgšties debesėlis. Pauelas žinojo, kad skaisčioje Merkurijaus saulėje ši rūgštis burbuliuoja kaip gazuotas vanduo.

Spidis lėtai pasisuko, paskui pasitraukė atbulas ir taip pat lėtai ėmė spartinti žingsnius. Po penkiolikos sekundžių jis jau neužtikrintais šuoliais lėkė link žmonių.

Pauelas gerai nenugirdo, ką robotas lėkdamas kalbėjo, bet jam pasigirdo kažkas panašiai į: „Neprisiek ir meilės žodžių nekalbėk. . ."

Pauelas pasisuko į Donovaną.

— Po uola, Maikai! Jis išėjo iš tų vėžių ir dabar klausys. Man jau darosi karšta.

Juodu nurisnojo ant savo lėtųjų milžinų pečių į šešėlį. Tik tada, kai jie pajuto aplink save malonią vėsą, Donovanas atsigręžė.

— Gregai!!!

Pauelas pažvelgė atgal ir vos nesuriko. Spidis lėtai, labai lėtai tolinosi. Jis vėl suko į savo apskritas vėžes

ir pamažu didino greitį. Pro stereoskopinį žiūroną rodėsi, kad jis labai arti, bet jis buvo nepasiekiamas.

— Pavyti jį! — sušuko Donovanas ir paleido robotą, bet Pauelas jį sustabdė.

— Tu jo nepagausi, Maikai. Bergždžios pastangos.

Jis sugniaužė kumščius, jausdamas visišką bejėgiškumą.

— Kodėl aš tai supratau tik po penkių sekundžių nuo to, kai viskas įvyko? Maikai, mes veltui gaištame.

— Reikia dar rūgšties, — atkakliai pareiškė Maikas. — Koncentracija buvo per maža.

— Ne. Čia nepadėtų ir septynios tonos. O jeigu ir turėtume tiek rūgšties, vis tiek nespėtume jos atsigabenti. Korozija suės jį. Nejaugi tu nesupratai, Maikai?

— Ne,— prisipažino Donovanas.

— Dabar mes sudarėme naują pusiausvyrą. Kai susikaupia daugiau anglies monoksido ir Trečiojo dėsnio potencialas padidėja, robotas traukiasi tol, kol vėl atsiranda pusiausvyra, o paskui, kai anglies monoksidas išgaruoja, vėl eina savo keliu.

Pauelo balse skambėjo neviltis.

— Tai vis tas pats ratelis. Mes galime tempti už Trečiojo dėsnio ir traukti už Antrojo, ir vis vien niekas nepasikeis. Tik pusiausvyra kilnosis iš vienos padėties į kitą. Reikia peržengti šių dėsnių ribas.

Jis pasuko savo robotą veidu į Donovaną, ir dabar juodu sėdėjo vienas priešais kitą, — neryškūs šešėliai tamsoje,— ir sušnibždėjo:

— Maikai!

— Ar tai galas? — nuvargusiu balsu tarė Donovanas. — Ką gi, grįžkime į stotį. Palauksime, kol fotoelementai sudegs iki galo, paspausime viens kitam rankas, nurysime kalio cianido ir numirsime, kaip dera džentelmenams.

Jis truputį šyptelėjo.

— Maikai,— rimtai pakartojo Pauelas. — Mes turime susigrąžinti Spidį.

— Aš žinau.

— Maikai,— vėl pradėjo Pauelas ir, kiek pasvyravęs, tęsė: — Dar yra Pirmasis dėsnis. Aš apie tai jau galvojau. Tačiau tai — žūtbūtinė priemonė.

Donovanas pasižiūrėjo į jį, ir jo balsas pagyvėjo:

— Pats laikas imtis žūtbūtinės priemonės.

— Gerai. Pagal Pirmąjį dėsnį robotas negali leisti, kad dėl jo neveikimo žmogui grėstų pavojus. Čia jau nei Antrasis, nei Trečiasis dėsniai jo nesulaikys. Negali sulaikyti, Maikai.

— Net tada, kai robotas pakvaišęs? Jisai juk girtas.

— Žinoma, yra rizikos.

— Gerai, ką tu siūlai?

— Aš tuojau išeisiu į saulę ir pažiūrėsiu, kaip veiks Pirmasis dėsnis. Jeigu ir jis nesutrikdys pusiausvyros, tai... Kurių velnių, tada vis vien: ar dabar, ar po trijų—keturių dienų...

— Palauk, Gregai. Yra dar ir tokių dėsnių, pagal kuriuos tvarkosi žmonės. Tu neturi teisės taip imti ir eiti. Traukime burtus, kad viskas būtų sąžiningai.

— Gerai. Kas pirmas pakels kubu skaičių 14?

Ir beveik vienu balsu:

— 2744.

Donovanas pajuto, kaip Pauelo robotas, eidamas pro šalį, užkliudė jo robotą. Po sekundės Pauelas buvo jau už šešėlio ribų. Donovanas prasižiojo, norėdamas rikteleti, bet susilaikė. Žinoma, šitas idiotas keturiolika pakėlė kubu iš anksto, tyčia. Labai panašu į jį.

Saulė buvo ypatingai karšta, ir Pauelas pajuto, kad jam ties juosmeniu pradėjo baisiai niežėti. Tikriausiai įsivaizdavimas. O gal smarkūs spinduliai jau skverbiasi net pro skafandrą.

Spidis stebėjo jį, šį kartą jo nesveikindamas jokiomis kvailomis eilėmis. Ačiū ir už tai! Bet negalima eiti prie jo labai arti.

Iki Spidžio bebuvo likę apie tris šimtus metrų, bet tasai ėmė žingsnis po žingsnio atsargiai trauktis atgal. Pauelas sustabdė savo robotą ir nušoko ant žemės, nuklotos kristalais. Į visas puses pasipylė skeveldros.

Gruntas buvo purus, kristalai slidinėjo po kojomis. Buvo sunku eiti, veikiant menkai svorio jėgai. Padai svilo. Jis pasižiūrėjo pro petį ir pamatė, kad nuėjo jau gana toli, kad nebespės grįžti į šešėlį — nei pats savo jėgomis, nei savo nerangaus roboto padedamas. Dabar arba Spidis, arba galas. Jam užėmė gerklę.

Gana! Pauelas sustojo.

— Spidi! — pašaukė jis. — Spidi!

Žvilgantis modernus robotas priekyje, kiek padelsęs, stabtelėjo, paskui vėl ėmė trauktis.

Pauelas pabandė suteikti savo balsui kuo daugiau maldavimo, — ir pastebėjo, kad tai nebuvo sunku padaryti.

— Spidi! Aš turiu grįžti į šešėlį, kitaip saulė užmuš mane. Tai gyvybės ar mirties klausimas. Spidi, padėk!

Spidis žingtelėjo į priekį ir sustojo. Jis prabilo, bet, išgirdęs jį, Pauelas sudejavo. Robotas ištarė: „Jeigu tu šiandien sergi, jei rytoj diena graži..." Balsas nutilo.

Tikras pragaras! Akies kampučiu Pauelas pastebėjo kažkokį judesį, greitai atsisuko ir apstulbo iš nustebimo. Milžiniškasis robotas, ant kurio jis pirma jojo, artėjo, artėjo prie jo, vienas, be raitelio!

Robotas prašneko:

— Atleiskite man, šeimininke. Aš neturiu teisės eiti be šeimininko, bet jums gresia pavojus.

Na, žinoma. Pirmojo dėsnio potencialas — virš visko. Tačiau Pauelui šis senovinis laužas nereikalingas. Jam reikia Spidžio. Jis žengė kelis žingsnius į šalį ir beviltiškai suriko:

— Aš draudžiu tau prieiti! Aš įsakau sustoti!

Tai buvo bergždžias bandymas. Neįmanoma galynėtis su Pirmojo dėsnio potencialu. Robotas lygiu balsu atsakė:

— Jums gresia pavojus, šeimininke.

Pauelas nusiminęs apsidairė. Jis jau neaiškiai regėjo daiktus; jo smegenyse šėlo įkaitęs sūkurys; jo paties alsavimas degino jį, ir viskas aplinkui virpėjo pro kažkokį ūką. Jis paskutinį kartą suriko:

— Spidi! Aš mirštu, velniai tave griebtų! Kur tu? Spidi! Gelbėk!..

Jis vis dar traukėsi, aklai stengdamasis pabėgti nuo neprašyto milžiniško roboto, bet tuoj pajuto ant savo rankos plieninius pirštus ir išgirdo susirūpinusį, nusiminimo kupiną metalinio tembro balsą:

— Viešpatie, ką jūs čia veikiate, Pauelai? Ir ko gi aš spoksau... Aš visai netekau galvos...

— Nesvarbu,— silpnai sumurmėjo Pauelas. — Nešk mane į uolos šešėlį,— ir greičiau!

Jis pasijuto keliamas į orą ir greitai nešamas, paskutinį kartą nutvilkė karštis, ir jis apalpo.

Atsipeikėjęs jis pamatė, kad prie jo rūpestingai pasilenkė besišypsantis Donovanas.

— Na kaip, Gregai?

— Puikiai, — atsakė jis.— Kur Spidis?

— Čia. Aš buvau pasiuntęs jį prie kito seleno ežero — šį kartą įsakęs žūt būt parnešti seleno. Jis parnešė jo per keturiasdešimt dvi minutes ir tris sekundes, — aš žiūrėjau laiko. Jis vis dar nesiliovė atsiprašinėjęs už tą ratelį. Jis nesiryžta prieiti prie tavęs — bijo, ką tu pasakysi.

— Tempk jį čionai, — paprašė Pauelas. — Jis nekaltas.

Jis ištiesė ranką ir stipriai paspaudė Spidžiui metalinę leteną.

— Viskas gerai, Spidi. Žinai, Maikai, ką aš pagalvojau?

— Na?

Jis pabraukė sau per veidą — oras buvo nuostabiai vėsus.

— Žinai, kai mes čia viską atliksime ir Spidis užbaigs lauko bandymus, jie nori mudu siųsti į tarpplanetinę stotį. . .

— Negali būti!

— Taip, bent taip sakė tetulė Kelvin, mums išskrendant. Aš nieko apie tai nekalbėjau, nes rengiausi protestuoti prieš šį sumanymą.

— Protestuoti? — sušuko Donovanas. — Bet. . .

— Aš žinau. Dabar viskas susitvarkė. Įsivaizduok — 273 laipsniai žemiau nulio! Argi ne rojus?

— Tarpplanetinė stotis,— tarė Donovanas. — Na ką gi, aš pasirengęs!

LOGIKA

Po pusmečio juodu buvo visai kitos nuomonės apie tarpplanetines stotis. Iš tikrųjų vietoj didžiulės saulės liepsnos tvyrojo švelni tuštumos tamsa. Bet kai jums talkininkauja eksperimentiniai robotai, aplinkos pasikeitimas labai maža ką tereiškia. Vis tiek kur būtumėte, jūs visur priklausote nuo mįslingų pozitroninių smegenų, kurios, anot tų genijų su logaritminėmis liniuotėmis, turi dirbti būtent taip ir taip. Tik visa bėda, kad jos, pasirodo, dirba kitaip. Pauelas ir Donovanas tai pastebėjo, baigiantis antrai jų buvimo stotyje savaitei.

Gregoris Pauelas, skiemeniuodamas žodžius, tarė:

— Prieš savaitę mudu su Donovanu tave sumontavome.

Suraukęs kaktą, jis timptelėjo sau už galiuko ūso.

Saulės stoties Nr. 5 bendrojoje kajutėje buvo tylu, tik kažkur apačioje švelniai ūžė galingi radiatoriai.

Robotas KT-1 sėdėjo nejudėdamas. Juodas jo liemens plienas blyksėjo stiprių lempų šviesoje, o raudona šviesa žėrintys fotoelementai, jam atstoję akis, įdėmiai žvelgė į Žemės žmogų, sėdintį kitapus stalo. Pauelas nuslopino staigiai kylanti irzulį. Šie robotai kažkaip keistai protauja. Na, žinoma, veikia trys robotechnikos dėsniai. Turi veikti. Bet kuris firmos „J. S. Robots" tarnautojas, pradedant pačiu Robertsonu ir baigiant paskutine valytoja, galėtų dėl to galvą dėti. Taigi baimintis dėl KT-1 nevertėjo. Ir vis dėlto. . .

Modelis KT buvo visiškai naujas, o čia dar tik pirmasis bandomasis egzempliorius. Ir vingrios matematinės formulės ne visada teikdavo geriausios paguodos faktų akivaizdoje.

Pagaliau robotas prabilo. Jo balsas skambėjo žvarbiai — neišvengiama metalinės membranos savybė.

— Ar jūs suvokiate, Pauelai, koks rimtas šis pareiškimas?

— Bet kas nors juk turėjo tave padaryti, Kjuti, — pridūrė Pauelas. — Tu pats patvirtini, kad tavo atmintis, visa atmintis prieš savaitę atsirado iš nieko. Aš galiu tai paaiškinti. Mudu su Donovanu čia sumontavome tave iš atsiųstų dalių.

Kjutis paslaptingu veidu pažvelgė į savo ilgus, lanksčius pirštus. Tą akimirką jis buvo labai panašus į žmogų.

— Man rodosi, būtų galima paaiškinti geriau. Man sunku patikėti, kad judu būtumėte mane padarę.

Žemės žmogus staiga nusijuokė:

— Kodėl gi?

— Galima tai vadinti nuojauta. Tuo tarpu tai tik nuojauta. Tačiau aš ketinu tai išsiaiškinti. Logiškai teisingų samprotavimų grandinė neišvengiamai atskleis tiesą. Aš stengsiuosi pasiekti ją.

Pauelas atsistojo ir prisėdo ant stalo krašto šalia roboto. Jis staiga pajuto stiprią simpatiją šiai keistai mašinai. Ji buvo visiškai nepanaši į paprastus robotus, stropiai vykdančius jiems skirtus uždavinius stotyje, priklausomus nuo iš anksto nustatytų stabilių pozitroninių ryšių.

Jis uždėjo ranką Kjučiui ant peties. Metalas buvo šaltas ir kietas.

— Kjuti, — tarė jis, — aš pamėginsiu tau šį tą paaiškinti. Tu — pirmasis robotas, ėmęs svarstyti savo paties būtį. Aš dar manau, kad tu — pirmasis robotas, pakankamai protingas, kad suvoktum išorės pasaulį. Eime su manim.

Robotas pamažu pakilo ir nusekė paskui Pauelą. Jo kojos, pamuštos stora akyta guma, nekėlė jokio bildesio.

Žemės žmogus paspaudė mygtuką, ir dalis sienos nuslinko į šoną. Pro storą skaidrų stiklą pasimatė žvaigždžių prismaigstyta kosminė erdvė.

— Aš tai mačiau pro iliuminatorius mašinų skyriuje, — pastebėjo Kjutis.

— Žinau,— tarė Pauelas. — Kaip tu manai: kas ten yra?

— Būtent tai, kas ir atrodo — juoda medžiaga tuoj už šito stiklo, išmarginta mažyčiais blizgančiais taškeliais. Aš žinau, kad kai kuriems iš šitų taškelių — visada tiems patiems — mūsų spinduliuotuvas siunčia spindulius. Aš taip pat žinau, kad šitie taškeliai slenka ir kad mūsų spinduliai slenka paskui juos. Štai ir viskas.

— Puiku. Dabar gerai dėkis į galvą. Juodoji medžiaga — tai tuštuma. Tuštuma ligi begalybės. Mažyčiai blizgantys taškeliai — didžiulės masės materijos, kuriose sukaupta daug energijos. Tai rutuliai. Daugelis jų yra milijonų kilometrų skersmens. Kad galėtum palyginti, prisimink, jog mūsų stoties skersmuo turi tik pusantro kilometro. Jie atrodo tokie maži dėl to, kad yra neapsakomai toli. Taškai, į kuriuos nukreipti mūsų spinduliai, yra artimesni ir žymiai mažesni. Jie kieti, šalti, ir jų paviršiuje gyvena žmonės, panašūs į mane — milijardai žmonių. Iš tokio pasaulio ir atskridome mudu su Donovanu. Mūsų spinduliai teikia šiems pasauliams energiją, o mes ją gauname iš vieno didžiulio įkaitusio rutulio, esančio netoli mūsų. Šį rutulį mes vadiname Saule. Jos iš čia nematyti — ji anoje pusėje stoties.

Kjutis nejudėdamas, kaip plieninė statula, stovėjo prie lango. Paskui, nepasukdamas galvos, prašneko:

— Ir iš kurio būtent švytinčio taškelio judu atskridote, pasak jūsų?

— Štai jis, šita labai šviesi žvaigždutė kampe. Mes ją vadiname Žeme, — jis šyptelėjo: — Senutėlė Žemė. . .

Ten gyvena milijardai tokių, kaip mes, Kjuti. O po poros savaičių ir mes būsime ten, su jais.

Pauelas labai nustebo, kad Kjutis ėmė tyliai niūniuoti. Šitas niūniavimas buvo be melodijos ir panašus į tylų įtemptų stygų lietimą. Jis nutilo taip pat staiga, kaip ir prasidėjo.

— Na, o aš? Jūs nepaaiškinote mano būties?

— Visa kita paprasta. Kai pirmąkart buvo pastatytos šios energijos stotys, jas valdė žmonės. Bet dėl karščio, stiprių saulės spindulių ir elektroninių audrų dirbti čia buvo sunku. Buvo sukurti robotai, pakeitę žmones. Dabar kiekvienoje stotyje reikia tik dviejų žmonių. O mes mėginame pakeisti robotais ir juos. Štai kur tavo būties prasmė. Tu — tobuliausias robotas iš visų lig šiol padarytų. Jeigu tu įrodysi, kad esi pajėgus valdyti šią stotį, žmonėms nebereikės čia būti, tik retkarčiais teks atgabenti atsarginių dalių.

Jis ištiesė ranką prie mygtuko, ir metalinės sąvaros užsivėrė. Pauelas sugrįžo prie stalo, pasiėmė obuolį, patrynė į rankovę ir atsikando. Jį sustabdė raudonas roboto akių blizgesys. Kjutis lėtai tarė:

— Ir jūs manote, kad aš patikėsiu tokia mįslinga ir abejotina hipoteze, kurią ką tik išdėstėte? Kuo jūs mane laikote?

Pauelas nustebęs išspiovė obuolio kąsnį ir išraudo:

— Po velnių, tai juk ne hipotezė! Tai faktai!

Kjutis niūriai atsakė:

— Energijos rutuliai, kurių skersmuo milijonai kilometrų! Pasauliai su milijardais žmonių! Begalinė tuštuma! Atleiskite, Pauelai, bet aš netikiu. Aš išsiaiškinsiu viską pats. Iki pasimatymo!

Jis išdidžiai nusisuko, prasispraudė tarpduryje pro Donovaną, rimtai linktelėjo jam galvą ir nužingsniavo koridoriumi, nepaisydamas jį lydinčių apstulbusių žvilgsnių. Maikas Donovanas pašiaušė savo rudą ševeliūrą ir piktai pažvelgė į Pauelą:

— Ką priplepėjo šitas vaikštantis geležies laužas? Kuo jis netiki?

Pauelas susierzinęs timptelėjo sau už ūso.

— Jis skeptikas,— atsakė jis. — Jis netiki, kad mudu jį padarėme ir kad yra Žemė, kosmosas ir žvaigždės.

— Tegul jį kur Saturnas! Dabar mudu turime pamišusį robotą!

— Jis pasakė, kad stengsis pats viską išsiaiškinti.

— Labai malonu, — švelniai tarė Donovanas. — Tikiuosi, jis teiksis visa tai ir man paaiškinti, kai pats supras. — Jis staiga įširdo. — Taigi klausyk! Jeigu šita geležies krūva pamėgins taip kalbėti su manimi, aš nusuksiu jam chromuotą sprandą! Iš tikrųjų sakau!

Jis krito į krėslą ir išsitraukė iš kišenės sulamdytą detektyvinį romaną.

— Šitas robotas seniai dirgina man nervus. Jau pernelyg smalsus jisai!

Kai Kjutis, tyliai pasibeldęs, įėjo į kambarį, Maikas Donovanas kažką suniurnėjo, toliau žiaumodamas didžiulį sviestainį su salotomis.

— Ar Pauelas čia?

Nenustodamas kramtyti, Donovanas atsakė:

— Išėjo parsinešti duomenų apie elektroninių srautų funkcijas. Atrodo, bus audra.

Tuo metu įėjo Pauelas. Nepakeldamas akių nuo rankose laikomų grafikų, jis atsisėdo, juos išskleidė ir ėmė kažką skaičiuoti. Donovanas žiūrėjo per jo petį, triaukšdamas sviestainį ir barstydamas trupinius. Kjutis tylėdamas laukė.

Pauelas pakėlė galvą.

— Dzeta potencialas didėja, bet lėtai. Vienaip ar kitaip, srauto funkcijos nepastovios, taigi nežinau, ko galima tikėtis. O, sveikas gyvas, Kjuti. Aš maniau, tu prižiūri, kaip veikia nauja energijos šina.

— Viskas padaryta,— ramiai tarė robotas. — Aš atėjau pasikalbėti su jumis abiem.

— O! — Pauelui pasidarė negera. — Na sėskis. Ne, ne čia. Šitos kėdės koja įskilusi, o tu sunkokas.

Robotas atsisėdo ir ėmė ramiai kalbėti:

— Aš nusprendžiau.

Donovanas piktai pažvelgė į jį ir padėjo į šalį nebaigtą valgyti sumuštinį.

— Jeigu bus kalbama apie tavo kvailus...

Pauelas nekantriai jį nutraukė:

— Kalbėk, Kjuti. Mes klausome.

— Per pastarąsias dvi dienas aš atsidėjau autoanalizei, — tarė Kjutis, — ir priėjau gana įdomių išvadų. Aš pradėjau nuo vienintelės tikros prielaidos, kurią galėjau padaryti. Aš esu, kadangi aš mąstau...

— O Jupiteri! — aiktelėjo Pauelas. — Tas robotas tikras Dekartas!

— Kuris čia tas Dekartas? — įsikišo Donovanas. — Klausyk, anot tavęs, mes turime sėdėti ir klausyti, kaip šitas geležinis maniakas...

— Nusiramink, Maikai!

Kjutis ramiai tęsė:

— Tuojau pat iškilo klausimas: kas yra mano buvimo priežastis?

Pauelas taip sukando dantis, kad jam skruostuose iššoko gumbai.

— Niekus tauziji. Aš jau tau sakiau, kad tave mes padarėme.

— O jeigu netiki, — pridūrė Donovanas, — mudu su malonumu tave išardysime!

Robotas maldaujamai ištiesė stiprias rankas:

— Aš nepriimu jokio teiginio vien tikėjimu. Kiekviena hipotezė turi būti paremta logika, kitaip ji bevertė. O jūsų tvirtinimas, kad judu mane padarėte, prieštarauja visiems logikos dėsniams.

Pauelas uždėjo ranką Donovanui ant sugniaužto kumščio ir sulaikė jį.

— Kodėl tu taip kalbi?

Kjutis susijuokė. Tai buvo nežmoniškas juokas, — jis dar niekada nebuvo parodęs tokio mašininio garso. Šitas juokas, skardus ir trūksmingas, buvo monotoniškas kaip metronomo tiksėjimas ir be jokios intonacijos.

— Pasižiūrėkite į save, — pagaliau jis tarė. — Aš nenoriu pasakyti nieko įžeidžiamo, bet pasižiūrėkite į save! Medžiaga, iš kurios judu padaryti, — minkšta ir gležna, silpna ir neatspari. Jūs energijos gaunate, nenašiai oksiduodami organinę medžiagą — panašią į šitą, — jis nepritariamai bakstelėjo pirštu į sumuštinio likutį. — Jūs periodiškai nugrimstate į besąmoninę būklę. Bent kiek pasikeitus temperatūrai, slėgimui, drėgnumui, radiacijos intensyvumui, mažėja jūsų darbingumas. Jūs — surogatas! Iš kitos pusės, aš — tobulas kūrinys. Aš tiesiog sugeriu elektros energiją ir ją sunaudoju beveik visu šimtu procentų. Aš esu padarytas iš kieto metalo, mano sąmonė veikia be paliovos, aš lengvai pakeliu bet kokias išorines sąlygas. Visa tai faktai. Vaduojantis savaime suvokiamu teiginiu, kad nė viena būtybė negali sukurti kitos būtybės, tobulesnės už save, — tai į šipulius sudaužo jūsų absurdišką hipotezę.

Prakeiksmai, kuriuos Donovanas lig tol murmėjo pusbalsiu, dabar pratrūko visu smarkumu. Jis pašoko, suraukęs rudus antakius.

— Ak tu, geležinis išsigimėli! Gerai, jeigu ne mes tave padarėme, tai kas gi kitas?

Kjutis rimtai linktelėjo.

— Labai gerai, Donovanai. Kaip tik šį klausimą aš sau ir iškėliau. Matyt, mano kūrėjas turi būti galingesnis už mane. Taigi liko tik viena galimybė.

Žemės žmonės suglumę įsistebeilijo į Kjutį, o tasai tęsė:

— Kas yra stoties gyvenimo centras? Kam mes visi tarnaujame? Kam skiriame visą savo dėmesį?

Jis nutilo, laukdamas atsakymo. Donovanas nustebęs pažvelgė į Pauelą.

— Kertu lažybų, šitas cinkuotas idiotas kalba apie energijos keitiklį!

— Ar taip, Kjuti? — šyptelėjo Pauelas.

— Aš kalbu apie Viešpatį! — pasigirdo šaltas, griežtas atsakymas.

Donovanas pasileido juoktis, ir net Pauelas nenorom suprunkštė. Kjutis pakilo, ir jo žėrinčios akys žvelgė čia į vieną žmogų, čia į kitą:

— Ir vis dėlto taip yra. Nenuostabu, kad jūs nenorite tuo patikėti. Jums neilgai beliko čia būti. Pats Pauelas sakė, kad iš pradžių Viešpačiui tarnavo tik žmonės. Paskui atsirado robotai pagalbiniams darbams; pagaliau atsiradau aš — robotams valdyti. Šitie faktai neabejotini, bet aiškinami jie buvo visai nelogiškai. Ar norite sužinoti tiesą?

— Drožk, Kjuti. Tai įdomu.

— Viešpats iš pradžių sukūrė žmones — mažiausiai sudėtingą padermę, kurią lengviausia pagaminti. Palaipsniui jis juos keitė robotais. Tai buvo žingsnis į priekį. Pagaliau jis sukūrė mane, kuris turėjo pakeisti dar likusius žmones. Nuo šiol Viešpačiui tarnauju Aš!

— Visiškai ne,— griežtai atkirto Pauelas. — Tu vykdysi mūsų komandas ir tylėsi, kol įsitikinsime, ar tu gali valdyti keitiklį. Aišku? Valdyti keitiklį, o ne garbinti Viešpatį! Jeigu tu mūsų nepatenkinsi, tu būsi išmontuotas. O dabar — prašom, gali eiti. Pasiimk šiuos duomenis ir užregistruok juos, kaip reikia.

Kjutis paėmė jam atkištus grafikus ir, netaręs nė žodžio, išėjo. Donovanas atsirėmė į krėslo atlošą ir suleido pirštus į plaukus.

— Mums dar teks pasiplūkti su šituo robotu. Jis visiškai sukvailiojo!

Migdantis keitiklio dūzgimas kabinoje buvo girdimas vis stipriau. Į jį įsipynė Geigerio skaitiklių spragsėjimas ir nedarnus dešimties signalinių lempų zirzesys.

Donovanas atsitraukė nuo teleskopo ir įjungė šviesą.

— Spindulys iš stoties numeris keturi Marsą pasiekė tiksliai pagal tvarkaraštį. Dabar galime išjungti savąjį.

Pauelas linktelėjo.

— Kjutis yra apačioje, mašinų skyriuje. Aš duosiu signalą, o visa kita jis pats atliks. Pažiūrėk, Maikai: ką tu pasakysi dėl šių skaitmenų?

Maikas prisimerkė ir švilptelėjo:

— Oho! Tai bent spinduliavimas! Saulutė įsismagino!

— Taigi,— rūgščiai atsakė Pauelas.— Kyla elektroninė audra. Ir mūsų spindulys, nukreiptas į Žemę, kaip tik jos kelyje.

Jis susierzinęs atsišliejo nuo stalo.

— Nieko! Kad tik ji neprasidėtų iki pamainos. Dar ištisos dešimt dienų... Žinai, Maikai, nusileisk į apačią ir prižiūrėk Kjutį, gerai?

— Einu. Duok man dar migdolų.

Jis sugavo mestą pakelį ir nuėjo prie lifto.

Kabina švelniai nusileido žemyn, ir jos durys atsivėrė į siaurą metalinį trapą mašinų skyriuje. Pasirėmęs į turėklus, Donovanas pažvelgė į apačią. Veikė didžiuliai generatoriai, iš decimetrinio siųstuvo vakuumo vamzdžių sklido po visą stotį žemas gaudesys.

Apačioje žvilgėjo Kjučio figūra. Jis atidžiai stebėjo, kaip darniai dirba grupė robotų, apstoję vieną Marso siųstuvo bloką.

Staiga Donovanas visas įtįso. Robotai kurie atrodė kaip nykštukai šalia didžiulio įtaiso, išsirikiavo priešais jį, nulenkę galvas, o Kjutis ėmė lėtai žingsniuoti išilgai jų eilės. Praėjo apie penkiolika sekundžių, ir jie visi, žvangėdami garsiau už generatoriaus gaudesį, puolė ant kelių.

Donovanas šaukdamas nulėkė laiptais žemyn. Jo veido spalva beveik susilygino su skaisčiai rudų plaukų spalva. Mosuodamas sugniaužtais kumščiais, jis pribėgo prie robotų:

— Kurių velnių jūs čia lankstotės, besmegeniai idiotai? Prie darbo! Jeigu ligi vakaro nespėsite visko išmon-

tuoti, išvalyti ir sumontuoti, aš išdeginsiu jums smegenis kintama srove!

Tačiau nė vienas robotas nė nekrustelėjo.

Net Kjutis — vienintelis likęs stovėti kitame klūpančios eilės gale,— nepajudėjo iš vietos. Jo žvilgsnis buvo nukreiptas į tamsią didžiulio mechanizmo gelmę.

Donovanas stumtelėjo artimiausią robotą:

— Stok! — suriko jis.

Robotas lėtai įvykdė komandą. Fotoelektrinės akys priekaištingai pažiūrėjo į Žemės žmogų.

— Nėra kito Viešpaties, tiktai Viešpats,— tarė robotas,— ir KT-1 — jo pranašas!

— Ką-ą?!.

Donovanas pajuto į save įsmeigtas dvidešimt porų mechaninių akių. Dvidešimt metalinių balsų iškilmingai paskelbė:

— Nėra kito Viešpaties, tiktai Viešpats, ir KT-1 — jo pranašas!

— Bijau, kad mano draugai,— įsikišo Kjutis,— dabar neimtų klausyti būtybės, kuri aukštesnė už tave.

— Velniop! Nešdinkis iš čia — aš su tavim vėliau atsiskaitysiu, o su šitomis kalbančiomis lėlėmis — tuojau pat!

Kjutis lėtai papurtė sunkią galvą.

— Atleisk man, bet tu nesupranti. Tai juk robotai — o tai reiškia, kad jie mąstančios būtybės. Dabar, kai aš jiems paskelbiau tiesą, jie pripažįsta Viešpatį. Visi robotai. Jie mane vadina pranašu.— Jis nuleido galvą.— Žinoma, aš to nevertas, bet kas gali žinoti. . .

Tik dabar Donovanas atgavo kvapą ir tęsė:

— Nejaugi? Tai bent gražu! Tiesiog nuostabu! Nagi paklausyk, ką aš pasakysiu, tu, varine beždžione! Nėra jokio Viešpaties, nėra jokio pranašo ir nėra jokio klausimo — ko klausyti. Aišku? O dabar — lauk iš čia! — įsiutęs riktelėjo.

— Aš klausau tik Viešpaties.

— Velniai griebtų tave ir tavo viešpatį! — Donovanas spiovė į siųstuvą. — Še tavo viešpačiui! Daryk, kas tau liepiama!

Kjutis nieko nepasakė. Tylėjo ir kiti robotai. Bet Donovanas pajuto, kad įtampa staiga pakilo. Šalta melsva liepsna robotų akyse sušvito ryškiau, o Kjutis tartum visas suakmenėjo.

— Šventvagystė! — sušnibždėjo jis žvarbiu iš susijaudinimo balsu ir ėmė artėti prie Donovano.

Donovanas pirmąkart pajuto baimę. Robotas negali pykti, bet Kjučio akyse jis nieko negalėjo įskaityti.

— Atleiskit man, Donovanai, — tarė robotas, — bet po šito tau čia pasilikti nebegalima. Nuo šiol tau ir Pauelui draudžiama būti vadovietėje ir mašinų skyriuje.

Jis lėtai mostelėjo ranka, ir du robotai akimirksniu apglėbė Donovaną iš dviejų pusių, prispaudė jo rankas prie šonų. Tasai, nespėjęs nė aiktelti, pasijuto iškeltas ir šuoliais nešamas laiptais.

Gregoras Pauelas, sugniaužęs kumščius, blaškėsi po bendrąją kajutę. Šėldamas dėl savo bejėgiškumo, jis pasižiūrėjo į užrakintas duris ir piktas atsisuko į Donovaną:

— Kurių galų tau reikėjo spiauti į siųstuvą?

Maikas Donovanas iš pykčio trinktelėjo abiem rankom į krėslo ranktūrius.

— O ką aš turėjau daryti su šita elektrifikuota lėle? Aš neketinu nusileisti kažkokiam mechanizmui, kurį sumontavau savo paties rankomis.

— Na, žinoma,— nepatenkintas atsakė Pauelas,— o sėdėti čia, saugomam dviejų robotų,— tai reiškia nenusileisti?

— Tegu tik aš bazę pasieksiu, — atsikirto Donovanas,— kas nors už tai atkentės. Šitie robotai turi mūsų klausyti. Tai juk Antrasis dėsnis.

— Kas iš to dėsnio? Jie neklauso, ir viskas. Ir, gal būt, taip yra dėl kažkokios priežasties, kurią per vėlai

aptikome. Beje, ar žinai, kas mums bus, kai grįšime į bazę?

Jis sustojo prie krėsle sėdinčio Donovano ir piktai pažiūrėjo į jį.

— O kas?

— Nieko ypatingo. Tiktai kokie dvidešimt metų Merkurijaus kasyklose! Arba tiesiog kalėjimas Cereroje!

— Ką tu turi galvoje?

— Elektroninę audrą, kuri jau mums panosėje. Ar žinai, kad mūsų Žemei siunčiamas spindulys tiksliai per centrą kerta jos kelią? Aš kaip tik tai spėjau apskaičiuoti, o po to robotas mane nutempė nuo stalo.

Donovanas išblyško.

— Tenutrenkia mane Saturnas!

— O ar žinai, ką darys spindulys? Audra šėls įsismaginusi. Spindulys šokinės kaip blusa. Ir jeigu prie prietaisų liks vienas Kjutis, spindulys neabejotinai išsifokusuos. Ar įsivaizduoji, kas tada bus Žemei? Ir kas mums?

Pauelui dar nebaigus sakyti, Donovanas įsispyręs užgulė duris. Durys atsilapojo, jis išlėkė į koridorių ir atsimušė į nejudančią plieninę ranką, užtvėrusią jam kelią. Robotas abejingai pažvelgė į uždususį, spurdantį Žemės žmogų.

— Pranašas įsakė jums būti kambaryje. Prašom, būkite malonūs!

Jis mostelėjo — Donovanas nubildėjo atgal. Tuo metu koridoriuje pro kampą pasirodė Kjutis. Jis davė robotams ženklą eiti šalin ir tyliai uždarė paskui save duris.

Donovanas įtūžęs puolė prie Kjučio.

— To jau per daug. Tau teks atsakyti už šitą komediją!

— Prašom nesijaudinti, — švelniai atsakė robotas. — Vis tiek kada nors turėjo tai įvykti. Argi nematote, kad jūsų funkcijos pasibaigė?

— Atleiskite, — Pauelas pasitempė, — kaip tai suprasti?

— Jūs prižiūrėjote Viešpatį, — atsakė Kjutis, — kol buvau sukurtas aš. Dabar tai mano privilegija, ir vienintelė jūsų būties prasmė išnyko. Argi tai ne savaime suprantama?

— Ne visiškai,— su kartėliu atsakė Pauelas.— O ką, tavo manymu, mes dabar turėtume daryti?

Kjutis ne iš karto atsakė. Jis lyg kažką pagalvojo, paskui viena jo ranka išsitiesė ir apglėbė Pauelui pečius. Kita ranka jis sugriebė už riešo Donovaną ir prisitraukė prie savęs.

— Judu abu man patinkate. Žinoma, jūs — žemesnės būtybės su ribotais mąstymo galimumais, bet iš tikro aš jaučiu jums kažkokią simpatiją. Jūs gerai tarnavote Viešpačiui, ir jis atsilygins jums už tai. Dabar, kai jūsų tarnyba baigėsi, jums, matyt, nebeilgai liko gyvuoti. Bet kol jūs dar gyvuojate, jūs būsite aprūpinti maistu, drabužiais ir pastoge, jeigu tik atsisakysite mėginimų lįsti į vadovietę arba mašinų skyrių.

— Gregai, juk jis paleidžia mus į pensiją! — ėmė spiegti Donovanas.— Daryk ką nors! Tai mus žemina!

— Klausyk, Kjuti, mes su tuo negalime sutikti. Šeimininkai čia mes. Stotį sukūrė žmonės — tokie pat, kaip aš, žmonės, kurie gyvena Žemėje ir kitose planetose. Ši stotis tėra energijai perduoti, o tu tik. . . O viešpatie!

Kjutis rimtai papurtė galvą.

— Šita idėja jau darosi įkyri. Kodėl jūs įsikalėte į galvą tokią klaidingą gyvenimo prasmę? Net jei leisime, kad nerobotų mąstymo galimybės ribotos, tai vis tiek. . .

Jis nutilo ir susimąstė. Donovanas piktai sušnibždėjo:

— Jeigu tu turėtum žmogaus fizionomiją, su kokiu malonumu aš ją subiauročiau!

Pauelas įsikibo į ūsą ir prisimerkė:

— Klausyk, Kjuti, jeigu tu nepripažįsti, kad yra Žemė, kaip tu paaiškinsi tai, ką matai pro teleskopą?

— Atleiskite, nesuprantu.

Žemės žmogus nusišypsojo.

— O čia tu ir įkliuvai. Nuo to laiko, kai tave sumontavome, tu ne kartą žiūrėjai pro teleskopą. Ar tu pastebėjai, kad kai kurie švytintys taškeliai tada atrodydavo kaip skrituliai?

— Ak štai dėl ko! Na, žinoma! Tai dėl paprasčių paprasčiausio padidinimo — kad spindulį būtų galima tiksliau nutaikyti.

— O kodėl nepadidėdavo žvaigždės?

— Kiti taškai? Labai paprasta. Mes nesiunčiame ten jokių spindulių, todėl nėra reikalo jų didinti. Klausykite, Pauelai, net jūs turėjote tai suvokti.

Pauelas niūriai įbedė akis į lubas.

— Bet pro teleskopą matyti daugiau žvaigždžių. Iš kur jos randasi? Kad tave Jupiteris griebtų, iš kur?

Kjučiui tai įgriso.

— Žinote, Pauelai, negi aš turiu tuščiai gaišti, stengdamasis fiziniu požiūriu paaiškinti visas optines iliuzijas, kurias sukuria mūsų prietaisai? Nuo kada mūsų jutimo organų duomenys gali būti lyginami su skaisčia griežtos logikos šviesa?

— Klausyk,— netikėtai sušuko Donovanas, išsilenkęs draugiškos, bet sunkios Kjučio rankos,— imkime nagrinėti iš pašaknų. Kam iš viso tie spinduliai? Mes juos gerai, logiškai paaiškiname. Ar tu gali geriau juos paaiškinti?

— Spindulius leidžia Viešpats,— pasigirdo griežtas atsakymas, — tai jo valia. Yra dalykų, — jis pagarbiai pakėlė akis į lubas,— kuriuos pažinti mums nėra lemta. Čia aš stengiuosi tik tarnauti, o ne klausinėti.

Pauelas lėtai atsisėdo ir užsidengė veidą drebančiomis rankomis.

— Išeik, Kjuti. Išeik ir leisk man pagalvoti.

— Aš atsiųsiu jums maisto, — geraširdiškai atsakė Kjutis.

Vietoj atsakymo išgirdęs nevilties aimaną, Kjutis išėjo.

— Gregai,— ėmė kimiai šnibždėti Donovanas,— reikia mums ką nors sugalvoti. Mes turime jį netikėtai užklupti ir padaryti trumpą sujungimą. Truputėlis azoto rūgšties į sąnarį. . .

— Nebūk asilas, Maikai. Negi tu manai, kad jis prisileis mus artyn su azoto rūgštimi? Klausyk, mudu turime pakalbėti su juo. Ne vėliau, kaip per keturiasdešimt aštuonias valandas turime jį įtikinti, kad jis mus įsileistų į vadovietę, kitaip mums bus riesta.

Jis mindžikavo, netverdamas bejėgišku pykčiu.

— Tenka įtikinėti robotą! Tai jau. . .

— Žeminama,— užbaigė Donovanas.

— Blogiau!

— Klausyk! — Donovanas staiga ėmė juoktis. — O kam įtikinėti? Imkim ir parodykim jam! Padarykime dar vieną robotą, jam matant! Ką jis tada pasakys?

Pauelo veide pamažu nušvito šypsena. Donovanas tęsė:

— Gali įsivaizduoti, kaip kvailai jis atrodys!

Suprantama, robotai gaminami Žemėje. Bet gabenti juos kur kas yra paprasčiau dalimis, kurios sumontuojamos ten, kur reikia.

Beje, tuo būdu užkertamas kelias kuriam nors robotui, jau sumontuotam ir suderintam, ištrūkti ir laisvai bastytis. Tokiu atveju firma „J. S. Robots" turėtų atsakyti griežtiems įstatymams, draudžiantiems naudoti robotus Žemėje.

Dėl to tokiems žmonėms, kaip Pauelas ir Donovanas, tekdavo sunkus ir keblus uždavinys — montuoti robotus.

Pauelas ir Donovanas niekada dar taip nejuto viso šio uždavinio sunkumo, kaip tą dieną, kai jie pradėjo kurti robotą, įdėmiai stebimi Viešpaties pranašo KT-1.

Montuojamasis paprastas MS modelio robotas gulėjo ant stalo beveik gatavas. Po trijų valandų darbo beliko tik sunarstyti galvą. Pauelas stabtelėjo prakaitą nuo kaktos nubraukti ir nepatikliai pažvelgė į Kjutį.

Tai, ką pamatė, jo nudžiuginti negalėjo. Štai jau trys valandos, kaip Kjutis sėdi tylėdamas ir nejudėdamas. Jo veidas, visada neišraiškus, šį kartą buvo visiškai bereikšmis.

— Duok šen smegenis, Maikai! — burbtelėjo Pauelas.

Donovanas atplėšė hermetinį konteinerį ir iškėlė iš jame esančios alyvos dar vieną, mažesnį. Atidaręs ir jį, jis išėmė tarp akytos gumos įdėtą nedidelį rutulį.

Donovanas laikė jį labai atsargiai,— tai buvo sudėtingiausias mechanizmas, kada nors sukurtas žmogaus. Po plonu platininiu rutulio kevalu buvo pozitroninės smegenys, kurių trapioje struktūroje buvo sudėti tiksliai apskaičiuoti neutroniniai ryšiai, kiekvienam robotui atstoję paveldimąją informaciją.

Smegenys tiksliai atitiko ant stalo gulinčio roboto kiaušo ertmės formą. Montuotojai juos uždengė žydro metalo plokštele. Plokštelę jie tvirtai privirino maža atomine liepsnele. Paskui buvo kruopščiai įjungtos ir gerai į savo lizdus įsuktos fotoelektrinės akys, virš kurių buvo uždėti ploni, skaidrūs plastiko lakšteliai, tvirti kaip plienas.

Dabar beliko stipriu aukštos įtampos išlydžiu įkvėpti robotui gyvybę. Pauelas ištiesė ranką prie srovės jungiklio.

— Dabar žiūrėk, Kjuti. Žiūrėk atidžiai.

Jis įjungė srovę. Pasigirdo traškėjimas ir gaudesys. Žmonės neramiai palinko prie savo kūrinio.

Iš pradžių roboto galūnės truputį krustelėjo. Paskui jo galva pakilo, jis pasirėmė alkūnėmis, nerangiai nulipo nuo stalo. Roboto judesiai buvo ne visai tvirti, ir vietoj aiškios kalbos jis du kartus silpnai gergžtelėjo.

Pagaliau jis prašneko, abejodamas ir nepasitikėdamas:

— Aš norėčiau imtis kokio nors darbo. Kur man eiti?

Donovanas žingtelėjo prie durų.

— Žemyn šiais laiptais. Tau ten pasakys, ką daryti,

Robotas MS išėjo, ir Žemės žmonės liko vienu du su vis dar nejudančiu Kjučiu.

— Na,— šyptelėjo Pauelas,— dabar tu jau tiki, kad mes tave padarėme?

Kjutis atsakė trumpai ir griežtai:

— Ne!

Pauelo šypsnys sustingo ir pamažu dingo nuo veido. Donovano žandikaulis atvipo.

— Matote,— tęsė ramiai Kjutis,— jūs tiktai sudėjote į vieną vietą jau gatavas dalis. Jums tai pavyko gana gerai — tai instinktas, aš manau, bet jūs nesukūrėte roboto. Dalys buvo sukurtos Viešpaties.

— Klausyk, — sušvogždė Donovanas, — šitos dalys buvo pagamintos Žemėje ir atgabentos čia.

— Na, na,— gražiuoju tarė robotas,— nesiginčysime.

— Ne, iš tikrųjų,— Donovanas žengė į priekį ir įsikibo robotui į metalinę ranką,— jeigu tu perskaitytum knygas, esančias bibliotekoje, jos viską tau paaiškintų, nepalikdamos nė mažiausios abejonės.

— Knygos? Aš perskaičiau jas — visas! Tai labai gerai sugalvota.

Į kalbą staiga įsiterpė Pauelas:

— Jeigu tu jas skaitei, tai ką čia daugiau bepridėsi? Juk neįmanoma su jomis ginčytis! Tiesiog neįmanoma!

Kjučio balse pasigirdo gailestis:

— Bet, Pauelai, aš visiškai nelaikau jų rimtu informacijos šaltiniu. Juk jos taip pat buvo sukurtos Viešpaties — ir skirtos jums, bet ne man.

— Iš kur tu tai ištraukei? — pasidomėjo Pauelas.

— Aš, kaip mąstanti būtybė, galiu išvesti tiesą iš apriorinių teiginių. O jums, būtybėms, turinčioms protą, bet nepajėgiančioms samprotauti, reikia, kad kas nors paaiškintų jūsų gyvatą. Taip ir padarė Viešpats. Tai, kad jis davė jums šitų juokingų idėjų apie tolimuosius pasaulius ir žmones,— be abejo, buvo geras dalykas. Matyt, jūsų smegenys pernelyg primityvios suvok-

ti absoliučią tiesą. Tačiau jeigu Viešpačiui patinka, kad jūs tikėtumėte savo knygomis, aš daugiau su jumis nesiginčysiu.

Išeidamas jis atsisuko ir švelniai pridūrė:

— Neliūdėkite. Viešpaties sukurtame pasaulyje vietos užteks visiems. Jums, vargšams žmonėms, taip pat yra vietos. Ir nors ši vieta kukli, bet, jeigu gerai elgsitės, jums bus atlyginta.

Jis išėjo, nutaisęs maloningą veidą, koks ir dera Viešpaties pranašui. Dvejetas žmonių stengėsi nežiūrėti vienas kitam į akis.

Pagaliau Pauelas alsiai prabilo:

— Gulkim miego, Maikai. Aš pasiduodu.

Donovanas tyliai tarė:

— Klausyk, Gregai, ar tau neatrodo, kad visa tai tiesa, ką jis sako? Jis taip įsitikinęs, kad aš. . .

Pauelas ėmė jį plūsti:

— Nekvailiok! Tu įsitikinsi, ar yra Žemė, ar jos nėra, kai kitą savaitę atvyks pamaina ir mudviem teks grįžti ir už visa tai atsakyti.

— Jei taip, prisiekiu Jupiteriu, mes turime ką nors daryti! — Donovanas vos neverkė.— Jis netiki nei mumis, nei knygomis, nei savo akimis!

— Netiki,— liūdnai sutiko Pauelas.— Tai juk protaujantis robotas, velniai jį griebtų! Jis tiki tiktai logika, ir čia visa bėda. . .

— Kokia bėda?

— Griežtai logiškais samprotavimais galima įrodyti viską, ką tik nori,— pagal tai, kokie bus išeities postulatai. Mūsų postulatai vienokie, o Kjučio — kitokie.

— Tai greičiau prisikaskime iki jo postulatų. Rytoj prasidės audra.

Pauelas alsiai atsiduso.

— Šito mes ir negalime padaryti. Postulatai būna visada pagrįsti prielaida ir sutvirtinti tikėjimu. Niekas visatoje negali jų sugriauti. Aš einu miego.

— Po velnių! Aš nenoriu miego!

— Aš taip pat. Bet aš vis dėlto pamėginsiu užmigti — iš principo.

Po dvylikos valandų miegas jiems vis dar tebebuvo principo dalykas, deja, šio principo įgyvendinti nesisekė.

Audra prasidėjo anksčiau, negu jie tikėjosi. Donovanas, kurio paprastai rausvas veidas mirštamai išblyško, pakėlė virpantį pirštą. Apžėlęs tankia barzda Pauelas aplaižė sukepusias lūpas, pasižiūrėjo pro langą ir iš nevilties čiupo sau už ūso.

Kitomis aplinkybėmis tai būtų buvęs žavus reginys. Aukštosios energijos elektronų sraute, kertamame energiją nešančio spindulio, nukreipto į Žemę, mirgėjo smulkios skaisčios šviesos kibirkštėlės. Tolumoje nykstančiame spindulyje tarytum šokinėjo žėrinčios dulkelės.

Spindulys atrodė stabilus. Bet abu žinojo, kad šituo įspūdžiu pasitikėti negalima.

Atsiradus nukrypimui per kampo vieną šimtatūkstantinę sekundės dalį, nepastebimam plika akimi, spindulys būtų išsifokusavęs, ir šimtai kvadratinių kilometrų Žemės paviršiaus būtų pavirtę liepsnojančiais griuvėsiais.

O vadovietėje šeimininkavo robotas, kuriam nerūpėjo nei spindulys, nei fokusas, nei Žemė — niekas, išskyrus jo Viešpatį.

Slinko valandos. Žemės žmonės tylėdami, lyg užhipnotizuoti, žiūrėjo pro langą. Paskui spindulyje lakstančios kibirkštys išblėso ir pranyko. Audra praėjo.

— Viskas! — liūdnai tarė Pauelas.

Donovanas neramiai snūduriavo. Alsus Pauelo žvilgsnis pavydžiai stabtelėjo ties juo. Keletą kartų blykstelėjo signalinė lemputė, bet Pauelas nekreipė į ją dėmesio. Visa tai jau buvo nesvarbu. Visa! Gal būt, Kjučio tiesa — gal būt, ir iš tikro juodu su Donovanu — že-

mesnės būtybės su dirbtine atmintimi, kurių gyvenimo prasmės nebėra...

Bepigu, jeigu taip būtų!

Tarpduryje pasirodė Kjutis.

— Jūs neatsakėte į signalus, todėl aš pats atėjau,— tyliai jis paaiškino.— Jūs blogai atrodote — manau, kad jūsų gyvatos laikas artėja į galą. Bet gal norėtumėte žvilgtelėti į šiandieninius prietaisų įrašus?

Pauelui pasirodė, kad tuo robotas nori pareikšti savo draugiškumą. Gal Kjutis juto kažkokį sąžinės graužimą, prievarta nušalinęs žmones nuo vadovavimo stočiai. Jis paėmė atkištus jam įrašus ir įbedė į juos pasmėlusias akis.

Kjutis, rodos, buvo patenkintas.

— Žinoma, tarnauti Viešpačiui — didelė garbė. Bet neliūdėkite, kad aš jus pakeičiau.

Pauelas, kažką murmėdamas, mechaniškai peržiūrinėjo vieną po kito popieriaus lapelius. Staiga pasklidas jo žvilgsnis įsmigo į ploną, virpančią raudoną liniją, besidriekiančią skersai vieno grafiko.

Jis vis žiūrėjo ir žiūrėjo į šitą kreivę. Paskui, mėšlungiškai sugniaužęs grafiką ir neatplėšdamas nuo jo akių, jis pašoko. Kiti lapeliai nukrito ant grindų.

— Maikai! Maikai! — jis purtė Donovaną už peties.— Jis išlaikė spindulį!

Donovanas nubudo.

— Kas? Kur?

Paskui ir jis, išplėtęs akis, įsistebeilijo į grafiką.

— Kas yra? — įsikišo Kjutis.

— Tu išlaikei spindulį fokusuotą,— mikčiodamas tarė Pauelas.— Ar tu tai žinai?

— Fokusuotą? O kas tai yra?

— Spindulys visą laiką buvo nukreiptas tiesiai į priimamąją stotį vienos dešimttūkstantosios milisekundės tikslumu!

— Į kokią priimamąją stotį?

— Žemėje! Priimamąją stotį Žemėje, — džiūgavo Pauelas.— Tu išlaikei jį fokusuotą!

Kjutis susierzinęs nusisuko.

— Su jumis negalima elgtis geruoju. Vėl tas pats kliedesys! Aš tik laikiau visas rodykles pusiausvyroje — tokia buvo Viešpaties valia.

Susirinkęs išmėtytus popierius, jis išėjo piktas. Kai tik užsivėrė durys, Donovanas pratarė:

— Čia tai man patinka!

Jis atsisuko į Pauelą:

— Ką dabar turime daryti?

Pauelas pajuto iš karto ir nuovargį, ir dvasinį pakilimą.

— Ogi nieko. Jis įrodė, kad gali puikiausiai valdyti stotį. Aš dar nebuvau matęs, kad elektroninė audra taip lengvai praeitų.

— Bet juk nieko nenuspręsta. Tu girdėjai, ką jis pasakė apie Viešpatį? Mes juk negalime. . .

— Klausyk, Maikai! Jis vykdo Viešpaties valią, kurią skaito ciferblatuose ir grafikuose. Bet juk ir mes darome tą patį! Galų gale tuo paaiškinamas ir jo atsisakymas klausyti mūsų. Paklusnumas — Antrasis dėsnis. O Pirmasis — saugoti žmones nuo nelaimės. Kaip jis galėjo išgelbėti žmones, sąmoningai arba nesąmoningai? Žinoma, išlaikydamas spindulį fokusuotą! Jis žino, kad gali tai daryti geriau, negu mudu; ne veltui jis tvirtina esąs aukštesnė būtybė. Ir išeina, kad jis turi mūsų neįsileisti į vadovietę. Tai neišvengiama išvada iš robotechnikos dėsnių.

— Suprantama, bet aš ne apie tai. Juk negalima, kad jis toliau paistytų tuos niekus apie Viešpatį.

— O kodėl gi ne?

— Todėl, kad tai neįmanoma! Kaip galima patikėti jam stotį, jeigu jis netiki, kad yra Žemė?

— O su darbu jis susidoroja?

— Taip, bet. . .

— Tai tegul sau tiki, kas jam į galvą ateina!

Pauelas, vos pastebimai nusišypsojęs, skėstelėjo rankas ir krito į patalą. Jis jau miegojo.

Lįsdamas į lengvą skafandrą, Pauelas kalbėjo:

— Viskas bus labai paprasta. Galima atvežti čia KT-1 po vieną, įtaisyti juose automatinius jungiklius, kurie imtų veikti po savaitės. Per tą laiką jie išmoktų... hm... Garbinti Viešpatį tiesiog iš jo pranašo. Paskui juos galima pervežti į kitas stotis ir vėl paleisti veikti. Kiekvienoje stotyje užteks dviejų KT...

Donovanas pravėrė hermetinį šalmą ir ėmė bambėti:

— Baik, ir einam iš čia. Pamaina laukia. Ir, be to, aš nenurimsiu, kol išties pamatysiu Žemę ir pajusiu ją po kojomis, tuo būdu įsitikinęs, jog ji iš tikrųjų yra.

Jam taip bekalbant, atsidarė durys. Donovanas nusikeikęs užtrenkė šalmo langelį ir paniuręs nusisuko nuo įėjusio Kjučio.

Robotas tyliai prisiartino prie jų. Jo balsas skambėjo liūdnai:

— Jūs išeinate?

Pauelas trumpai linktelėjo:

— Į mūsų vietą atvyksta kiti.

Kjutis atsiduso. Šis atodūsis buvo panašus į vėjo gaudesį eilėmis įtemptuose laiduose.

— Jūsų tarnyba baigėsi, ir jums jau laikas išnykti. Aš numačiau tai, bet vis dėlto... Ką gi, tebūnie Viešpaties valia!

Šitas romus tonas Pauelą užgavo.

— Neskubėk su užuojauta, Kjuti. Mūsų laukia Žemė, o ne galas.

Kjutis vėl atsiduso.

— Jums bus geriau, jei galvosite būtent taip. Dabar aš matau visą jūsų paklydimo prasmingumą. Aš nesiimčiau griauti jūsų tikėjimo, net jei galėčiau.

Jis išėjo — įsikūnijusi užuojauta.

Pauelas kažką sumurmėjo ir davė ženklą Donovanui.

Nešini hermetiškai uždarytais lagaminais, jie įėjo į oro šliuzą.

Laivas su pamaina buvo prišvartuotas iš išorės. Pauelą pakeičiantis Francas Miuleris pasisveikino su juo sausai ir pabrėžtinai mandagiai. Donovanas, vos linktelėjęs jam, nuėjo į piloto kabiną, kur jo laukė Semas Ivensas, turėjęs perduoti laivą.

Pauelas stabtelėjo.

— Tai kaip Žemė?

Į šitą gana įprastą klausimą Miuleris davė įprastą atsakymą:

— Vis dar sukasi.

— Gerai,— tarė Pauelas.

Mileris pasižiūrėjo į jį.

— Beje, vaikinai iš „J. S. Robots" išgalvojo naują modelį. Sudėtinį robotą.

— Ką?

— Tai, ką girdėjote. Sudaryta sutartis didelei sumai. Rodos, šitas modelis — kaip tik tai, ko reikia asteroidinėms kasykloms. Venas robotas-vadas ir šeši subrobotai, kuriems jis vadovauja. Kaip ranka su pirštais.

— Ar jis jau išėjo lauko bandymus? — nerimaudamas paklausė Pauelas.

— Girdėjau, šis darbas jūsų laukia,— nusijuokė Miuleris.

Pauelas sugniaužė kumščius.

— Velniai griebtų, mums reikia pailsėti!

— Nieko, pailsėsite. Galite tikėtis dviejų savaičių. Ruošdamasis pradėti savo pareigas, Miuleris užsimovė sunkias skafandro pirštines. Jo tankūs antakiai susiraukė.

— Kaip atlieka savo darbą šitas naujasis robotas? Tegul pasistengia, o jei ne, tai aš jo nė iš tolo prie valdymo prietaisų neleisiu.

Pauelas ne iš karto atsakė. Jis nužvelgė nuo galvos iki kojų priešais jį stovintį pasipūtusį prūsą,— nuo trumpai kirptų plaukų ant išdidžiai atkragintos galvos ligi

pėdų, praskėstų kaip pagal komandą „ramiai". Staiga jis pajuto, kad jį apėmė tyro džiaugsmo banga.

— Robotui nieko neprikiši,— tarė jis lėtai.— Nemanau, kad tau tektų daug kniūstis su prietaisais.

Jis nusijuokė ir įėjo į laivą. Miuleris turėjo čia išbūti keletą savaičių...

KAIP SUGAUTI TRIUŠĮ

Juodu ilsėjosi daugiau kaip dvi savaites — šito užginčyti Donovanas negalėjo. Jie ilsėjosi šešis mėnesius, gaudami atlyginimą. Tai taip pat faktas. Tačiau, kaip pykdamas Donovanas aiškino, taip buvo grynai dėl atsitiktinumo. Tiesiog firma „J. S. Robots" norėjo išrankioti visas sudėtinio roboto ydas. Trūkumų būdavo ganėtinai — ir visada bent pustuzinis jų likdavo iki lauko bandymų. Dėl to Pauelas su Donovanu atsainiai ilsėjosi, laukdami to meto, kai žmonės, susėdę prie braižybinių lentų, ir vaikinai su logaritminėmis liniuotėmis pasakys: „Viskas gerai!"

Ir štai juodu jau asteroide, ir pasirodė, kad viskas anaiptol nėra gerai. Donovanas tai minėjo jau keliasdešimtą kartą, ir jis buvo išraudęs kaip burokas.

— Galų gale, Gregai, pažiūrėk realiai. Ar verta paisyti instrukcijos, kai žlunga bandymai? Būtų jau laikas pamiršti popierius ir imtis darbo.

Kantriai, tokiu tonu, lyg aiškindamas elektroniką mažamečiam idiotui, Pauelas prašneko:

— Aš jau tau sakiau, kad pagal instrukciją šitie robotai sukurti darbui asteroidinėse kasyklose, neprižiūrint žmogui. Mes neprivalome jų stebėti.

— Gerai. Dabar klausyk — logika! — Donovanas ėmė lenkti gyvaplaukiais apaugusius pirštus.— Pirma. Naujasis robotas išlaikė visus bandymus laboratorijoje. Antra.

Firma „J. S. Robots" garantavo, kad jis išlaikys ir bandymus asteroide lauko sąlygomis. Trečia. Minėtųjų bandymų robotas neišlaiko. Ketvirta. Jeigu jis neišlaikys bandymų lauko sąlygomis, „J. S. Robots" praranda dešimt milijonų grynų pinigų ir maždaug už šimtą milijonų reputacijos. Penkta. Jeigu jis neišlaikys bandymų ir mes negalėsime paaiškinti, kodėl taip atsitiko — labai galimas daiktas, mums teks liūdnai atsisveikinti su gera tarnyba.

Pro apsimestinę Pauelo šypseną buvo matyti nusiminimas. Firma „Junaited Steits Robots end Mekenikel Men Korporeišn" turėjo nerašytą įstatymą: „Nė vienas tarnautojas nedaro tos pačios klaidos du kartus. Jis atleidžiamas iš darbo po pirmojo karto." Pauelas tarė:

— Tu viską aiškini taip suprantamai, ne blogiau už Euklidą,— viską, išskyrus pačius faktus. Tu stebėjai šitą grupę robotų ištisas tris pamainas, ir jie dirbo puikiai. Tu, rudi, pats tai sakei. Ką mes dar galime padaryti?

— Išaiškinti, kas juose negera, štai ką mes galime padaryti. Taip, jie puikiai dirbo, kai aš juos stebėjau. Tačiau, kai aš jų nestebėjau, jie tris kartus liovėsi kasę rūdą. Jie net negrįždavo laiku,— man tekdavo eiti jų parsivesti.

— Ir nepastebėjai jokio gedimo?

— Nieko. Absoliučiai nieko. Viskas buvo visiškai tvarkoje. Išskyrus vieną menkniekį — nebuvo rūdos.

Pauelas paniuręs įbedė akis į lubas ir čiupo už ūso.

— Žinai, ką pasakysiu, Maikai. Savo laiku mudu buvome ne kartą patekę į gana keblią padėtį. Bet čia dar blogiau, negu buvo iridžio asteroide. Viskas nepaprastai susipynę. Žiūrėk. Šitam robotui, DV-5, pavaldūs šeši kiti robotai. Ir ne bet kaip pavaldūs: jie — jo dalis.

— Žinau. . .

— Užsičiaupk! — piktai nutraukė Pauelas. — Žinau, kad žinai. Aš tik pasakoju, kokia idiotiška mūsų padėtis. Šitie šeši pagalbiniai robotai yra dalis roboto DV-5, lygiai taip pat, kaip tavo pirštai — dalis tavęs, ir jis

komanduoja jiems ne balsu ir ne per radiją, o tiesiog per pozitroninį lauką. Tai štai — visoje „J. S. Robots" firmoje nėra nė vieno robotechniko, kuris žinotų, kas yra pozitroninis laukas ir kaip jis veikia. Ir aš nežinau. Ir tu nežinai.

— Čia tai teisybė,— filosofiškai sutiko Donovanas.

— Matai, kokioje padėtyje mes atsidūrėme? Jeigu viskas eina sklandžiai — puiku! Jeigu kas nors negerai, tai tas virš mūsų žinių! Ir greičiausiai nei mes, nei kas nors kitas nieko negali padaryti. Bet čia dirbame juk mes, o ne kas nors kitas! Štai čia šuo ir pakastas! — Valandėlę jis tylėdamas niršo.— Tebūnie. Ar atvedei jį?

— Taip.

— Ir jis elgiasi normaliai?

— Na, nepastebiu jokio religinio kvaištelėjimo, ir ratu jis nelekia, ir eilių nedeklamuoja. Matyt, viskas normalu.

Donovanas išėjo, apmaudžiai krestelėjęs galvą.

Pauelas ištiesė ranką prie „Robotechnikos vadovo", kuris dėl savo sunkumo galėjo įlaužti stalą, ir pagarbiai atvertė jį. Kartą jis iššoko pro langą iš degančio namo, spėjęs tiktai užsimauti kelnes ir pasigriebti „Vadovą". Jeigu kaip, jis verčiau paliktų kelnes.

Jis sėdėjo, užgulęs „Vadovą", tuo tarpu įėjo robotas DV-5, ir Donovanas užtrenkė duris.

— Sveikas, Deivai! — niūriai tarė Pauelas. — Kaip jautiesi?

— Puikiai,— atsakė robotas.— Ar galima sėstis?

Jis prisitraukė specialiai sustiprintą jam skirtą kėdę ir, atsargiai sulenkęs liemenį, atsisėdo ant jos.

Pauelas gėrėdamasis pažvelgė į Deivą (šios srities prašalaitis galėjo robotus pavadinti jų serijiniais numeriais, specialistas — niekada). Robotas nebuvo pernelyg masyvus, nors jis ir buvo sudėtinio septynių dalių roboto mąstantysis įtaisas. Jis turėjo šiek tiek daugiau kaip du metrus ūgio — pusė tonos metalo ir elekt-

rinių elementų. Daug? Visai ne, jeigu į šitą pusę tonos turi tilpti begalė kondensatorių, grandinių, relių ir vakuumo ląstelių, galinčių duoti praktiškai bet kurią žmogaus psichologijos reakciją. Ir pozitroninės smegenys — dešimt svarų medžiagos ir keletas kvintiljonų viskam komanduojančių pozitronų.

Pauelas išsitraukė iš palaidinės kišenės aplamdytą cigaretę ir tarė:

— Deivai, tu — šaunus vyras. Tu nesi kaprizingas kaip primadona. Tu — ramus, patikimas robotas šachtininkas. Tu gali patsai koordinuoti šešių pagalbinių robotų darbą, ir, mano žiniomis, tavo smegenyse dėl to neatsirado nestabilių ryšių.

Robotas linktelėjo.

— Tuo aš labai džiaugiuosi, bet kur jūs sukate, šeimininke?

Jo garso membrana buvo labai geros kokybės, ir dėl obertonų kalbos aparate jo balsas neatrodė toks metalinis ir vienodas kaip kitų robotų balsai.

— Tuoj pasakysiu. Visa tai kalba tavo labui. Tačiau kodėl gi tau darbas neina? Pavyzdžiui, šios dienos antroji pamaina.

Deivas sumišo.

— Mano žiniomis, nieko neatsitiko.

— Jūs liovėtės kasę rūdą.

— Žinau.

— Na?

Deivas atrodė susirūpinęs.

— Aš negaliu paaiškinti, šeimininke. Tai baigsis man nervų sukrėtimu,— tai yra aš, žinoma, ligi to nesileisiu. Pagalbiniai robotai veikė gerai. Aš taip pat — aš tai žinau. . .— Jis susimąstė; jo fotoelektrinės akys ryškiai švytėjo.— Nepamenu. Pamaina baigėsi, atėjo Maikas, o beveik visi vagonėliai buvo tušti.

Donovanas įsiterpė į jų kalbą:

— Ar tu žinai, kad, pasibaigus pamainai, tu jau keletą kartų neatėjai raportuoti?

— Žinau. Bet kodėl...— Jis lėtai, sunkiai pakraipė galvą.

Pauelas staiga pajuto, kad jei roboto veidas turėtų kokią nors išraišką, tai jame atsispindėtų skausmas ir pažeminimas. Robotui dėl pačios jo prigimties labai nemalonu, kai jis neatlieka savo funkcijų.

Donovanas su kėde pasislinko prie Pauelo stalo ir pasilenkė prie jo.

— Gal atminties netekimas? Amnezija?

— Nežinau. Man atrodo, kad iš viso reikia atsisakyti mėginimo šį reiškinį gretinti su ligomis. Kalbėti apie žmogaus organizmo sutrikimus, turint galvoje robotą — tai tik romantiška analogija. Robotechnikoje tai negelbsti.

Jis pasikrapštė pakaušį.

— Man labai nesinori imtis tikrinti elementarines jo smegenų reakcijas. Tai nė per plauką nepakels jo savo paties akyse.

Jis susimąstęs pasižiūrėjo į Deivą, paskui atsivertė „Vadovą": „Reakcijų tikrinimas lauko sąlygomis". Jis tarė:

— Klausyk, Deivai, ką tu manai apie reakcijų tikrinimą? Reikėtų tai atlikti.

Robotas atsistojo.

— Kaip įsakysite, šeimininke.

Jo balse tikrai suskambo skausmas.

Jie pradėjo nuo paprasčiausių mėginimų. Vienodai tiksint sekundometrui, robotas DV-5 daugino penkiaženklius skaičius. Jis išskaičiavo pirminius skaičius tarp 1000 ir 10 000. Jis traukė kubines šaknis ir integravo funkcijas, kaskart vis painesnes. Buvo tikrinamos vis sudėtingesnės ir sudėtingesnės mechaninės reakcijos. Pagaliau jo tiksliam mechaniniam protui buvo iškeltas aukščiausio lygio uždavinys robotams — etinių problemų sprendimas.

Baigiantis šioms dviem valandoms Pauelas buvo ap-

sipylęs prakaitu, o Donovanas apgraužęs visus savo nagus, kurie pasirodė ne perdaug maistingi.

Robotas tarė:

— Na tai kaip, šeimininke?

Pauelas atsakė:

— Aš turiu pagalvoti, Deivai. Neverta paskubomis spręsti. Tu geriau eik dirbti. Nereikia dėti visų jėgų, ir, kol gali, labai nesisielok dėl normos. O mes ką nors sugalvosime.

Robotas išėjo. Donovanas pažvelgė į Pauelą.

— Na?

Pauelas negailestingai tampė sau už ūsų, lyg būtų norėjęs juos išrauti su šaknimis.

Jis tarė:

— Visi ryšiai jo smegenyse veikia gerai.

— Aš to taip drąsiai netvirtinčiau.

— O Jupiteri! Maikai, juk smegenys — patikimiausia roboto dalis! Jos ne kartą ir ne du tikrinamos Žemėje. Ir jeigu jos atlaikė visą tikrinimą, kaip atlaikė Deivas, tai nė menkiausio gedimo smegenyse negali būti. Šis tikrinimas apima visus pagrindinius ryšius.

— Ir kokia iš to išvada?

— Palauk truputėlį. Leisk susikaupti. Gali dar būti mechaninių gedimų roboto kūne. Tai reiškia, kad galėjo išeiti iš rikiuotės kuris nors iš pusantro tūkstančio kondensatorių, kuri nors iš dvidešimties tūkstančių atskirų grandinių, penkių šimtų lempų, tūkstančio relių ir tūkstančių ir tūkstančių kitų detalių. Nebeminint šitų paslaptingų pozitroninių laukų, apie kuriuos niekas nieko nežino.

— Klausyk, Gregai, — neiškentė Donovanas. — Aš turiu idėją. Gal robotas meluoja? Jis ne. . .

— Kvaily, robotas negali sąmoningai apgaudinėti. Taigi, jeigu turėtume Makormiko-Veslio testerį, galėtume patikrinti visas jo kūno dalis maždaug per dvidešimt keturias — keturiasdešimt aštuonias valandas. Bet Žemėje yra tiktai du tokie testeriai, jie sveria po dešimtį

tonų, sumontuoti ant betoninių pamatų ir nekilnojami. Puiku, ar ne?

Donovanas pliaukštelėjo delnu į stalą.

— Bet, Gregai, jis sugenda tik tada, kai mudviejų nėra arti. Čia — yra — kažkas — įtartina! — po kiekvieno žodžio kumštis trenkė į stalą.

— Šlykštu tavęs klausyti,— lėtai atsakė Pauelas, — Tu prisiskaitei nuotykių romanų.

— Aš noriu žinoti,— šaukė Donovanas,— ką mes darysime!

— Tuoj pasakysiu. Aš pakabinsiu virš stalo ekraną. Tiesiog čia, ant sienos,— aišku? — jis piktai bakstelėjo pirštu į sieną.— Paskui aš jį junginėsiu su tomis kasyklos kirtavietėmis, kur dirbs Deivas, ir jį stebėsiu. Štai ir viskas.

— Viskas? Gregai. . .

Pauelas pakilo nuo kėdės ir sugniaužtais kumščiais atsirėmė į stalą.

— Maikai, man labai sunku,— jo balse skambėjo nuovargis.— Jau visa savaitė, kaip tu prie manęs kimbi. Sakai, kad Deivui kažkas negera. Ar tu žinai, kur gedimas? Ne! Ar tu žinai, kaip gedimas pasireiškia? Kas jį sukelia? Ne! Kodėl taip atsitinka? Ne! Ar ką nors tu žinai? Ne ir ne! Ir aš nieko nežinau. Tai ko tu iš manęs nori?

Donovanas bejėgiškai skėstelėjo rankas.

— Pasiduodu!

— Na tai klausyk. Prieš pradėdami gydyti, turime nustatyti ligą. Norint pagaminti triušienos kepsnį, pirma reikia pagauti triušį. Taigi gaudysime triušį! O dabar išeik iš čia!

Alsus Donovano žvilgsnis įsmigo į jo ataskaitos metmenis. Pirma, jis nuvargo, o antra, ką rašyti ataskaitoje, jeigu nieko dar neišaiškinta? Jis ėmė širsti.

— Gregai,— jis tarė,— mes beveik tūkstančiu tonų atsiliekame nuo plano.

— Nejaugi? — atsakė Pauelas, nepakeldamas galvos.— O aš ir nenutuokiau.

— Aš noriu viena žinoti,— Donovanas staiga ėmė nebesitvardyti.— Kodėl mudu visada kniūsčiamės su naujais robotų tipais? Viskas, aš nusprendžiau: mane visiškai patenkina robotai, kurie buvo geri mano mamos dėdei. Aš už tuos, kurie ištvėrė laiko bandymą. Už gerus, senus, solidžius robotus, kurie niekada negenda!

Pauelas nepaprastai taikliai paleido į jį knygą, ir Donovanas nusirito nuo kėdės.

— Pastaruosius penkerius metus, — neskubėdamas ėmė dėstyti Pauelas,— tu „J. S. Robots" firmai bandei lauko sąlygomis naujus robotų tipus. Ir kadangi mudu per savo neatsargumą pasirodėme nagingi, mes nuolat apdovanojami šlykščiausiomis užduotimis. Tai tavo specialybė,— jis bakstelėjo pirštu į Donovano pusę.— Tu ėmei inkšti, kiek pamenu, jau po penkių minučių, kai tik buvai priimtas į darbą. Kodėl ligi šiol nepasiprašei atleidžiamas iš tarnybos?

— Tuoj pasakysiu,— Donovanas apsivertė kniūpsčias, atsirėmė alkūnėmis į grindis ir suleido pirštus į savo vešlius rudus plaukus.— Tam tikru laipsniu tai principo klausimas. Šiaip ar taip, ir aš, kaip avarinis technikas, dalyvauju, kuriant naujus robotus. Juk reikia talkininkauti mokslo pažangai. Bet suprask mane teisingai — mane čia laiko ne principas, o pinigai, kurie mums mokami. . . Gregai!

Išgirdęs kraupų Donovano riktelėjimą, Pauelas pašoko ir pažvelgė į ekraną, į kurį rodė Maikas. Jo akys iš siaubo iššoko ant kaktos.

— Ak prakeiktas Jupiteri! — sušnibždėjo jis.

Donovanas, užgniaužęs kvapą, atsistojo.

— Žiūrėk, Gregai, jie pakvaišo!

— Nešk šen skafandrus, ir einam pas juos,— burbtelėjo Pauelas, neatitraukdamas akių nuo ekrano.

Ten, tamsiais šešėliais išraižytų uolų fone, ritmingai judėjo blizgantys bronziniai kūnai. Išsirikiavę virtine,

apšviesti blausia savo šviesa, jie slinko grubiai uoloje iškirstu štreku palei sienas su tamsiomis įdubomis. Visi septyni robotai su Deivu priešakyje žengė kaip vienas. Jų posūkiai kėlė šiurpą savo tikslumu ir darnumu; grakščiai persirikiuodami, jie manevravo šmėklišku mėnulio šokėjų lengvumu.

Į kambarį įlėkė Donovanas su skafandrais:

— Jie nori mus užpulti! Juk tai karinis žygis!

— Lygiai taip pat tai gali būti meninė gimnastika,— pasigirdo šaltas atsakymas.— Arba, gal būt, Deivui pasivaideno, kad jis — baletmeisteris. Visada stenkis pirma pagalvoti, o paskui geriau patylėk.

Donovanas susiraukė ir demonstratyviai įsikišo į tuščią dėklą prie šono detonatorių. Jis pasakė:

— Šiaip ar taip, še tau naujieji tavo modeliai. Sutinku, kad čia mūsų specialybė. Tik pasakyk, kodėl jiems būtinai, neišvengiamai atsitinka kas nors negera?

— Dėl to, kad ant mudviejų mestas prakeikimas,— rūsčiai atsakė Pauelas.— Einam.

Toli priekyje, sodrioje švelnioje štreko tamsoje, varstomoje tik jų žibintų spindulių, mirgėjo robotų švieselės.

— Antai jie,— sudundėjo Donovanas.

— Aš mėginau susisiekti su juo per radiją,— jaudindamasis sušnibždėjo Pauelas,— bet jis neatsako. Matyt, neveikia radijo grandinė.

— Bent tiek gerai, kad dar nėra robotų, kurie dirbtų visiškame patamsyje. Nenorėčiau ieškoti septynių pamišusių robotų tamsiame urve be radijo ryšio. Gerai, kad jie šviečia, kaip kvailos radioaktyvios naujametinės eglutės.

— Palypėkime štai ant šito kyšulio. Jie eina į mūsų pusę, o aš norėčiau pasižiūrėti jų iš arčiau. Užkopsi?

Donovanas krenkšdamas pasišokėjo. Asteroido trauka buvo daug silpnesnė už Žemės trauką, bet sunkūs skafandrai beveik naikino šį pranašumą, o kyšulys buvo

ne mažiau kaip trijų metrų aukštyje. Pauelas užšoko paskui jį.

Robotai sekė paskui Deivą virtine po vieną. Pagal tikslų mechaninį ritmą jie sudvejindavo gretas, paskui vėl išsirikiuodavo į eilę, bet jau kita tvarka. Tai kartojosi ir kartojosi. Deivas neatsigręždamas žygiavo pirma visų.

Kai robotai buvo tik už kokių šešių metrų, jų šokis baigėsi. Pagalbiniai robotai susigrūdo į krūvą, pastovėjo keletą sekundžių ir trepsėdami greitai nulėkė tolyn. Deivas palydėjo juos žvilgsniu, paskui lėtai atsisėdo ir parėmė ranka galvą. Šis judesys buvo beveik kaip žmogaus.

Pauelo ausinėse suskambėjo jo balsas:

— Jūs čia, šeimininke?

Pauelas davė ženklą Donovanui ir nušoko nuo kyšulio.

— Viskas gerai, Deivai. Kas čia atsitiko?

Robotas papurtė galvą.

— Nežinau. Aš dirbau labai nepatogioje septynioliktosios sekcijos kirtavietėje. Toliau nieko neatsimenu, o paskui pajutau, kad šalia atsirado žmonės, o aš esu pagrindiniame štreke, už pusės mylios nuo kirtavietės.

— Kur dabar pagalbiniai robotai? — paklausė Donovanas.

— Dirba, žinoma. Kiek laiko mes sugaišome?

— Nelabai daug. Pamiršk tai,— nuramino jį Pauelas ir pridūrė, kreipdamasis į Donovaną:

— Pasilik su juo iki pamainos galo. Paskui ateik — aš šį tą sugalvojau.

Po trijų valandų Donovanas sugrįžo. Jis atrodė išvargęs.

— Na kaip? — paklausė Pauelas.

— Kai juos stebi, viskas eina sklandžiai,— Donovanas alsiai patraukė pečiais.— Pamėtėk man cigaretę.

Jis susikaupęs užsirūkė ir išleido iš burnos dailų ratuką dūmų.

— Žinai, Gregai, aš visą laiką mėginau perprasti šį dalyką. Juk Deivas — ne paprastas robotas. Jo besąlygiškai klauso šeši kiti. Jis gali daryti su jais, ką tik nori. Ir tai turi atsispindėti jo psichikoje. O kas bus, jeigu jis pasąmonėje ims jausti norą pabrėžti ir sustiprinti šitą valdžią?

— Kalbėk aiškiau.

— Tuoj bus aišku. O jeigu tai militarizmas? Jeigu jis organizuoja savo armiją? Jeigu jis daro karinius manevrus? Jeigu. . .

— O jeigu tau uždėtum kompresą ant galvos? Tavo kliedesys — tikras radinys spalvotam nuotykių filmui. Juk tai, apie ką tu kalbi,— esminis pozitroninių smegenų darbo sutrikimas. Jeigu viskas taip būtų, tai Deivo elgesys prieštarautų Pirmajam robotechnikos dėsniui, kad robotas negali daryti žalos žmogui arba savo neveikimu leisti, kad žmogui būtų padaryta žala. Neišvengiama logiška tokios militaristinės psichologijos išvada būtų pastangos valdyti ir žmones.

— Na taip. O iš kur tu žinai, kad taip nėra?

— Pirma, robotas su tokiomis smegenimis niekada nebūtų išėjęs iš gamyklos. O antra, jeigu taip ir būtų atsitikę, mudu tai būtume tuojau pat pastebėję. Aš juk tikrinau Deivą.

Pauelas su kėde atsistūmė nuo stalo ir užsikėlė ant jo kojas.

— Ne, mes dar negalime gamintis kepsnio. Mes kol kas nė truputėlio neįsivaizduojame, kur čia šuo pakastas. Kad bent išsiaiškintume, ką reiškia šitas mirties šokis, jau stovėtume tikrame kelyje.

Jis patylėjo.

— Klausyk, Maikai, ką tu dėl to pasakysi? Juk Deivui kažkas atsitinka tik tada, kai mudviejų nėra arti. Ir užtenka kuriam nors iš mūsų priartėti, kad jis atsipeikėtų.

— Aš jau sakiau tau, kad tai įtartina.

— Palauk! Kaip atsiliepia robotui toji aplinkybė, kai arti nėra žmonių? Matyt, jam tada tenka rodyti daugiau savo iniciatyvos. Vadinasi, reikia patikrinti tas jo organizmo dalis, kurias gali paveikti toks padidintas krūvis.

— Puiku! — Donovanas buvo bekyląs, paskui vėl atsisėdo į krėslą. — Nors ne. Maža. Bet, šiaip ar taip, palieka pernelyg plačią dirvą ieškojimams.

— O ką čia padarysi? Dabar bent jau nereikės bijoti, kad planas nebus įvykdytas. Tiesiog paeiliui stebėsime robotus per televizorių. Ir kai tik kas nors atsitiks, tučtuojau bėgsime į kasyklas. O tai juos išblaivys.

— Bet, Gregai, juk tai reiškia, kad robotai neišlaikys bandymų lauko sąlygomis. „J. S. Robots" negali pardavinėti modelio DV su tokia charakteristika.

— Žinoma. Mudviem reikia dar rasti silpną konstrukcijos vietą ir ją ištaisyti,— ir tam liko dešimt dienų.— Pauelas pasikasė pakaušį.— Tik visa bėda, kad. . . beje, geriau pats pažiūrėk brėžinius.

Brėžiniai lyg kilimas nuklojo grindis. Donovanas šliaužiojo jais, sekdamas netvirtus Pauelo pieštuko judesius.

— Šita vieta tau, Maikai. Tu esi konstrukcijų specialistas, ir aš noriu, kad mane patikrintum. Aš pamėginsiu atjungti visas grandines, nesusijusias su roboto iniciatyva. Štai, pavyzdžiui, mechaninių veiksmų kanalas. Aš išjungiu visus šoninius ryšius. . .

Jis pažvelgė į Donovaną.

— Kaip tu manai?

Donovanui išdžiūvo gerklė.

— Visa tai ne taip paprasta, Gregai. Roboto iniciatyva — tai ne speciali grandinė ar schema, kurią galima atskirti nuo kitų. Kai robotas paliekamas vienas, beveik visų jo organizmo dalių veikla tuojau pat suintensyvėja. Nėra tokios grandinės, kuriai šita iniciatyva neturėtų įtakos. Mums reikia rasti būtent tas labai ribotas

sąlygas, kurios išmuša jį iš vėžių, ir tik po to, atjunginėjimo metodu, galėsime išskirti reikiamas grandines.

Pauelas atsistojo ir nuo kelių nusipurtė dulkes.

— Hm... Tegu. Surink brėžinius ir gali juos sudeginti.

Donovanas kalbėjo toliau:

— Mat, padidėjus aktyvumui, užtenka sugesti vienai vienintelei detalei, ir gali atsitikti visko. Gal kažkur nusitrynusi izoliacija, arba pramuštas kondensatorius, arba kibirkščiuoja kontaktas, arba kaista ritė. Ir jeigu dirbsime aklai, tokiame mechanizme gedimo niekada nerasime. Jeigu išmontuotume Deivą ir imtume tikrinti pavieniui kiekvieną detalę, kaskart sumontuodami jį ir išbandydami...

— Aišku, aišku. Aš irgi visiškas asilas.

Jie beviltiškai pasižiūrėjo vienas į kitą. Paskui Pauelas atsargiai pasiūlė:

— O jeigu apklaustume vieną kurį pagalbinį robotą?

Nei Pauelui, nei Donovanui lig šiol neteko kalbėtis nė su vienu iš „pirštų". Pagalbiniai robotai galėjo kalbėti, ir palyginimas su žmogaus pirštu buvo ne visai tikslus. Jie turėjo net gana tobulas smegenis, bet tos smegenys buvo suderintos visų pirma priimti komandoms per pozitroninį lauką, ir savistoviai reaguoti į išorinius dirgiklius jos sunkiai tegalėjo.

Pauelas net nežinojo, kaip kreiptis į šį robotą. Jo serijinis numeris buvo DV-5-2, bet taip jį vadinti buvo nepatogu. Pagaliau jis surado būdą.

— Klausyk, bičiuli! Aš prašau tave šiek tiek pasukti galvą, o paskui galėsi grįžti pas savo viršininką.

„Pirštas" tylėdamas nerangiai linktelėjo galvą, nevargindamas nereikalingomis kalbomis savo menko mąstomojo aparato.

— Taigi pastaruoju metu tavo viršininkas jau keturis kartus nukrypo nuo duotos programos, — pasakė Pauelas.— Ar tu prisimeni šiuos atvejus?

— Taip, sere.

Donovanas piktai sumurmėjo:

— Matai, jis atsimena! Aš tau sakiau, kad ši aplinkybė man labai įtartina...

— Eik gulti ir gerai išsimiegok! Žinoma, jis atsimena — jokių gedimų jame nėra.

Pauelas vėl atsisuko į robotą.

— Ką jūs darydavote tokiais atvejais? Aš turiu galvoje visą grupę.

„Piršto" pasakojimas buvo panašus į iškaltą pamoką, tartum jis atsakinėtų, paklusdamas proto įsakymui, bet be jokio išraiškingumo.

— Pirmąjį kartą sunkiai darbavomės, kaldami eigą 17-tos sekcijos kirtavietėje, lavoje B. Antrąjį kartą stiprinome lubas, kurios grėsė įgriūti. Trečiąjį kartą ruošėme tiksliai kryptingą sprogimą, kad nekliudytume požeminio plyšio. Ketvirtąjį kartą tai buvo tuoj po nedidelės griūties.

— Kas atsitikdavo kiekvieną kartą?

— Sunku nusakyti. Būdavo duodama kažkokia komanda, bet, mums dar nespėjus jos priimti ir suvokti, ateidavo nauja komanda — žygiuoti šita keista rikiuote.

— Kodėl? — šūktelėjo Pauelas.

— Nežinau.

— O pirmoji komanda,— įsiterpė Donovanas,— prieš įsakymą žygiuoti kuo ji būdavo ypatinga?

— Nežinau. Aš pajusdavau, kad duodama komanda, bet nespėdavau jos priimti.

— Ką dar gali pasakyti? Ar kiekvieną kartą komanda būdavo ta pati?

— Nežinau. — Robotas sielvartingai papurtė galvą.

Pauelas atsilošė į krėslo atkaltę.

— Gerai, gali eiti pas savo viršininką.

„Pirštas" išėjo su žvalesne nuotaika.

— Kiek daug sužinojome, — tarė Donovanas. — Tai buvo nepaprastai turiningas pokalbis. Klausyk, ir Dei-

vas, ir šitas nepilnaprotis slepia kažkokius kėslus. Pernelyg daug ko jie nežino ir neprisimena. Nebegalima jais tikėti, Gregai.

Pauelas sušiaušė ūsus.

— Žinai, Maikai, jeigu tu pasakysi dar vieną kvailystę, aš atimsiu iš tavęs ir barškutį, ir žinduką.

— Na gerai jau. Tu juk iš mudviejų esi genijus, o aš — žinduklis. Bet tai kas iš to? Ką mes išsiaiškinome?

— Nieko. Aš pamėginau pradėti nuo galo — nuo „piršto", ir nieko neišėjo. Teks pradėti vėl iš pradžios.

— Tu didelis žmogus! — žavėdamasis pareiškė Donovanas.— Kaip visa tai paprasta! Dabar, maestro, ar nesiteiksite išversti tai į žmonių kalbą?

— Tau reikėtų išversti į vaikišką vapaliojimą. Žodžiu, reikia išaiškinti, kokią komandą duoda Deivas, prieš prarasdamas atmintį. Tai — visko raktas.

— O kaip tu manai tai išaiškinti? Mes negalime būti šalia jo, nes mūsų akivaizdoje nebus jokių sutrikimų. Priimti komandos per radiją taip pat negalime — ji perduodama per pozitroninį lauką. Vadinasi, mes negalime sužinoti šios komandos nei iš arti, nei iš tolo. Ir nėra ką daryti.

— Taip, tiesioginis stebėjimas netinka. Lieka tik dedukcija.

— Kas?

Pauelas nelinksmai nusijuokė.

— Mudu, Maikai, paeiliui budėsime. Neatitraukdami akių nuo ekrano, stebėsime kiekvieną šitų plieninių stuobrių judesį. O kai jie ims kvailioti, mes pamatysime, kas prieš tai atsitiko, ir nustatysime, kokia galėjo būti komanda.

Donovanas ištisą minutę sėdėjo prasižiojęs. Paskui tarė slogiu balsu:

— Aš atsistatydinu. Man gana.

— Mes dar turime dešimt dienų — per tą laiką gali sugalvoti ką nors geriau,— alsiai atsakė Pauelas.

Ir per sekančias aštuonias dienas Donovanas suko galvą, stengdamasis rasti kokią nors išeitį. Aštuonias dienas, kas keturios valandos pakeisdamas Pauelą, karščiuojančiomis, aptemusiomis akimis jis stebėjo, kaip prieblandoje juda blyksintys metaliniai kūnai. Ir ištisas aštuonias dienas keturvalandinių pertraukų metu jis keikė „J. S. Robots", modelį DV ir tą dieną, kai jis gimė.

O kai aštuntą dieną su plyštančia iš skausmo galva jo pakeisti atėjo mieguistas Pauelas, Donovanas pakilo ir tiksliai apskaičiuotu judesiu sviedė sunkią knygą į patį ekrano centrą. Tik stiklai sužvangėjo.

— Kam tu taip padarei? — Pauelas iš apstulbimo vos kvapą atgavo.

— Dėl to, kad aš nebeketinu jų stebėti,— beveik ramiai atsakė Donovanas.— Liko dvi dienos, o mes dar nieko nežinome. DV-5 — netikęs konstrukcijų nelaikšis. Jis penkis kartus sustojo, man budint, ir tris kartus — tau, ir aš vis tiek nežinau, kokią komandą jis duodavo, ir tu nežinai. Ir aš netikiu, kad tu iš viso galėtum tai sužinoti, nes aš to negaliu — dėl šito esu tikras! Prisiekiu kosmosu, kaip galima stebėti iš karto šešis robotus? Vienas kažką daro rankomis, kitas — kojomis, trečias mosuoja kaip vėjo malūnas, ketvirtas šokinėja lyg pusprotis. O kiti du. . . velniai žino, ką jie daro! Ir staiga visi stabteli! Gregai, mudu darome ne tai, ko reikia. Reikia žiūrėti iš arti, kad būtų galima pastebėti smulkmenas.

Pauelas nutraukė įsigalėjusią tylą.

— Taigi, ir laukti, ar kas nors neatsitiks per likusias dvi dienas?

— O ar iš čia stebėti smagiau?

— Čia jaukiau.

— A. . . Bet ten galima šį tą padaryti, ko tu negali padaryti iš čia.

— Ką taip?

— Galima priversti juos sustoti, kai mums reikės. Kai būsime pasiruošę žiūrėti, kas jiems atsitinka.

Pauelas sukluso.

— Kokiu būdu?

— Pats pagalvok. Juk tu esi tikra išminties skrynia. Užsiduok keletą klausimų. Kada DV-5 sugenda? Ką tau papasakojo „pirštas"? Kai grėsdavo arba iš tikrųjų įvykdavo griūtis. Kai reikėjo labai tiksliai atlikti sprogdinimą. Kai pasitaikydavo sunki kasinio gysla.

— Kitaip tariant, kritiškomis aplinkybėmis! — žvaliau tarė Pauelas.

— Žinoma! O kaipgi kitaip? Svarbiausias faktorius yra roboto iniciatyva. O tos iniciatyvos daugiausia reikia kritiškomis aplinkybėmis, kai nėra žmogaus. O kokia iš to seka išvada? Kaip priversti juos sustoti, kai panorėsime? — Jis išdidžiai pakėlė ranką, imdamas mėgautis savo vaidmeniu, ir atsakė į savo paties klausimą, užbėgęs už akių atsakymui, kuris jau buvo Pauelui ant liežuvio galo:

— Reikia padaryti avariją!

— Maikai, tavo teisybė,— tarė Pauelas.

— Ačiū, drauguži! Aš ir maniau, kad kada nors šito nusipelnysiu.

— Gerai, nelaidyk savo geluonies. Palikime tavo juokelius Žemei ir ten juos užkonservuosime žiemai. Tad kokią avariją galime padaryti?

— Jeigu būtume ne asteroide, kuriame nėra nei vandens, nei oro, galėtume šachtą užtvindyti.

— Tai, be abejo, kandus sąmojis,— tarė Pauelas.— Žinai, Maikai, aš plyšiu iš juoko. O ką tu manytum apie nedidelę griūtį?

Donovanas pasipūtęs tarė:

— Neprieštarauju.

— Gerai. Tai einam.

Braudamasis tarp akmenų, Pauelas jautėsi lyg koks sąmokslininkas. Ir nors jo eisena dėl mažos svorio jėgos buvo netvirta, ir akmenys kartkartėmis sprūsdavo

iš po kojų, pakeldami tylius pilkų dulkių fontanėlius, vis tiek jam rodėsi, kad jis eina atsargiais konspiratoriaus žingsniais.

— Ar tu nutuoki, kur jie yra? — paklausė jis.

— Rodos, kad taip.

— Gerai,— niūriai tarė Pauelas.— Tik jeigu atsidursime nuo kurio nors „piršto" tik per šešis metrus, jis mudu pajus, net jei nebūsime jo regėjimo akiratyje. Tikiuosi, kad tu tai žinai.

— Kai aš panorėsiu išklausyti elementarinį robotechnikos kursą, aš paduosiu tau pareiškimą. Trimis egzemplioriais. Dabar žemyn.

Juodu atsidūrė šachtoje. Net žvaigždžių nebebuvo matyti. Abu apgraibomis slinko pasieniais, retkarčiais pasišviesdami kelią trumpais žibintų blyksniais. Pauelas dėl viso pikto dar kartą apčiupinėjo detonatorių.

— Ar tu pažįsti šitą štreką, Maikai?

— Ne taip jau gerai. Jis naujas. Tiesa, aš manau galįs orientuotis pagal tai, ką mačiau televizoriuje...

Laikas slinko be galo lėtai. Staiga Maikas tarė:

— Pačiupinėk!

Priglaudęs metalinę pirštinę prie sienos, Pauelas pajuto lengvą virpesį. Žinoma, jokių garsų nebuvo girdėti.

— Sprogimai! Mes jau arti.

— Nežiopsok,— tarė Pauelas.

Donovanas nekantriai linktelėjo.

Pro šalį pralėkė robotas. Pralėkė ir išnyko taip greitai, kad jie net nespėjo jo įžiūrėti,— šmėkštelėjo tik kažkokia balta dėmė su bronzos atspalviu. Abu sustojo kaip nudiegti.

— Kaip tu manai, ar jis mus pajuto? — pašnibždom paklausė Pauelas.

— Tikiuosi, kad ne. Tačiau bus geriau jų išsilenkus. Einam į pirmą šoninį štreką.

— O jeigu iš viso jų nepasieksime?

— Tai ką gi daryti? Grįžti? — piktai sušnypštė Donovanas.— Ligi jų dar apie ketvirtis mylios. Juk aš juos

stebėjau per televizorių. O laiko beliko vos dvi dienos. . .

— Oi, nutilk. Neeikvok bergždžiai deguonies. Ar ne čia šoninis štrekas? — Blykstelėjo Pauelo žibintuvėlis.— Čia. Einam.

Sienų virpesys šioje vietoje buvo žymiai stipresnis, ir retkarčiais po kojomis sudrebėdavo gruntas.

— Kol kas einame geru keliu. Kad tik jis nesibaigtų,— tarė Donovanas ir pašvietė pirma savęs žibintuvu.

Ištiesę ranką, jie galėjo pasiekti štreko lubas. Ramsčiai buvo visiškai nauji.

Staiga Donovanas suabejojo.

— Rodos, būsime priėję aklakelį? Sukam atgal.

— Ne, palauk,— Pauelas nevikriai prasispraudė pro jį.— Kas ten per šviesa priekyje?

— Šviesa? Nematau jokios šviesos. Iš kur ji čia galėtų būti?

— O robotai? — Pauelas keturpėsčias užsiropštė ant nedidelės akmenų krūvos.— Ei Maikai, lipk šen,— pašaukė jis nerimastingu, kimiu balsu.

Šviesa tikrai buvo matyti. Donovanas peršliaužė per Pauelo kojas.

— Skylė?

— Taip. Jie, tikriausiai, laužia šitą štreką iš kitos pusės.

Donovanas apčiupinėjo gruoblėtus skylės kraštus. Atsargiai pasišviesdamas, jis pamatė, kad toliau prasideda platesnis štrekas — matyt, pagrindinis. Skylė buvo per maža žmogui išlįsti. Net žiūrėti pro ją dviem buvo nepatogu.

— Ten nieko nėra,— tarė Donovanas.

— Dabar nėra. Bet ką tik buvo — kitaip nebūtume matę šviesos. Saugokis!

Sienos aplink juos sudrebėjo, ir jie pajuto smūgį. Pasipylė smulkūs trupiniai. Atsargiai pakėlęs galvą, Pauelas vėl pažvelgė pro skylę.

— Viskas gerai, Maikai. Jie čia.

Tviskantys robotai buvo susispietę pagrindiniame štreke, už kokių penkiolikos metrų. Stiprios metalinės rankos greitai rinko į krūvą sprogimo išmestas nuolaužas.

— Paskubėk,— ragino Donovanas.— Jie tuoj baigs, o sekantis sprogimas gali ir mus kliudyti.

— Dėl dievo meilės, neragink manęs,— Pauelas atkabino detonatorių. Jo žvilgsnis neramiai lakstė tamsiomis sienomis, apšviestomis tik robotų šviesos, todėl nebuvo įmanoma atskirti išsišovusio akmens nuo šešėlio.

— Žiūrėk, antai tiesiai viršum jų lubose yra kyšulys. Jis liko po paskutinio sprogimo. Jeigu tu ten pataikysi, įgrius pusė lubų.

Pauelas pažvelgė ten, kur rodė Donovanovo pirštas.

— Puiku! Dabar stebėk robotus ir melsk dievą, kad jie nenueitų per toli nuo tos vietos. Man reikia jų šviesos. Ar ten visi septyni?

Donovanas suskaitė.

— Visi.

— Tai žiūrėk. Stebėk kiekvieną jų krustelėjimą!

Jis pakėlė ranką su detonatoriumi ir nutaikė. Donovanas, keiksnodamas sau panosėje ir mirksėdamas nuo varvančio į akis prakaito, įdėmiai sekė robotus.

Blyksnis!

Juos krestelėjo, žemė aplinkui kelis kartus sudrebėjo, o po to jie pajuto stiprų smūgį, kuris Pauelą užmetė ant Donovano.

— Gregai, tu parvertei mane,— sulemeno Donovanas.— Aš nieko nemačiau!

— Kur jie? — Pauelas apsižvalgė. Aplink buvo tamsu kaip pragaro dugne.

Donovanas sumišęs tylėjo. Robotų nebuvo matyti.

— Ar mes jų nesutraiškėme? — virpančiu balsu tarė Donovanas.

— Nagi leiskimės žemyn. Nieko manęs neklausinėk.

Pauelas paskubomis nušliaužė atgal.

— Maikai!

Donovanas stabtelėjo.

— Kas dar atsitiko?

— Palauk! — Ausinėse buvo girdėti švogždžiantis, nelygus Pauelo alsavimas.— Maikai! Ar tu mane girdi?

— Aš esu čia. Kas yra?

— Mes uždaryti. Lubos įgriuvo ne prie robotų, bet čia! Nuo sukrėtimo viskas įgriuvo.

— Ką? — Donovanas atsimušė į kietą kliūtį.— Pašviesk žibintu.

Tačiau nė pelė nebūtų galėjusi išlįsti pro griūtį.

— Kaip jums tai patinka? — tyliai pratarė Donovanas.

Jie šiek tiek sugaišo ir padėjo daug jėgų, mėgindami nustumti luitą, užstojusį jiems kelią. Paskui Pauelas pamėgino paplatinti skylę į pagrindinį štreką. Jau jis buvo bekeliąs spindulinį pistoletą, bet tvyksnis tokioje ribotoje erdvėje būtų juos pražudęs. Jis atsisėdo.

— Žinai ką, Maikai,— tarė jis,— mudu galutinai viską pagadinome. Mes net nežinome, kas yra Deivui. Sumanymas buvo geras, bet jis atsigręžė prieš mus.

Donovano balse suskambėjo kartėlis.

— Man gaila liūdinti tave, seni, bet, jau neminint nesėkmės su Deivu, mes patekome į savotiškus spąstus. Ir jeigu, drauguži, iš čia neišsikapstysime — galas abiem. Galas. Aišku? Kiek deguonies turime? Ne daugiau kaip šešioms valandoms.

— Aš jau galvojau apie tai.— Pauelo pirštai pakilo prie iškankintų jo ūsų, bet atsirėmė į permatomą hermetinio šalmo paviršių.— Žinoma, Deivas greitai atkastų mus. Tačiau po nuostabios mūsų griūties jis tikriausiai vėl kuoktelėjo, ir per radiją su juo susisiekti neįmanoma.

— Šaunu, ar ne?

Donovanas prišliaužė prie skylės ir įspraudė į ją galvą su šalmu. Tai jam davėsi labai sunkiai,

— Ei Gregai!

— Ką?

— O jeigu Deivas priartės per šešis metrus? Jis atsipeikės. Tai mus išgelbėtų.

— Žinoma, bet kur jisai?

— Ten, štreke. Gana toli. Dievaži, liaukis tampęs man už kojų, kol dar nenutraukei galvos. Aš ir pats leisiu tau pažiūrėti.

Dabar Pauelas įlindo į skylę.

— Sprogimas buvo šaunus. Tu tik pažiūrėk į šituos stuobrius — tikras baletas!

— Velniop komentarus. Ar jie eina artyn?

— Nematyti — per toli. Luktelk. Duok man žibintą — aš pamėginsiu atkreipti jų dėmesį.

Po dviejų minučių jis atsisakė šio mėginimo.

— Veltui. Jie, ko gero, bus apakę. Oho, pasuko šen! Kaip tau tai patinka?

— Ei, gana, leisk man pažiūrėti! — spraudėsi Donovanas.

Neilgai pasirabždinęs, Pauelas tarė „gerai", ir Donovanas įkišo galvą. Robotai ėjo artyn. Pirma visų, aukštai keldamas kojas, žingsniavo Deivas, o paskui jį virtine lingavo šeši „pirštai".

— Ką jie daro, norėčiau žinoti,— stebėjosi Donovanas.

— Ar toli jie? — burbtelėjo Pauelas.

— Penkiolika metrų, eina link mūsų. Dar ketvirtis valandos — ir mes būsime lais. . . ėhė-ėhė! Ei!

— Kas yra? — praėjo dar kelios sekundės, ir Pauelas atsikvošėjo iš nustebimo dėl vokalinių Donovano pratybų.— Klausyk, leisk mane. Nebūk kiaulė!

Jis bandė nutempti Donovaną, bet tasai piktai spyriojosi.

— Jie apsigręžė, Gregai! Jie eina tolyn. Deivai! Ei Deivai!

— Kas iš to? — šūktelėjo Pauelas.— Juk garsas čia nesklinda.

Donovanas pūkšdamas atsisuko į jį.

— Na, belsk į sieną, trankyk ją akmeniu, sudaryk kokias nors vibracijas! Reikia sužadinti jų dėmesį, kitaip mudu žuvę!

Jis ėmė belsti į akmenį tarsi beprotis.

Pauelas papurtė jį už peties.

— Palauk, Maikai. Paklausyk, aš turiu puikų sumanymą. Prisiekiu Jupiteriu! Kaip tik pats laikas imtis paprasčių papraščiausių sprendimų. Maikai!

— Ko tau reikia? — Donovanas ištraukė galvą.

— Leisk mane greičiau, kol jie dar netoli!

— Ką tu nori daryti? Ei, ką tu darai su šituo detonatorium? — Jis griebė Pauelui už rankos. Tas ranką ištraukė.

— Noriu truputį pašaudyti.

— Kam?

— Paskui paaiškinsiu. Pirma pažiūrėsime, kas iš to bus. Pasitrauk, nekliudyk!

Tolumoje buvo matyti vis mažėjantys robotų žiburėliai. Pauelas gerai nusitaikė ir tris kartus paspaudė mygtuką. Paskui jis nuleido vamzdį ir neramiai ėmė žiūrėti į tamsą. Vienas pagalbinis robotas nugriuvo! Dabar buvo matyti tik šešios tviskančios figūros.

Pauelas netvirtai pašaukė per mikrofoną:

— Deivai!

Po neilgos tylos abu išgirdo atsakymą:

— Šeimininkas? Kur jūs? Trečiajam pagalbiniam sutriuškinta krūtinė. Jis išėjo iš rikiuotės.

— Menkniekis,— tarė Pauelas.— Sprogimo griūtis mums uždarė kelią. Ar matai mūsų žibintą?

— Matau. Tuojau būsime ten.

Pauelas atsisėdo ir atsipūtė.

— Tai taip, drauguži.

— Gerai, Gregai,— labai tyliai tarė Donovanas su ašaromis balse.— Tavo viršus. Žemai lenkiuosi tau. Tiktai nesuk man galvos. Pasakyk suprantamai, kas buvo.

— Prašom. Tiesiog mudu visą laiką išleisdavome iš akių tai, kas labiausiai aišku — kaip visada. Mes žinojome, kad kalta roboto iniciatyva, kad tai visada atsitikdavo avarinėmis aplinkybėmis. Tačiau mes manėme, kad viskas prasidėdavo nuo specialios komandos. O kodėl tai turi būti kažkokia viena tam tikra komanda?

— O kodėl ne?

— O kodėl ne visa komandų klasė? Kokias komandas duodamas, vadovas turi parodyti didžiausią iniciatyvą? Kokios komandos paprastai duodamos tiktai avarinėmis aplinkybėmis?

— Neklausinėk manęs, Gregai! Sakyk!

— Aš ir sakau. Tai komandos, duodamos iš karto šešiais kanalais. Įprastinėmis sąlygomis vienas „pirštas" arba keletas jų atlieka nesudėtingą darbą, ir dėl to jų įdėmiai sekti nebūna reikalo. Na, visai taip, kaip mūsų įprasti judesiai einant. O avarinėmis aplinkybėmis reikia nedelsiant ir iš karto paleisti į darbą visus šešis. Ir štai tada kažkas sušlubuoja. Visa kita paprasta. Bet kuris reikalaujamos iniciatyvos sumažėjimas, pavyzdžiui, žmogaus atėjimas, išblaško robotą. Aš sunaikinau vieną robotą, ir Deivui beliko komanduoti tik penkiems. Iniciatyva sumažėja, ir jis tampa normalus!

— Kaip tu priėjai tokių išvadų? — klausinėjo Donovanas.

— Logiškais samprotavimais. Aš padariau eksperimentą, ir pasirodė, kad viskas būtent taip ir yra.

Jie vėl išgirdo roboto balsą.

— Štai ir mes. Ar jūs išsilaikysite dar pusvalandį?

— Žinoma,— atsakė Pauelas. Paskui jis tęsė, kreipdamasis į Donovaną: — Dabar mūsų uždavinys supaprastėjo. Mudu patikrinsime tas grandines, kurioms tenka didesnis apkrovimas, kai komanda priimama šešiais kanalais, palyginus su komanda penkiais kanalais. Ar daug reikės tikrinti?

Donovanas sumetė atmintinai.

— Man rodos, nelabai daug. Jeigu Deivas padarytas taip pat, kaip ir bandomasis egzempliorius, kurį matėme gamykloje, tai ten turi būti speciali koordinuojamoji grandinė, ir užteks tik ją patikrinti.— Jo nuotaika staiga pakilo:

— Klausyk, tai puiku! Liko vieni niekai!

— Gerai. Apgalvok tai, o kai grįšime, patikrinsime pagal brėžinius. O dabar, kol Deivas prasibraus iki mūsų, aš pailsėsiu.

— Palauk! Dar vieną dalyką man pasakyk. Kas buvo šitas keistas žygiavimas, šitie painūs šokiai, kurie prasidėdavo, kai tik jie netekdavo proto?

— A, šitas? Nežinau. Bet aš turiu vieną prielaidą. Prisimink: pagalbiniai robotai — Deivo „pirštai". Mes visą laiką juos taip vadinome. Taigi aš manau, kad kiekvieną kartą, kai Deivas pasidarydavo psichiškai nenormalus, jo galvoje viskas susipindavo, ir jis imdavo krutinti pirštus...

Sjuzena Kelvin pasakojo apie Pauelą ir Donovaną nesišypsodama, beveik abejingai; bet kiekvieną kartą, kai ji paminėdavo robotus, jos balsas darydavosi šiltesnis. Jai nereikėjo daug laiko papasakoti man apie Spidį, Kjutį ir Deivą. Tačiau čia aš ją nutraukiau, pajutęs, kad ji turi paruošusi dar pustuzinį modelių. Aš paklausiau:

— Na, o Žemėje argi nieko įdomaus neatsitiko?

Ji pasižiūrėjo į mane šiek tiek paniurusi.

— Ne, juk robotai Žemėje nenaudojami.

— Taip, deja. Aš norėjau pasakyti, kad jūsų bandytojai, žinoma, yra šaunuoliai, bet ar negalėtumėte papasakoti ką nors iš savo patyrimo? Argi jums robotai niekada jokios bėdos nepadarė? Galų gale tai juk jūsų jubiliejus.

Įsivaizduokite, jinai paraudo! Ji tarė:

— Taip, robotai vieną kartą man pridarė bėdos. Dieve mano, kaip seniai tai buvo! Beveik prieš keturiasdešimt metų... Na taip, 2020 metais. Ir aš buvau tik 38 metų. O... Tačiau aš nenorėčiau apie tai kalbėti.

Aš palaukiau, ir ji, žinoma, apsigalvojo.

— O kodėl gi nepakalbėjus? — tarė. — Dabar tai man nebepakenks. Net ir prisiminimas nepakenks. Aš tada buvau tokia kvaila, jauna. Ar galite tuo patikėti?

— Ne.

— Buvau. O Erbis — tai buvo robotas, skaitydavęs mintis.

— Ką?

— Vienintelis toks. Kažkur buvo padaryta klaida...

MELAGIS

Alfredas Leningas rūpestingai užsirūkė cigaretę, bet jo pirštai truputį virpėjo. Suraukęs kaktą su žilais antakiais, jis kalbėjo, leisdamas dūmų kamuolius:

— Taip, jis skaito mintis — galite būti tikri. Bet kodėl? — Jis pažvelgė į vyriausiąjį matematiką Piterį Bohertą.— Na?

Bohertas abiem rankomis pabraukė per savo juodus plaukus.

— Tai trisdešimt ketvirtasis modelio RB robotas, Leningai. Ir visi kiti visiškai atitiko normas.

Trečiasis žmogus, sėdįs už stalo, susiraukė. Tai buvo Miltonas Ešas, jauniausias iš firmos „J. S. Robots end Mekenikel Men Korporeišn" vadovų, ir tuo jis labai didžiavosi.

— Klausykite, Bohertai! Dedu galvą, kad jis sumontuotas visiškai teisingai, nuo pradžios iki galo!

Storose Boherto lūpose išsiskleidė atlaidi šypsena.

— Galvą dedate? Na, jei galite atsakyti už visą montavimo liniją, tai jus galima kelti į aukštesnes pareigas. Pagal tikslius apskaičiavimus, vienerioms pozitroninėms smegenims pagaminti reikia septyniasdešimt penkių tūkstančių dviejų šimtų trisdešimt keturių operacijų, ir kiekvienos operacijos sėkmingumas priklauso nuo įvairaus skaičiaus faktorių — nuo penkių iki šimto penkių. Jeigu bent vienas iš jų rimtai pažeidžiamas, smegenys eina į broką. Aš čia cituoju mūsų pačių prospektus.

Miltonas Ešas paraudo ir norėjo atsakyti, bet jį sulaikė ketvirtas balsas.

— Jeigu imsime versti kaltę vienas kitam, tai aš išeinu. . .— Sjuzenos Kelvin rankos buvo stipriai sugniaužtos, raukšlelės apie siauras, pablyškusias jos lūpas pagilėjo.— Pas mus atsirado robotas, skaitantis mintis, ir man rodos, kad reikėtų išaiškinti, kodėl jis taip daro. O šito mes nepadarysime, jeigu šauksime: „Jūs kalti!", „Aš kaltas!"

Jos šaltos pilkos akys įsmigo į Ešą, ir jis nusijuokė.

Leningas taip pat nusijuokė, ir, kaip visada tokiais atvejais, jo ilgi žili plaukai ir gudrios mažytės akutės teikė jam panašumo į biblinį patriarchą.

— Teisingai, daktare Kelvin.

Jo balsas staiga suskambėjo ryžtingai:

— Trumpai tariant, padėtis štai kokia. Mes pagaminome pozitronines smegenis, kurioms nederėtų skirtis nuo kitų, bet kurios turi nuostabią ypatybę priimti bangas, skleidžiamas mąstančio žmogaus. Jeigu žinotume, kaip tai atsitiko, tai reikštų svarbiausią robotechnikos vystymosi etapą dešimtmečiams. Bet mes to nežinome ir privalome išaiškinti. Suprantama?

— Ar galima pasakyti vieną prielaidą? — paklausė Bohertas.

— Sakykite.

— Man atrodo, kad kol mes perprasime visą šią istoriją,— o kaip matematikas manau, kad tai bus velniškai sunku,— reikia nuslėpti nuo viešumos RB-34. Net nuo firmos tarnautojų. Mes, skyrių vadovai, turime išspręsti šį uždavinį, o kuo mažiau žmonių žinos. . .

— Boherto teisybė,— tarė daktarė Kelvin.— Nuo to laiko, kai Tarpplanetinis kodeksas leidžia bandyti robotus gamykloje, prieš juos siunčiant į kosmines stotis, propaganda prieš robotus sustiprėjo. Ir jeigu kas nors sužinos, kad robotas gali skaityti mintis, o mes dar nebūsime padėties šeimininkai, iš to kai kas galėtų susikrauti nemenką kapitalą.

Leningas, vis čiulpdamas cigarą, rimtai linktelėjo. Jis pasisuko į Ešą:

— Jūs sakėte buvęs vienas, kai pirmąkart patyrėte robotą skaitant mintis?

— Aš buvau vienas — ir išsigandau kone mirštamai. RB-34, ką tik nuėjusį nuo surinkimo stalo, atsiuntė pas mane. Vyresnysis meistras buvo kažkur išėjęs, ir aš pats nuvedžiau robotą prie bandymų stendo.

Jis užsikirto, ir jo lūpose pasirodė vos pastebima šypsenėlė:

— Ar iš jūsų niekam neteko mintimis su kuo nors kalbėtis, nė nepagalvojant apie tai?

Niekas nieko neatsakė, ir Ešas tęsė:

— Žinote, iš pradžių į tai nekreipi jokio dėmesio. Taigi jis man kažką pasakė — kažką visiškai logiškai ir protingai. Ir mudu buvome jau nuėję beveik iki pat stendo, kai aš suvokiau, jog nieko jam nebuvau sakęs. Žinoma, aš galvojau ir apie šį, ir apie tą, bet tai jau kas kita, ar ne? Aš jį užrakinau ir atbėgau pas Leningą. Įsivaizduokite — greta jūsų eina šitas robotas, ramiausiai skaito jūsų mintis ir rausiasi jose! Man pasidarė negera.

— Kur čia nepasidarys! — užsigalvojusi tarė Sjuzena Kelvin. Jos žvilgsnis lipte prilipo prie Ešo.— Esame įpratę, kad savo mintis žinome tik mes patys. . .

— Vadinasi, tai žino tik ketvertas,— nekantriai įsiterpė Leningas.— Gerai. Šį dalyką turime ištirti pagal griežtą sistemą. Ešai, jūs patikrinsite surinkimo liniją — visą, nuo pradžios ligi galo. Jūs turite atmesti visas operacijas, kur klaida neįmanoma, ir sudaryti sąrašą tų, kuriose klaida galėjo pasitaikyti. Nurodykite galimos klaidos pobūdį ir spėjamą jos dydį.

— Tai bent darbelis! — suniurnėjo Ešas.

— O kaipgi kitaip? Žinoma, ši pareiga uždedama ne jums vienam — pasodinkite prie šio darbo savo žmones, jeigu reikia, visus aliai vieną. Jei plano ir neįvykdysite — nedidelė bėda! Tačiau jie neturi žinoti, kam tai daroma, suprantate?

— Hm, taip,— jaunasis inžinierius kreivai šyptelėjo.— Vis dėlto darbo užteks.

Leningas su visa kėde pasisuko į Kelvin pusę.

— Uždavinį jums teks spręsti iš kito galo. Jūs — mūsų robopsichologė, jums reikia ištirti patį robotą ir nuo to viską pradėti. Pamėginkite išaiškinti, kaip jis tai daro. Sužinosite viską, kas susiję su jo telepatiniais sugebėjimais, kiek toli jie siekia, kokią įtaką turi jo mąstymui ir iš viso jo standartinėms darbo savybėms. Aišku?

Leningas atsakymo nelaukė.

— Aš vadovausiu darbui ir matematiškai apdorosiu rezultatus.— Jis stipriai užsitraukė cigarą ir pro dūmus nuskambėjo paskutiniai žodžiai: — Žinoma, man padės Bohertas.

Šveisdamas savo mėsingų rankų nagus, Bohertas švelniai atsakė:

— Be abejo! Šiaip ar taip, o aš šioje srityje šį tą nutuokiu.

— Na, aš pradedu.— Ešas atstūmė savo kėdę ir pakilo. Jo maloniame veide pasirodė šypsena.— Man kliuvo biauriausias darbas, taigi geriau neatidėlioti. Iki!

Sjuzena Kelvin atsakė vos pastebimu linktelėjimu, bet jos žvilgsnis jį lydėjo, kol užsidarė durys. Ji nieko neatsakė, kai Leningas, kažką sumurmėjęs, tarė:

— Ar nenorėtumėte, daktare Kelvin, dabar nueiti ir pasižiūrėti RB-34?

Kai tyliai girgžtelėjo atsiveriančios durys, robotas RB-34 pakėlė fotoelektrines akis nuo knygos ir pašoko. Į kambarį įėjo Sjuzena Kelvin. Ji stabtelėjo pataisyti ant durų didžiulio užrašo „Įeiti draudžiama", paskui priėjo prie roboto.

— Erbi, aš tau atnešiau šiokios tokios medžiagos apie hiperatominius variklius. Ar nenorėtum jos peržiūrėti?

RB-34 (kitaip Erbis) paėmė iš jos rankų tris sunkius tomus ir atsivertė vieną.

— Hm! „Hiperatominė teorija"...

Kažką murmėdamas panosėje, jis ėmė sklaidyti knygų lapus, paskui išsiblaškęs tarė:

— Sėskitės, daktare Kelvin! Tai truks keletą minučių.

Ji atsisėdo ir įdėmiai stebėjo Erbį, kuris užėmė vietą kitapus stalo ir pradėjo sistemingai studijuoti visas tris knygas.

Po pusvalandžio jis padėjo jas į šalį.

— Aš, suprantama, žinau, kam jūs jas man atnešėte.

Sjuzenos Kelvin lūpų kampučiai virptelėjo.

— Taip ir maniau. Sunku su tavim, Erbi,— tu visą laiką per žingsnį eini pirma manęs.

— Šitos knygos — tokios pat, kaip ir kitos. Jos manęs visai nedomina. Jūsų vadovėliuose nieko nėra. Jūsų mokslas — tai tik aibė surankiotų faktų, šiaip-ne-taip susietų kažkokia teorijos panašybe. Visa tai taip neįtikinamai paprasta, kad vargu ar verta dėmesio. Mane domina jūsų beletristika, žmogaus norų ir jausmų sampyna ir sąveika. . .— jis savo stipria ranka padarė neaiškų mostą, ieškodamas tinkamo žodžio.

— Rodos, aš suprantu,— sušnibždėjo daktarė Kelvin.

— Matote, aš skaitau mintis,— tęsė robotas,— o jūs negalite įsivaizduoti, kokios jos sudėtingos. Aš negaliu jų visų suprasti, nes mano mąstymas su jūsiškiu turi taip maža ką bendra. Bet aš stengiuosi, o jūsų romanai man padeda.

— Taip, bet aš būkštauju, kad tu, susipažinęs su kai kuriais pergyvenimais pagal modernius jausmingus romanus,— jos balse pasigirdo kartėlio atspalvis,— tu imsi laikyti mūsų tikrąsias mintis bei jausmus nuobodžiais ir bespalviais.

— Visiškai ne!

Staigus energingas atsakymas privertė ją pašokti. Ji pasijuto raustanti ir išsigandusi pagalvojo: „Tikriausiai jis žino!"

Erbis jau nurimo ir tyliu balsu, beveik be jokio metalinio tembro, tarė:

— Suprantama, aš tai žinau, daktare Kelvin! Jūs apie tai nuolat galvojate, tad kaip aš galiu nežinoti?

— Tu... sakei kam nors apie tai? — griežtai paklausė ji.

— Aišku, ne! — nuoširdžiai nustebo jis ir pridūrė: — Manęs niekas neklausė.

— Tai tu, tur būt, mane laikai kvaila?

— Ne! Tai — normalus jausmas.

— Gal dėl to tas jausmas toks kvailas.— Jos balsas skambėjo svajingai ir liūdnai. Pro nepermatomą mokslų daktarės kaukę akimirką prasiskverbė moteriški bruožai.— Manęs negalima pavadinti... patrauklia...

— Jeigu jūs turite galvoje grynai fizinį patrauklumą, tai aš to negaliu spręsti. Tačiau, šiaip ar taip, aš žinau, kad yra ir kitų patrauklumo atmainų.

— ...ir jauna nepavadinsi...— Ji tarytum negirdėjo roboto.

— Jums dar nėra keturiasdešimties,— Erbio balse pasigirdo nerimas ir atkaklumas.

— Trisdešimt aštuoneri, jeigu skaičiuosime metus; visos šešios dešimtys, jeigu kalbėsime apie emocinį gyvenimo suvokimą. Aš juk vis dėlto psichologė. O jam,— karčiai tęsė ji,— trisdešimt penkeri, o jis atrodo dar jaunesnis. Negi tu manai, kad jis įžiūri manyje... kažką ypatinga?

— Jūs klystate! — Plieninis Erbio kumštis žvangėdamas atsitrenkė į plastmasinį stalo paviršių.— Paklausykite...

Bet Sjuzena Kelvin įtūžusi puolė jį. Jos akyse suliepsnoja įniršis ir skausmas:

— To betrūko! Ką tu apie tai žinai — tu, mašina! Aš tau — pavyzdėlis, įdomus vabaliukas su savotiškomis mintimis, kurias tu matai kaip ant delno. Nuostabus sudužusių vilčių pavyzdys, ar ne? Beveik kaip knygose!

Jos sausas kūkčiojimas pamažu nutilo.

Robotas susigūžė nuo šito antpuolio. Jis maldaujamai palingavo galvą:

— Na, prašau, išklausykite mane! Jei jūs norėtumėte, aš galėčiau jums padėti!

— Kaip padėti? — Jos lūpos išsiviepė.— Duoti gerą patarimą?

— Ne, ne taip. Aš paprasčiausiai žinau, ką galvoja kiti žmonės, pavyzdžiui, Miltonas Ešas.

Įsigalėjo ilga tyla. Sjuzena Kelvin nudelbė akis.

— Aš nenoriu žinoti, ką jis galvoja,— vienu atsikvėpimu išdrožė jinai.— Nutilk.

— O man rodos, jūs norėtumėte žinoti, ką jis galvoja.

Ji vis dar sėdėjo, nudelbusi akis, bet jos alsavimas padažnėjo.

— Tu tauški niekus,— sušnibždėjo ji.

— Kodėl? Aš noriu padėti. Miltonas Ešas. . .— Jis nutilo.

Ji pakėlė galvą:

— Na?

— Jis myli jus,— tyliai tarė robotas.

Ištisą minutę daktarė Kelvin tylėdama, išplėtusi akis, žiūrėjo į robotą.

— Tu klysti! Žinoma, klysti! Iš kur visa tai?

— Tiesa,. myli. To neįmanoma nuslėpti nuo manęs.

— Bet aš taip. . . taip. . .— Ji užsikirto.

— Jis žvelgia gilyn — jis vertina intelektą. Miltonas Ešas ne iš tų, kurie tuokiasi su šukuosena ir gražiomis akutėmis.

Sjuzena Kelvin ėmė greitai mirksėti. Ji prabilo ne iš karto, ir jos balsas drebėjo:

— Tačiau jis niekada ir nė kokiu būdu to neparodė. . .

— O ar jūs jam suteikėte šitą galimumą?

— Kaipgi čia? Aš niekada negalvojau. . .

— Matote!

Sjuzena Kelvin nutilo, paskui staiga pakėlė galvą:

— Prieš pusmetį pas jį į gamyklą buvo atvažiavusi mergina. Liekna blondinė. Rodos, ji buvo graži. Ir, su-

prantama, vos-ne-vos mokėjo daugybos lentelę. Jis ištisą dieną tūpčiojo aplink ją, stengdamasis išaiškinti, kaip gaminami robotai.— Jos balsas skambėjo kietai.— Žinoma, ji nieko nesuprato! Kas jinai?

Erbis nesvyruodamas atsakė:

— Aš žinau, ką jūs turite galvoje. Tai jo pusseserė. Būkite tikra, čia nėra jokių romantiškų santykių.

Sjuzena Kelvin lengvai, beveik kaip mergaitė, atsistojo.

— Kaip keista! Kaip tik tokią mintį kartais aš sau piršau, nors rimtai niekada taip negalvojau. Vadinasi, tai tiesa!

Ji pribėgo prie Erbio ir abiem rankom sugriebė jo šaltą sunkią ranką.

— Ačiū, Erbi,— sušnibždėjo ji šiek tiek pakimusiu nuo jaudinimosi balsu.— Niekam nė žodžio apie tai. Tebūnie tai mudviejų paslaptis. Ačiū dar kartą.

Mėšlungiškai spustelėjus Erbiui bejausmius metalinius pirštus, ji išėjo.

Erbis lėtai pasuko prie atidėto romano. Jo minčių niekas nebūtų galėjęs įskaityti.

Miltonas Ešas lėtai, su pasitenkinimu pasirąžė, krenkšdamas ir braškindamas sąnarius, paskui nuožmiai įsmeigė akis į Piterį Bohertą.

— Klausykite,— tarė jis,— aš jau savaitė sėdžiu su šituo darbu ir visą tą laiką beveik nemiegojau. Kiek dar teks kniūstis? Jūs tartum sakėte, kad visu kuo kaltas pozitroninis bombardavimas vakuuminėje kameroje D?

Bohertas delikačiai nusižiovavo ir įdėmiai pasižiūrėjo į savo baltas rankas.

— Taip. Aš aptikau pėdsakus.

— Aš žinau, ką reiškia, kai taip sako matematikas. Kiek jums dar liko?

— Viskas priklauso. . .

— Nuo ko? — Ešas krito į krėslą ir ištiesė ilgas kojas.

— Nuo Leningo. Senis nesutinka su manimi.— Jis atsiduso.— Mat, šiek tiek atsiliko nuo gyvenimo. Laikosi įsikibęs į savo dievinamas matricines mechanikas, o šiam klausimui reikia veiksmingesnių matematinių priemonių. Jis toks užsispyręs.

Ešas mieguistai suniurnėjo:

— O kodėl nepaklausus paties Erbio ir tuo nebaigus šito reikalo?

— Paklausti roboto? — Bohertas kilstelėjo antakius.

— O ką? Argi senė jums nesakė?

— Jūs kalbate apie Kelvin?

— Taigi! Pati Sjuzė. Juk šitas robotas matematikoje — magas ir burtininkas. Jis žino viską apie viską ir dar šiek tiek daugiau. Jis mintinai sprendžia trigubus integralus ir užsikanda tenzorine analize.

Matematikas skeptiškai pažvelgė į jį:

— Ar jūs rimtai?

— Na, žinoma! Visa bėda, kad šitas kvailutis nemėgsta matematikos, labiau vertina sentimentalius romanus. Garbės žodis! Kad jūs matytumėte, kokį šlamštą jam velka Sjuzena — „Purpurinė aistra", „Meilė kosmose"...

— Daktarė Kelvin apie tai mums nesakė nė žodžio.

— Na, jinai dar nebaigė jo tirti. Jūs juk pažįstate ją? Ji mėgsta, kad visi galai būtų paslėpti. Kol ji pati atskleis pagrindinę paslaptį.

— Tačiau jums ji pasakė.

— Taigi kartą mes išsišnekome... Pastaruoju metu aš dažnai ją matau.— Jis plačiai atvėrė akis ir susiraukė:

— Klausykite, Bohi, ar pastaruoju metu jūs nepastebėjote jokių jos keistumų?

Bohertas plačiai šyptelėjo.

— Ji ėmė dažyti lūpas. Jūs apie tai?

— Ką ten! Tą aš žinau — lūpos, akys ir dar pudruojasi. Ir kaip ji atrodo! Bet aš ne apie tai. Aš niekaip negaliu tiksliai to nusakyti. Ji taip kalba, lyg būtų labai laiminga...

Jis kiek pagalvojo ir truktelėjo pečiais.

Bohertas gašliai šyptelėjo. Tai buvo neblogai atlikta, ypač turint galvoje, kad jis — mokslininkas, peržengęs penkias dešimtis.

— Gal ji įsimylėjo.

Ešas vėl užsimerkė.

— Jūs išsikraustėte iš galvos, Bohi. Eikite ir pasikalbėkite su Erbiu. Aš liksiu čia ir snustelsiu.

— Gerai. Nepasakyčiau, kad man būtų labai malonu gauti iš roboto nurodymus, ką turėčiau veikti. Ir vargu ar jis gali tai padaryti.

Jis teišgirdo negarsų knarkimą.

Erbis atidžiai klausėsi, kol Piteris Bohertas, susikišęs rankas į kišenes, kalbėjo su apsimestiniu abejingumu:

— Padėtis štai kokia. Girdėjau, kad tu išmanai šituos dalykus, ir aš klausiu tave daugiau iš smalsumo. Aš manau, kad mano samprotavimų sekoje yra keletas abejotinų grandžių, kurias daktaras Leningas atsisako priimti. Taigi vaizdas vis dar nelabai pilnas.

Robotas nieko neatsakė, ir Bohertas tarė:

— Na?

— Nematau klaidos,— Erbis žiūrinėjo skaitmenimis ir simboliais išmargintus lapelius.

— Matyt, tu prie šito nieko negali pridurti?

— Nedrįstu nė mėginti. Jūs geresnis matematikas negu aš, ir... Iš viso man nesinorėtų užsitraukti gėdos.

Boherto šypsena vos vos rodė pasitenkinimą savimi.

— Taip ir maniau. Žinoma, klausimas rimtas. Pamirškime tai.

Jis suglamžė lapelius, nusviedė juos į šiukšlių vamzdį ir pasisuko išeiti, bet tuoj apsigalvojo.

— Beje...

Robotas laukė. Atrodė, kad Bohertas nežino, kaip pradėti kalbą.

— Čia yra šis tas... iš viso, gal būt, tu galėtum...

Jis nutilo. Erbis ramiai tarė:

— Jūsų mintys surizgusios, bet nėra jokios abejonės, kad jūs galvojate apie daktarą Leningą. Kvaila svyruoti — kai tik nusiraminsite, aš sužinosiu, ko jūs norite paklausti.

Matematiko ranka įprastu judesiu pabraukė per sulaižytus plaukus.

— Leningui greit septyniasdešimt,— tarė jis, lyg ši galimybė būtų galėjusi viską paaiškinti.

— Žinau.

— Ir jau beveik trisdešimt metų, kaip jis gamyklos direktorius.

Erbis linktelėjo.

— Taigi,— Boherto balse pasigirdo lyg ir maldavimas,— tu tikriausiai žinai... ar jis nemano atsistatydinti. Tarkim, dėl sveikatos ar dar dėl ko nors...

— Kaip tik dėl to,— tiek tepasakė Erbis.

— Tu tai žinai?

— Suprantama.

— Tai... hm... gal tu pasakysi...

— Jeigu jau klausiate — taip, — robotas kalbėjo, lyg čia nieko nebūtų buvę ypatinga.— Jis jau pareiškė atsistatydinąs!

— Ką? — neaiškiai išsprūdo Bohertui. Didelė mokslininko galva palinko į priekį.— Pakartok!

— Jis jau pareiškė atsistatydinąs,— pasigirdo ramus atsakymas,— bet šis pareiškimas dar neįsigaliojo. Jis, matote, nori išspręsti problemą... hm... mane. Kai tai bus atlikta, jis pasiruošęs perduoti direktoriaus pareigas savo įpėdiniui.

Bohertas staigiai iškvėpė.

— O jo įpėdinis? Kas jis toks?

Jis arti prisislinko prie Erbio. Jo akys, lyg užburtos, buvo įsmeigtos į jokios išraiškos neturinčius rausvus fotoelementus, atstojusius robotui akis.

Vėl neskubus atsakymas:

— Būsimasis direktorius esate jūs.

Nerimą Boherto veide pakeitė menka šypsenėlė.

— Malonu girdėti. To aš tikėjausi ir laukiau. Ačiū, Erbi.

Tą naktį ligi penktos valandos ryto Piteris Bohertas prasėdėjo už rašomojo stalo. Devintą jis vėl ėmėsi darbo. Jis išgraibstė iš lentynos ties stalu vieną žinyną po kito. Lėtai, beveik nepastebimai didėjo gatavų skaičiavimų šūsnelė, užtat ant grindų susikaupė visas kalnas suglamžytų, perbrauktų lapų.

Lygiai vidudienį Bohertas dar kartą pasižiūrėjo į paskutinį rezultatą, patrynė paraudusias akis, nusižiovavo ir pasirąžė.

— Kuo toliau, tuo blogiau. Prakeikimas!

Išgirdęs atsidarant duris, jis atsigręžė ir linktelėjo įėjusiam Leningui. Traškindamas sunertų pirštų sąnarius, direktorius apžvelgė prišiukšlintą kambarį, ir jo antakiai susiraukė.

— Naujas kelias? — paklausė jis.

— Ne,— pasigirdo atžarus atsakymas.— O kuo blogas senasis?

Leningas nieko neatsakė. Tik prabėgom žvilgtelėjo į viršutinį lapelį ant Boherto stalo. Užsirūkydamas cigarą, jis tarė:

— Ar Kelvin ką nors jums pasakojo apie robotą? Tai matematikos genijus. Įdomu.

Bohertas garsiai prunkštelėjo.

— Girdėjau. Bet Kelvin verčiau mestų tą savo robopsichologiją. Aš patikrinau Erbio matematikos žinias, jis vos-ne-vos susidorojo su integravimu ir diferenciavimu.

— Kelvin mano kitaip.

— Ji beprotė.

— Aš taip pat kitos nuomonės.

Direktoriaus akys piktai prisimerkė.

— Jūs? — Boherto balsas nuskambėjo žvarbiau. — Ką jūs kalbate?

— Aš visą rytą kamantinėjau Erbį. Jis gali išdarinėti tokius fokusus, kurių jūs nė nesapnavote,

— Nejaugi?

— Netikite? — Leningas išsitraukė iš liemenės kišenės lapelį popieriaus ir jį išskleidė.— Tai ne mano braižas, ar ne?

Bohertas įsižiūrėjo į stambius kampuotus skaitmenis, kuriais buvo išmargintas lapelis.

— Tai Erbio darbas?

— Taip. Ir, kaip matėte, jūsų dvidešimt antrąją lygtį jis integravo laiko atžvilgiu. Ir jis,— Leningas pabaksnojo pageltusiu nagu į paskutinę eilutę,— jis priėjo tokios pat išvados, kaip ir aš, keturis kartus greičiau. Jūs neturėjote teisės nepaisyti Lingerio efekto pozitroniniame bombardavime.

— Aš į jį atsižvelgiau. Dievaži, Leningai, supraskite, kad dėl to atkrinta. . .

— Taip, žinoma, jūs tai paaiškinote. Jūs pritaikėte tarpinę Mitčelo lygtį. Tai šios lygties čia taikyti negalima.

— Kodėl?

— Pirma, jūs vartojate hipermenamuosius dydžius.

— Kuo čia jie dėti?

— Mitčelo lygtis netinka, jeigu. . .

— Ar iš proto išsikraustėte? Jeigu jūs perskaitysite paties Mitčelo straipsnį leidinyje „Fara. . ."

— Neverta. Aš iš pat pradžių sakiau, kad jo samprotavimų eiga man nepatinka, ir Erbis man pritaria.

— Tai tegul šita mašina jums ir išsprendžia visą problemą,— ėmė šaukti Bohertas.— Kam tada dėtis su skystapročiais — tokiais, kaip aš?

— Čia ir visa bėda, kad Erbis negali išspręsti problemos. O jeigu net jis negali, tai mes patys — juo labiau. Aš perduodu šitą klausimą Nacionalinei Tarybai. Mes čia bejėgiai.

Bohertas pašoko, apversdamas kėdę. Jis išraudo.

— Jūs to nepadarysite!

Leningas taip pat išraudo.

— Jūs nurodinėjate, ką daryti ir ko nedaryti?

— Kaip tik taip,— atsakė Bohertas, sugriežęs dantimis.— Aš išsprendžiau problemą, ir jūs nenunešite man jos iš panosės, aišku? Negalvokite, kad aš jūsų nepermatau kiaurai,— jūs išdžiūvusi iškasena. Žinoma, jūs veikiau paspringsite, negu pripažinsite, kad aš išsprendžiau robotų telepatijos problemą.

— Jūs idiotas, Bohertai. Dar kiek, ir aš atleisiu jus iš darbo už drausmės laužymą.

Leningo lūpos suvirpo iš pykčio.

— O to tai jūs nepadarysite, Leningai. Kai čia pat robotas, skaitantis mintis, paslapčių negali būti. Taigi nepamirškite, aš žinau viską apie jūsų atsistatydinimą.

Nuo Leningo cigaro virptelėję nubiro pelenai. Paskui juos nulėkė ir cigaras.

— Ką? Ką. . .

Bohertas piktai nusijuokė:

— Ir aš — naujas direktorius, supratote? Aš puikiausiai tai žinau. Velniai jus griebtų, Leningai! Darysime taip, kaip aš noriu, o jei ne, jūs būsite taip suvarytas į ožio ragą, kad nė sapnuoti nesapnavote.

Leningas vėl atgavo žadą ir sugriaudėjo:

— Jūs esate atleistas, ar girdite? Jūs laisvas nuo visų įpareigojimų! Jums galas, supratote?

Bohertas dar plačiau išsiviepė.

— Na ir kas iš to? Jūs nieko nelaimėsite. Visi koziriai mano rankose. Aš žinau, kad įteikėte atsistatydinimo pareiškimą. Man sakė Erbis, o jis tai žino iš jūsų paties.

Leningas prisivertė kalbėti ramiai. Jis atrodė senas senutėlis, nuo jo pervargusio veido išnyko visi raudonio pėdsakai, ir liko įkapinis senatvės geltonumas.

— Aš turiu pakalbėti su Erbiu. Jis negalėjo jums nieko panašaus pasakyti. Jūs lošiate stambia suma, Bohertai. Bet aš atskleisiu jūsų kortas. Eime.

Bohertas gūžtelėjo pečiais.

— Pas Erbį? Gerai, po velnių!

Tą pat dieną per pačius pietus Miltonas Ešas pakėlė akis nuo ką tik padaryto nedailaus eskizo ir tarė:

— Ar jūs suvokėte mano mintį? Man nelabai čia pavyko, bet jis atrodys maždaug taip. Nuostabus namukas, ir aš gaunu jį beveik veltui.

Sjuzena Kelvin meiliai pasižiūrėjo į jį.

— Jis tikriausiai bus gražus,— ji atsiduso.— Aš dažnai svajodavau. . .

Jos balsas nutilo.

Ešas gyvai kalbėjo toliau, padėjęs į šalį pieštuką:

— Žinoma, teks palaukti atostogų. Beliko dvi savaitės, bet dėl šito nesklandumo su Erbiu viskas pakibo ore.— Jis panarino akis.— Be to, yra dar vienas dalykėlis. . . Bet tai paslaptis.

— Tai nesakykite.

— Et, vis tiek. Mane tarytum kas plėštų iš vidaus — taip norisi kam nors pasipasakoti. Ir gal užvis geriausia bus čia. . . hm. . . pasitikėti kaip tik jumis.

Jis nedrąsiai nusijuokė.

Sjuzenai Kelvin suspurdėjo širdis, bet ji bijojo tarti bent žodelį.

— Tiesą sakant,— Ešas pasislinko su kėde arčiau jos ir ėmė patikliai šnibždėti,— šitas namas ne man vienam. Aš vedu! Kas yra? — Jis pašoko.

— Ne, nieko,— baisus svaigulys praėjo, bet jai buvo sunku kalbėti.— Vedate? Jūs norėjote pasakyti. . .

— Na, žinoma! Juk laikas, ar ne? Ar jūs pamenate tą merginą, kuri čia buvojo praeitą vasarą? Ta pati! Bet jums negera! Jūs. . .

— Galvą skauda,— Sjuzena Kelvin silpnu judesiu jį atstūmė.— Man. . . man pastaruoju metu taip dažnai užeina. Aš noriu. . . žinoma, pasveikinti jus. Aš labai džiaugiuosi. . .

Pro neįgudusios rankos užteptus dažylus jos išbalusiame veide išryškėjo dvi negražios dėmės. Viskas aplinkui vėl ėmė suktis.

— Prašom man atleisti. . .— sumurmėjo ji ir, nieko

nematydama, svyruodama, išėjo. Katastrofa ištiko staiga, kaip sapne, ir buvo neįtikėtinai, siaubingai klaiki.

Bet kaip galėjo šitaip atsitikti? Juk Erbis sakė. . .

O Erbis žinojo! Jis galėjo skaityti mintis!

Ji atsipeikėjo tik tada, kai, vos atgaudama kvapą, atsirėmusi į duris, pamatė prieš save metalinį Erbio veidą. Ji nepajuto, kaip užkopė laiptais du aukštus,— tai įvyko per akimirksnį, kaip sapne.

Kaip sapne!

Nemirksinčios Erbio akys žiūrėjo į ją, ir jų rausvi skrituliai, rodos, ėmė didėti ir pavirto blyškiai švytinčiais siaubingais rutuliais.

Jis kažką sakė, ir ji pajuto, kaip jos lūpas palietė šalta stiklinė. Ji gurkštelėjo ir suvirpėjusi šiek tiek atsigavo.

Erbis vis dar kalbėjo, ir jo balse buvo jaudinimosi,— skausmo, išgąsčio, maldavimo. Žodžiai ėmė pasiekti jos sąmonę.

— Visa tai sapnas,— kalbėjo jis,— ir jūs turite tuo netikėti. Jūs greit atsibusite ir juoksitės iš savęs. Jis myli jus, aš jums sakau. Myli, myli! Bet ne čia! Ne dabar! Šitas pasaulis — iliuzija.

Sjuzena Kelvin, linksėdama galvą, šnibždėjo:

— Taip. Taip!

Ji įsikibo Erbiui į ranką, prisispaudė prie jos, prigludo prie šitos plieninės rankos, plačiai atvėrusi akis, vis kartodama ir kartodama žodžius:

— Juk tai netiesa, taip? Tai netiesa?

Sjuzena Kelvin nepamena, kaip ji atsikvošėjo. Lyg iš ūkanoto, nerealaus pasaulio būtų patekusi į skaisčią saulės šviesą. Atstūmusi nuo savęs sunkią ranką, ji išplėtė akis.

— Ką gi tu čia darai? — Ji ėmė švogždama klykti.— Ką gi tu čia darai?

Erbis ėmė trauktis atbulas.

— Aš noriu padėti.

Kelvin žiūrėjo į jį, įsmeigusi akis.

— Padėti? Kaip? Įkalbinėjant mane, kad tai sapnas? Mėginant mane paversti šizofrenike? — Ji isteriškai įsirėžė.— Tai ne sapnas! Oi, kad tai būtų sapnas!

Staiga ji aiktelėjo.

— Palauk! A! Suprantu! Viešpatie, tai juk taip aišku...

Roboto balse pasigirdo siaubas:

— Bet aš privalėjau...

— O aš patikėjau tavimi! Man ir į galvą neatėjo...

Garsūs balsai už durų privertė Sjuzeną Kelvin nutilti. Ji nusisuko, mėšlungiškai sugniaužusi kumščius, ir, kai įėjo Bohertas su Leningu, ji stovėjo prie lango kambario gilumoje. Tačiau nei vienas, nei kitas neatkreipė į ją nė mažiausio dėmesio.

Juodu abu priėjo prie Erbio. Leningas buvo piktas ir nekantrus, Bohertas — šaltai pašaipus. Direktorius prabilo pirmasis:

— Erbi, klausyk manęs!

Robotas atsigręžė į senąjį direktorių.

— Taip, daktare Leningai.

— Ar tu kalbėjai apie mane su daktaru Bohertu?

— Ne, sere,— atsakė robotas ne iš karto. Šypsena Boherto veide išnyko.

— Kas yra? — Bohertas išlindo į priekį ir atsistojo prieš robotą, praskėtęs kojas.— Pakartok, ką tu sakei man vakar.

— Aš sakiau, kad...— Erbis nutilo. Kažkur giliai jo mechanizmo viduje suvirpėjo metalinė membrana ir pasigirdo tylus, nedarnus garsas.

— Tu juk sakei, kad jis pareiškė atsistatydinąs! — rėkė Bohertas.— Atsakyk!

Bohertas įtūžęs užsimojo, bet Leningas jį atstūmė:

— Ar tik nenorite priversti jį sumeluoti?

— Jūs girdėjote jį, Leningai! Jis buvo beprisipažįstąs ir nutilo. Atsitraukite! Aš noriu išgauti iš jo teisybę, aišku?

— Aš jį paklausiu! — Leningas atsisuko į robotą.— Gerai, Erbi. Ramiau. Ar aš pareiškiau atsistatydinąs?

Erbis tylėdamas žiūrėjo į jį, ir Leningas primygtinai pakartojo:

— Ar aš pareiškiau atsistatydinąs?

Robotas vos pastebimai papurtė galvą. Kitokio atsakymo jie nesulaukė.

Mokslininkai pažvelgė į kits kitą. Neapykanta jų žvilgsniuose buvo beveik akivaizdi.

— Kurių velnių,— išpyškino Bohertas,— ar jis žado neteko? Ar tu moki kalbėti, ei pabaisa?

— Aš moku kalbėti,— paslaugiai atsakė robotas.

— Jei taip, tai atsakinėk. Ar sakei tu man, kad Leningas atsistatydina? Ar jis padavė atsistatydinimo pareiškimą?

Vėl tyla. Paskui tolimajame kambario gale staiga pratrūko Sjuzenos Kelvin juokas,— šaižus, beveik isteriškas. Du matematikai krūptelėjo, ir Bohertas prisimerkė:

— Jūs čia? Ir iš ko čia juoktis?

— Menkniekis,— jos balsas skambėjo ne visai natūraliai.— Tiesiog ne aš viena pakliuvau. Trys didžiausi pasaulyje robotechnikai pateko į tuos pačius elementarius spąstus. Likimo ironija, ar ne? — Ji pabraukė išblyškusia ranka per kaktą ir tyliai pridūrė:

— Tačiau tai nė kiek nejuokinga!

Vyrai vėl pažvelgė į kits kitą, šį kartą išplėtę akis iš nustebimo.

— Apie kokius spąstus jūs kalbate? — nenatūraliu balsu paklausė Leningas.— Ar Erbiui kas nors atsitiko?

— Ne,— ji pamažu ėjo prie jų,— jam nieko blogo neatsitiko. Nebent tik mums.

Ji staiga atsisuko į robotą ir suspiegė:

— Nešdinkis šalin! Eik į kitą kambario galą, kad aš tavęs nematyčiau!

Erbis susigūžė nuo jos pikto žvilgsnio ir nudundėjo šalin.

— Kas yra, daktare Kelvin? — nepatenkintas paklausė Leningas.

Ji sarkastiškai tarė:

— Suprantama, jūs žinote Pirmąjį robotechnikos dėsnį?

— Suprantama,— irzliai atsakė Bohertas.—„Robotas negali daryti žalos žmogui arba savo neveikimu leisti, kad žmogui būtų padaryta žala."

— Kaip dailiai viskas sudėstyta,— pašaipiai tarė Kelvin.— O kokia žala?

— Na. . . ogi bet kuri.

— Taigi! Bet kuri! O jeigu tai nusivylimas? O susvyravęs pasitikėjimas savimi? O vilčių sudužimas? Ar tai žalinga?

Leningas susiraukė:

— Iš kur robotas gali žinoti. . .

Jis staiga užsikirto.

— Dabar ir jūs suvokėte? Šitas robotas skaito mintis. Jūs manote, jis nežino, kaip galima įžeisti žmogų? Manote, jeigu duosite jam klausimą, jis neatsakys kaip tik taip, kaip jūs norėtumėte? Argi bet kuris kitas atsakymas nebus jums nemalonus, argi Erbis to nežino?

— Dieve mano,— sumurmėjo Bohertas.

Kelvin su pašaipa žvilgtelėjo į jį.

— Aš manau, kad jūs paklausėte jo, ar Leningas pareiškė atsistatydinąs? Jūs norėjote išgirsti „taip", ir Erbis atsakė kaip tik taip.

— Ir, matyt, dėl to,— tarė Leningas bejausmiu balsu,— dabar jis nieko mums neatsakė. Jis negalėjo rasti atsakymo, kuris būtų neužgavęs kurio nors iš mudviejų.

Stojo trumpa tyla. Vyrai susimąstę žiūrėjo į robotą, įsispraudusį į savo krėslą prie knygų spintos ir parėmusį rankomis galvą.

Sjuzena Kelvin tebežiūrėjo į grindis.

— Jis visa tai žinojo. Šitas. . . šitas velnias žino viską — ir net tai, kas jam atsitiko, kai jis buvo montuojamas.

Leningas pasižiūrėjo į ją.

— O dabar jūs klystate, daktare Kelvin. Jis nežino, kas jam atsitiko. Aš jo klausinėjau.

— Na tai kas? — suriko Kelvin.— Jūs tiesiog nenorėjote, kad jis pasakytų jums sprendimą. Jeigu mašina padarytų tai, ko jūs nepajėgėte, tatai jus pažemintų jūsų paties akyse. O jūs ar klausėte jo? — drėbė ji Bohertui.

— Tam tikru būdu. . .— Bohertas krenkštelėjo ir nuraudo.— Jis pasisakė esąs nestiprus matematikas.

Leningas negarsiai sukikeno, o Kelvin piktai šyptelėjo. Ji tarė:

— Aš jo paklausiu! Manęs jo atsakymas neužgaus.

Skardžiu, valdingu balsu ji pašaukė:

— Eikš čionai!

Erbis atsistojo ir nedrąsiai prisiartino.

— Aš manau, tu žinai, kuriuo būtent montavimo momentu atsirado pašalinis faktorius arba buvo praleistas kuris nors būtinas?

— Taip,— vos girdimai tarė Erbis.

— Palaukite,— piktai įsikišo Bohertas.— Tai nebūtinai turi būti teisybė. Jūs tiesiog norite tokio atsakymo, ir viskas.

— Nebūkite asilas,— atsakė Kelvin.— Jis moka matematiką, bent ne blogiau, kaip judu abu su Leningu kartu paėmus, jeigu jau jis sugeba skaityti mintis. Netrukdykite.

Matematikas nutilo, ir Kelvin kalbėjo toliau:

— Na, Erbi, pradėk! Mes laukiame! Ponai, jūs pasiruošę?

Tačiau Erbis tylėjo. Psichologės balse skambėjo triumfas.

— Kodėl tu neatsakai, Erbi?

Robotas netikėtai išpoškino:

— Aš negaliu. Jūs žinote, kad aš negaliu! Daktaras Bohertas ir daktaras Leningas nenori!

— Jie nori sužinoti sprendimą.

— Bet tik ne iš manęs.

Leningas lėtai ir aiškiai tarė:

— Nekvailiok, Erbi. Mes norime, kad tu pasakytum.

Bohertas trumpai linktelėjo.

Erbio balse pasigirdo nusivylimas:

— Kam taip kalbėti? Nejaugi nesuprantate, kad aš įžvelgiu giliau, negu tik jūsų smegenų paviršius? Ten, gilumoje, jūs nenorite. Aš — mašina, kuriai panašumo į gyvybę duoda tik pozitroninės reakcijos mano smegenyse, padarytose žmogaus. Jūs negalite pasirodyti silpnesni už mane ir nepajusti pažeminimo. Tai glūdi giliai jūsų smegenyse ir negali išdilti. Aš negaliu jums pasakyti sprendimo.

— Mes išeisime,— tarė Leningas.— Pasakyk daktarei Kelvin.

— Vis viena,— šūktelėjo Erbis,— juk jūs vis tiek žinosite, kad tas atsakymas buvo mano.

— Bet ar tu supranti, Erbi,— įsiterpė Kelvin,— kad, šiaip ar taip, daktaras Leningas ir daktaras Bohertas nori išspręsti problemą?

— O jie nori patys! — atkakliai spyrėsi Erbis.

— Bet jie to nori, ir tai, kad tu, žinodamas sprendimą, jo nesakai, taip pat užgauna juos. Ar tu tai supranti?

— Taip! Taip!

— O jeigu tu pasakysi, jiems taip pat bus nemalonu.

— Taip! Taip!

Erbis pamažu traukėsi atatupstas, ir žingsnis į žingsnį jį sekė Sjuzena Kelvin. Vyrai apstulbę žiūrėjo į juos tylėdami.

— Tu nenori pasakyti,— lėtai kartojo Kelvin,— nes tai įžeistų juos, o tu neturi jų įžeisti. Bet jeigu tu nepasakysi, tai irgi bus jiems nemalonu, taigi tu turi pasakyti. O jei tu pasakysi, jie bus įžeisti, o tu neturi, taigi tu negali pasakyti; bet jeigu nepasakysi, tu padarysi jiems žalą, taigi tu turi pasakyti; bet jeigu tu pasakysi, tu padarysi žalą, taigi tu neturi pasakyti; bet jeigu tu nepasakysi, tu. . .

Erbis prisispaudė nugara prie sienos, paskui suklupo ant kelių.

— Nereikia! — lemeno jis.— Paslėpkite savo mintis! Jos pilnos skausmo, pažeminimo, neapykantos! Aš to nenorėjau! Aš norėjau padėti! Aš sakydavau tai, ko jūs norėdavote! Aš turėjau! . .

Tačiau Kelvin nepaisė jo atsikalbinėjimų.

— Tu privalai pasakyti, bet jeigu tu pasakysi, tu padarysi žalą, taigi tu neturi pasakyti; tačiau jeigu tu nepasakysi, tu padarysi žalą, taigi. . .

Erbis baisiai suklykė. Šis klyksmas buvo panašus į daug kartų sustiprintą fleitos garsą. Jis darėsi vis šaižesnis ir šaižesnis, aukštesnis ir aukštesnis, jame buvo girdėti žuvusios sielos neviltis. Nuo spiegimo skambėjo visas kambarys. . .

Kai klyksmas nutilo, Erbis susmuko ant grindų kaip beformė krūva suversto metalo.

Boherto veide nebuvo nė lašelio kraujo.

— Jis negyvas!

— Ne,— Sjuzena Kelvin pratrūko konvulsingu, kraupiu juoku.— Gyvas! Tik išprotėjęs. Aš iškėliau jam neišsprendžiamą dilemą, ir jis neištvėrė. Galite atiduoti jį į laužą — jis daugiau niekada nieko nepasakys.

Leningas pasilenkė prie tų liekanų, kurios anksčiau vadinosi Erbiu. Jis palytėjo šaltą, nejudantį metalinį kūną ir krūptelėjo.

— Jūs tai padarėte tyčia.

Jis atsistojo ir į ją atgręžė pažaliavusį veidą.

— O jeigu ir taip? Dabar jau nieko nepadarysi.— Su nelauktu kartėliu ji pridūrė:

— Jis to nusipelnė.

Direktorius paėmė už parankės lyg stabo ištiktą Bohertą.

— Ar ne tas pat! Einam, Piteri.— Jis atsiduso.— Vis tiek iš tokio roboto nėra jokios naudos.

Jo akys atrodė senos ir nuvargusios. Jis pakartojo:

— Einam, Piteri!

Kai jie išėjo, nemaža laiko praslinko, kol daktarė Sjuzena Kelvin atgavo dvasinę pusiausvyrą. Jos žvilgsnis sustojo prie Erbio, ir jos veide vėl pasirodė pergalinga išraiška. Ilgai ji žiūrėjo į robotą. Pagaliau džiūgavimą pakeitė bejėgiškumas ir nusivylimas. Ir visos įsiaudrinusios jos mintys išsiliejo tik vienu be galo karčiu žodžiu, išsprūdusiu iš jos lūpų:

— Melagis!

Suprantama, tuo viskas tada ir baigėsi. Aš žinojau, kad daugiau nieko iš jos neišgausiu. Ji tylėdama sėdėjo už stalo, nugrimzdusi į prisiminimus. Jos išblyškęs veidas buvo šaltas ir mąslus.

Aš tariau: „Ačiū, daktare Kelvin", bet ji nieko neatsakė.

Vėl ją pamačiau tik po dviejų dienų prie jos kabineto durų, pro kurias buvo nešamos spintos. Ji paklausė:

— Na, kaip juda jūsų straipsniai, jaunuoli?

— Gerai,— atsakiau. Aš apdorojau juos, kaip beįmanydamas, dramatizavau pliką jos pasakojimų siužetą, prikaišiojau dialogų ir smulkių detalių. — Gal pažiūrėsite, kad nieko netyčia neapšmeižčiau ir nepadaryčiau kur nors pernelyg grubių klaidų?

— Taip, vertėtų. Eime į poilsio kambarį — ten galime kavos išgerti.

Atrodė, ji buvo gerai nusiteikusi, užtat, kol ėjome koridoriumi, aš surizikavau:

— Žinote, ką aš maniau, daktare Kelvin...

— Na?

— Ar nepapasakotumėte man dar ko nors iš robotechnikos istorijos?

— Bet juk jūs jau viską iš manęs gavote, jaunuoli.

— Daugmaž. Tačiau tie atsitikimai, kuriuos užrašiau, beveik nėra susiję su mūsų laikais. Aš noriu pasakyti, kad roboto, skaitančio mintis, buvo sukurtas tik vienintelis egzempliorius, tarpplanetinės stotys jau paseno ir išėjo iš mados, o prie šachtose dirbančių robotų visi jau priprato. O ką

pasakysite apie tarpžvaigždines keliones? Juk hiperatominis variklis buvo išrastas tik prieš kokius dvidešimt metų, ir visi žino, kad išrasti jį padėjo robotai. Kaip ten buvo?

— Tarpžvaigždinės kelionės? — užsigalvojusi pakartojo ji. Mes jau sėdėjome poilsio kambaryje, ir aš užsisakiau pietus. Ji tiktai gėrė kavą.

— Su tarpžvaigždiniais tyrimais pirmąkart aš susidūriau 2029 metais, kai dingo robotas. . .

KAIP DINGO ROBOTAS

Hiperbazėje buvo griebtasi nepaprastų specialių priemonių. Kartu su jomis kilo neapsakomas sąmyšis, savo įtampa tolygus isteriškam klyksmui.

Buvo imamasi vis ryžtingesnių ir ryžtingesnių žygių:

1. Hiperatominio variklio projekto darbai visoje 27 asteroidinės grupės stočių užimtoje kosmoso dalyje buvo visiškai sustabdyti.

2. Visa šita erdvė buvo praktiškai izoliuota nuo likusios Saulės sistemos. Niekas negalėjo ten patekti be specialaus leidimo. Niekas iš ten neišvyko jokiomis aplinkybėmis.

3. Specialus vyriausybinis patrulinis laivas nugabeno į Hiperbazę daktarę Sjuzeną Kelvin ir daktarą Piterį Bohertą — firmos „J. S. Robots end Mekenikel Men Korporeišn" vyriausiąją robopsichologę ir vyriausiąjį matematiką.

Sjuzena Kelvin dar nebuvo nė karto išvykusi iš Žemės, o šį kartą irgi neturėjo nė mažiausio noro tai daryti. Atominės energijos amžiuje, beartėjant hiperatominio variklio mįslės išsprendimui, ji ir toliau ramiai liko provincialė. Dėl to ji buvo nepatenkinta skridimu ir nebuvo įstikinusi, kad skristi buvo būtina. Tai gana ryškiai liudijo kiekvienas jos negražaus, nejauno veido bruožas, kai ji Hiperbazėje valgė pirmuosius pietus.

Susilaižęs, pablyškęs daktaras Bohertas atrodė trupu-

tį kaltas. O nuo vadovavusio projektui generolo majoro Kelnero veido nė karto neišnyko nevilties išraiška.

Trumpai tariant, pietūs nenusisekė. Mažas pasitarimas po pietų prasidėjo niūriai ir nedraugiškai.

Kelneras, kurio plikė blizgėjo nuo lempų šviesos, o paradinė uniforma absoliučiai neatitiko bendros nuotaikos, pradėjo su prisiverstiniu tiesumu:

— Tai keista istorija, sere... ir madam. Aš dėkingas jums, kad atvykote tuojau pat, nežinodami iškvietimo priežasties. Dabar pamėginsime tai atitaisyti. Mums dingo robotas. Darbai sustabdyti ir turi stovėti tol, kol jį surasime. Ligi šiol to padaryti nepavyko, ir mums reikia specialistų pagalbos.

Matyt, generolas pajuto, kad jo sunkumai atrodys nelabai rimti. Jis tęsė su nevilties atspalviu balse:

— Man neverta jums aiškinti mūsų darbo reikšmės. Praeitais metais mums teko daugiau kaip aštuoniasdešimt procentų visų asignavimų tyrimo darbams...

— Na, tai mes jau žinome,— geraširdiškai tarė Bohertas.—„J. S. Robots" gauna didelius pinigus už naudojimąsi mūsų robotais, kurie čia dirba.

Sjuzena Kelvin aštriai, be ypatingo mandagumo, įsikišo:

— Kodėl vienas robotas taip svarbus projektui ir kodėl jo niekas nesuranda?

Generolas atsuko į ją paraudusį veidą ir greitai aplaižė lūpas.

— Apskritai sakant, mes jį jau radome... Klausykite, aš paaiškinsiu. Kai tik robotas dingo, buvo paskelbta nepaprastoji padėtis, ir bet kuris susisiekimas su Hiperbaze buvo nutrauktas. Išvakarėse atvyko krovininis laivas, kuris atvežė mums du robotus. Jame buvo dar šešiasdešimt du robotai... hm... to paties tipo, skirti kažkam kitam. Šitas skaičius absoliučiai tikslus — čia negali būti jokių abejonių.

— Taip? Na, o ką bendra tai turi...

— Kai robotas dingo ir mes nepajėgėme jo rasti,— nors, būkite tikri, būtume suradę ir šiaudelį,— mes susiprotėjome suskaityti robotus, likusius krovininiame laive. Jų dabar yra šešiasdešimt trys.

— Ar tai tas šešiasdešimt trečiasis ir yra jūsų dingusysis? — Daktarės Kelvin akys patamsėjo.

— Taip, bet mes negalime nustatyti, kuris iš jų yra šešiasdešimt trečiasis.

Įsigalėjo kapų tyla. Elektrinis laikrodis išmušė vienuolika. Daktarė Kelvin tarė:

— Labai įdomu.

Jos lūpų kampučiai nukaro. Ji staigiai atsigręžė į savo kolegą:

— Piteri, kaip čia yra? Kas per robotai čia dirba?

Daktaras Bohertas paabejojęs nedrąsiai šyptelėjo.

— Suprantate, Sjuzena, tai gana opus dalykas, su kuriuo reikia būti atsargiam. . . Bet dabar. . .

Ji greitai jį pertarė:

— O dabar? Jeigu yra 63 vienodi robotai, vienas iš jų reikalingas ir jo neįmanoma rasti, kodėl netinka bet kuris kitas iš jų? Kas čia dedasi? Kodėl iškvietėte mus?

Bohertas nuolankiai atsakė:

— Leiskite paaiškinti, Sjuzena. Hiperbazėje naudojama keletas robotų, kuriuos programuojant Pirmasis robotechnikos dėsnis buvo įdiegtas nepilna apimtimi.

— Nepilna apimtimi?

Daktarė Kelvin atsilošė į krėslo atkaltę.

— Aišku. Kiek jų buvo padaryta?

— Nedaug. Tai buvo vyriausybinė užduotis, ir mes negalėjome atskleisti paslapties. Niekas neprivalėjo to žinoti, išskyrus aukščiausiąją vadovybę, tiesiogiai susijusią su šiuo dalyku. Jūs į jų tarpą neįėjote. Aš čia visiškai niekuo nedėtas.

— Aš norėčiau paaiškinti,— valdingai įsiterpė generolas.— Aš nežinojau, kad daktarė Kelvin nebuvo informuota apie susidariusią padėtį. Jums, daktare Kelvin, nėra ko aiškinti, kad sumanymui robotus naudoti Žemė-

je visada būdavo aršiai priešinamasi. Radikaliai nusiteikusius fundamentalistus nuraminti galėjo tik vienas dalykas — tai, kad visiems robotams visada griežčiausiai būdavo įdiegiamas Pirmasis dėsnis, kad jie negalėtų daryti žalos žmogui jokiomis aplinkybėmis.

Bet mums reikėjo kitokių robotų. Dėl to keliems NS-2 modelio robotams —„Nestorams"— Pirmasis dėsnis buvo suformuluotas kiek kitaip. Slaptumo sumetimais visi NS-2 buvo išleidžiami nenumeruoti. Modifikuotieji robotai buvo gabenami čia drauge su paprastaisiais ir apie savo skirtingumą nuo kitų robotų, žinoma, jiems griežtai uždrausta pasakoti bet kam, išskyrus specialiai įgaliotus asmenis.— Jis sumišęs nusišypsojo.— O dabar viskas atsigręžė prieš mus.

Kelvin niūriai paklausė:

— Ar jūs apklausėte kiekvieną iš šešiasdešimt trijų robotų, kas jis toks? Bent jau jūs tai esate įgaliotas.

Generolas linktelėjo.

— Visi šešiasdešimt trys neigia, kad čia dirbo. Ir vienas iš jų sako netiesą.

— O ant to, kuris jums reikalingas, ar nėra vartojimo žymių? Kiti, kiek supratau, yra visai naujutėliai.

— Jis atvyko tik prieš mėnesį. Jis ir dar du, kuriuos laivas ką tik dabar atgabeno, turėjo būti paskutiniai. Ant jų negalima įžiūrėti jokio nusidėvėjimo.— Jis lėtai papurtė galvą, ir jo akyse vėl pasirodė nusiminimas.— Daktare Kelvin, mes negalime išleisti šito laivo. Jeigu visi sužinos, kad yra robotų be Pirmojo dėsnio. . .

Kad ir kokią išvadą būtų padaręs, jis nebūtų perdėjęs galimų pasekmių.

— Sunaikinkite visus šešiasdešimt tris,— šaltai ir ryžtingai tarė daktarė Kelvin,— ir viskas bus baigta.

Bohertas susiraukė.

— Tai reiškia sunaikinti šešiasdešimt tris kartus po trisdešimt tūkstančių dolerių. Kažin, ar firma tam pritartų. Mums, Sjuzena, vertėtų išmėginti kitus būdus, prieš imantis ką nors naikinti.

— Tuo atveju man reikia faktų,— griežtai pasakė ji.— Kuo būtent šitie modifikuotieji robotai Hiperbazei yra pranašesni? Generole, kodėl jų prireikė?

Kelneras suraukė kaktą ir patrynė plikę.

— Mes turėdavome keblumų su paprastais robotais. Matote, mūsų žmonės daug dirba su stipria radiacija. Žinoma, tai pavojinga, bet mes ėmėmės visų atsargumo priemonių. Per visą laiką buvo tik du nelaimingi atsitikimai, ir tie patys baigėsi gerai. Tačiau to neįmanoma išaiškinti paprastiems robotams. Pirmasis dėsnis sako: „Nė vienas robotas negali daryti žalos žmogui arba savo neveikimu leisti, kad žmogui būtų padaryta žala." Tai jiems svarbiausia. Ir kai kuriam nors iš mūsų žmonių tekdavo neilgai pabūti silpnuose gama spinduliuose, negalinčiuose pakenkti jo organizmui,— artimiausias robotas puldavo prie jo ir nutempdavo šalin. Jeigu spinduliai būdavo labai silpni, robotams tai pavykdavo, ir dirbti būdavo neįmanoma, kol jų nenuvydavome į šalį. O jeigu spinduliai būdavo stipresni, jie suardydavo pozitronines smegenis, ir mes netekdavome brangaus ir reikalingo roboto.

Mes mėginome juos įkalbėti. Jie įrodinėjo, kad buvimas gama spinduliuose gresia žmogaus gyvybei. Nesvarbu, kad žmogus gali išbūti ten pusvalandį, nepakenkdamas savo sveikatai. O jeigu jis pamirš, sakė jie, ir išbus valandą? Jie neturėjo teisės rizikuoti. Mes jiems sakėme, kad jie rizikuoja savo gyvybe, o jų šansai išgelbėti žmogų labai menki. Tačiau rūpinimasis savo saugumu — tai tik Trečiasis robotechnikos dėsnis, o pirm visa ko Pirmasis dėsnis — žmogaus saugumo dėsnis. Mes įsakinėjome, griežčiausiu būdu draudėme jiems įeiti į gama spindulių lauką. Tačiau klusnumas — tai tik Antrasis robotechnikos dėsnis, ir pirm visa ko turi būti Pirmasis dėsnis — žmogaus saugumo dėsnis. Mums teko pasirinkti: arba išsiversti be robotų, arba ką nors padaryti su Pirmuoju dėsniu. Ir mes pasirinkome.

— Aš negaliu patikėti,— tarė daktarė Kelvin,— kad jūs tarėte esant galima apsieiti be Pirmojo dėsnio.

— Jis buvo tik pakeistas,— paaiškino Kelneras.— Buvo pagaminta keletas egzempliorių pozitroninių smegenų, kurioms buvo įdiegta tik viena dėsnio dalis: „Nė vienas robotas negali daryti žalos žmogui." Ir viskas. Šitie robotai nesistengia apsaugoti žmogaus nuo gresiančio išorinio pavojaus, pavyzdžiui, nuo gama spindulių. Ar aš teisingai sakau, daktare Bohertai?

— Teisingai,— sutiko matematikas.

— Ir tai yra vienintelis jūsų robotų skirtumas nuo įprasto modelio NS-2? Ar vienintelis, Piteri?

— Vienintelis.

Ji atsistojo ir ryžtingai pareiškė:

— Aš dabar eisiu miegoti. Po aštuonių valandų noriu pasikalbėti su tais, kurie robotą matė paskutiniai. Ir nuo šio momento, generole Kelnerai, jeigu jūs norite, kad imčiausi kokios nors atsakomybės, aš turiu pilnutinai ir be jokių kliūčių vadovauti šiam tyrimui.

Porą valandų neramiai pasnūduriavusi, Sjuzena Kelvin liko nemiegojusi. Septintą valandą vietos laiku ji pasibeldė į Boherto duris ir rado jį taip pat nemiegantį. Suprantama, jis nepamiršo pasiimti į Hiperbazę chalato, į kurį dabar ir buvo įsisupęs. Kai įėjo Kelvin, jis padėjo manikiuro žirklutes ir švelniai tarė:

— Aš ir tikėjausi jūsų sulaukti. Jums, tur būt, visa tai nemalonu?

— Taip.

— Na, atleiskite. To išvengti buvo neįmanoma. Kai mus iškvietė į Hiperbazę, aš supratau: kas nors negera atsitiko su modifikuotaisiais Nestorais. Bet ką galėjau daryti? Aš negalėjau jums to pasakyti kelyje, nors man norėjosi, nes vis dėlto aš nebuvau visiškai tuo tikras. Visa tai — griežčiausia paslaptis.

Kelvin sumurmėjo:

— Aš privalėjau žinoti. „J. S. Robots" neturėjo teisės daryti tokių pakeitimų pozitroninėse smegenyse be robopsichologo pritarimo.

Bohertas kilstelėjo antakius ir atsiduso.

— Na, pagalvokite, Sjuzena. Jūs vis tiek nebūtumėte jų paveikusi. Tokius reikalus vyriausybė sprendžia pati. Jai reikia hiperatominio variklio, o fizikams tam reikia robotų, kurie nekliudytų dirbti. Jie reikalavo jų, net jeigu būtų tekę pakeisti Pirmąjį dėsnį. Mes buvome priversti pripažinti, kad konstrukciniu požiūriu tai įmanoma. O fizikai davė baisią priesaiką, kad jiems reikia tik dvylikos tokių robotų, kad jie bus naudojami tik Hiperbazėje, kad jie bus sunaikinti, vos tik baigsis darbai, ir kad bus imtasi visų atsargumo priemonių. Jie taip pat reikalavo laikyti viską paslaptyje. Štai kokia buvo padėtis.

Daktarė Kelvin iškošė pro dantis:

— Aš būčiau atsistatydinusi.

— Tai būtų nieko nepadėję. Vyriausybė siūlė firmai didžiulę sumą, o jei ji būtų nesutikusi, grasino priimti įstatymo projektą dėl robotų uždraudimo. Mes neturėjome išeities ir dabar neturime. Jeigu šituos dalykus kas nors sužinos, Kelnerui ir vyriausybei bus riesta, bet firmai „J. S. Robots" bus kur kas riesčiau.

Kelvin žiūrėjo, įbedusi į jį akis.

— Piteri, nejaugi neįsivaizduojate, apie ką čia kalbama? Nejaugi nesuprantate, ką reiškia robotas be Pirmojo dėsnio? Čia ne vien tik slaptumas.

— Aš žinau, ką tai reiškia. Aš ne mažas. Tai reiškia pozitroninio lauko absoliutų nestabilumą ir visiškai apibrėžtus lauko lygčių sprendinius.

— Taip, tai matematikos požiūriu. Bet pamėginkite išversti tai, bent apytikriai, į psichologijos kalbą. Bet kuri normali gyvybė, Piteri, sąmoningai arba nesąmoningai, kyla prieš bet kurį viešpatavimą. Ypač prieš žemesniųjų arba menamai žemesniųjų būtybių viešpatavimą. Fiziniu, o kai kuriuo laipsniu ir protiniu požiūriu

robotas — bet kuris robotas — yra pranašesnis už žmogų. Tai kodėl gi jis paklūsta žmogui? Tiktai Pirmojo dėsnio dėka! Be jo pati pirmoji komanda, kurią mėgintumėte duoti robotui, baigtųsi jūsų mirtimi. Nestabilumas! Ką jūs manote. . .

— Sjuzena,— tarė Bohertas, neslėpdamas šypsenos,— aš sutinku, kad šitas Frankenšteino kompleksas, kurį jūs taip išaukštinate, gali egzistuoti — tam ir sugalvotas Pirmasis dėsnis. Bet aš dar kartą sakau, kad šitie robotai nėra visai be Pirmojo dėsnio — jis tiktai šiek tiek pakeistas.

— O kaip su smegenų stabilumu?

Matematikas išpūtė lūpas.

— Suprantama, sumažėjo. Bet neperžengė saugumo ribų. Pirmieji Nestorai Hiperbazėje atsirado prieš devynis mėnesius, ir lig šiol nieko blogo neatsitiko. Net šitas įvykis kelia nerimą tiktai dėl to, kad gali būti atskleista paslaptis, o ne dėl pavojaus žmonėms.

— Na, gerai. Pažiūrėsime, ką duos rytinis pasitarimas.

Bohertas mandagiai ją palydėjo iki durų ir nutaisė jai už nugaros iškalbingą grimasą. Jis ir toliau ją laikė atgrasia, panikuojančia, kokčia būtybe.

Sjuzenos Kelvin mintys buvo toli nuo Boherto. Ji jau prieš daugelį metų jį peržegnojo, kartą ir visiems laikams jį apibūdinusi kaip linkusią meilikauti, pretenzingą menkystą.

Prieš metus Džeraldas Blekas apgynė diplominį darbą lauko fizikos tema ir nuo to laiko, kaip ir visa jo fizikų karta, atsidėjo hiperatominiam varikliui. Dabar jis irgi įnešė savo indėlį į neramią pasitarimo atmosferą. Kresnas, nešvariu baltu chalatu, jis buvo užsispyręs ir niekuo netikėjo. Atrodė, kad stengiasi išsiveržti išorėn susikaupusi jo energija. Jo nerviškai trūkčioją pirštai, rodos, būtų galėję sulenkti geležinį virbą.

Greta jo sėdėjo generolas majoras Kelneras, priešais — abu „J. S. Robots" atstovai.

Blekas kalbėjo:

— Man sakė, kad aš paskutinis matęs Nestorą-10 prieš jam dingstant. Rodos, jus domina kaip tik ši aplinkybė.

Daktarė Kelvin įdėmiai varstė jį žvilgsniu.

— Jūs, jaunuoli, kalbate taip, lyg būtumėte ne visai tuo tikras. Jūs tiksliai nežinote, ar buvote paskutinis, matęs Nestorą?

— Jis dirbo su manim, madama, prie lauko generatorių, ir buvo su manim tą rytą, kai dingo. Aš nežinau, ar jį kas nors matė maždaug po vidudienio. Bent jau niekas neprisipažįsta.

— Ar jūs manote, kad kažkas slepia šią aplinkybę?

— Aš to nesakiau. Bet aš nesakau, kad visa kaltė turi kristi man.— Jo juodos akys degte degė.

— Niekas nieko nekaltina. Robotas veikė taip dėl to, kad jis toks padarytas. Mes paprasčiausiai mėginame jį surasti, misteri Blekai, ir palikime visa kita nuošalyje. Taigi, jeigu jūs dirbote su šituo robotu, jūs, matyt, pažįstate jį geriau negu kiti. Ar jo elgesys kuo nors neįprastas? Apskritai, ar anksčiau jums teko dirbti su robotais?

— Aš dirbau su tais robotais, kuriuos mes turėjome čia anksčiau,— su paprastais. Nestorai niekuo nuo jų nesiskyrė — nebent tik jie kur kas protingesni ir dar, sakyčiau, įkyresni.

— Įkyresni?

— Matote, tikriausiai jie dėl to nekalti. Darbas čia sunkus, ir beveik visi pas mus truputį nervinasi. Plūktis su hipererdve — tai ne juokas.— Jis šyptelėjo, jam patiko būti atviram.— Mes nuolat rizikuojame pramušti skylę normalioje erdvėje-laike ir išlėkti velniop iš visatos drauge su asteroidu. Skamba šiurpiai, ar ne? Na ir, žinoma, pasitaiko, kad nervai neišlaiko. O Nestorams to nepasitaiko. Jie smalsūs, ramūs, jie nesijaudina. Tai kai

kada mus siutina. Kai reikia padaryti ką nors galvotrūkčiais, jie tarytum neskuba. Aš kartais jaučiu, kad būtų geriau verstis be jų.

— Jūs sakote, kad jie neskuba? Argi jie kada nors neklausė komandos?

— Ne, ne,— skubiai atsakė Blekas,— jie daro viską, ką reikia. Jie tiktai reiškia savo nuomonę kiekvieną kartą, kai mano, kad tu klysti. Jie žino tik tai, ko mes juos išmokėme, bet tai jų nesulaiko. Gal man taip tik atrodo, bet kitiems vaikinams kyla tokie pat sunkumai su Nestorais.

Generolas Kelneras piktai kostelėjo.

— Blekai, kodėl man nebuvo apie tai pranešta?

Jaunasis fizikas paraudo.

— Mes juk nenorėjome iš tikrųjų dirbti be robotų, sere, o, be to, nežinojome, kaip. . . hm. . . kaip bus pažiūrėta į tokius smulkmeniškus skundus.

Bohertas švelniai jį pertraukė:

— Ar neatsitiko ko nors ypatingo tą rytą, kai jūs matėte robotą paskutinį kartą?

Tyla. Rankos judesiu Kelvin sustabdė generolą, kuris norėjo kažką pasakyti, ir kantriai laukė.

Blekas piktai išpyškino:

— Aš truputį susibariau su juo. Man sudužo Kimbolo vamzdis ir nuėjo niekais penkių dienų darbas. O aš ir taip buvau atsilikęs nuo plano. Be to, aš jau dvi savaitės kaip iš namiškių negaunu laiškų. Ir štai jis prieina prie manęs ir nori, kad pakartočiau eksperimentą, nuo kurio jau prieš mėnesį atsisakiau. Jis seniai lindo su šituo siūlymu, ir man tai įkyrėjo. Aš liepiau jam nėšintis šalin ir daugiau jo nebemačiau.

— Liepėte nėšintis? — paklausė Kelvin, staigiai susidomėjusi.— O kokiais žodžiais? Tiesiog „Eik šalin"? Pamėginkite prisiminti savo žodžius.

Blekas, matyt, abejojo, sakyti, ar ne. Jis nusišluostė kaktą, paskui atitraukė ranką ir atžariai tarė:

— Aš pasakiau: „Eik šalin ir nesirodyk, kad tavęs daugiau nematyčiau."

Bohertas nusijuokė:

— O jis taip ir padarė.

Tačiau Kelvin dar nebaigė. Ji įtaikiai tarė:

— Tai jau įdomu, misteri Blekai. Tačiau mums svarbu tikslios detalės. Kada kalbiesi su robotais, gali būti svarbus kiekvienas žodis, gestas, intonacija. Jūs tikriausiai nepasitenkinote šiais žodžiais? Sprendžiant iš jūsų pasakojimo, jūs buvote nekaip nusiteikęs. Gal jūs lептelėjote kokį riebesnį žodį?

Jaunuolis išraudo.

— Matote... Gal ir... išplūdau jį šiek tiek.

— Kaip būtent?

— Na, aš nepamenu tiksliai. Be to, negaliu to pakartoti. Žinote, kai žmogus susierzinęs...— Jis sutrikęs sukikeno.— Aš paprastai gana riebiai nusikeikiu...

— Nesvarbu,— atsakė ji griežtai.— Šiuo metu aš — robopsichologė. Aš prašau jus pakartoti tai, ką jūs tada pasakėte, kiek pajėgiate prisiminti, žodis į žodį, ir, kas dar svarbiau, tokiu pat tonu.

Blekas sumišęs pažvelgė į savo viršininką, bet nesulaukė jokios paramos. Jis pastatė akis.

— Bet aš negaliu...

— Jūs privalote.

— Įsivaizduokite,— tarė Bohertas su blogai slepiama pašaipa,— kad jūs kreipiatės į mane. Taip jums gal bus lengviau.

Jaunuolis išraudęs atsisuko į Bohertą ir nurijo seilę.

— Aš pasakiau...

Jo balsas nutrūko. Jis vėl pradėjo:

— Aš pasakiau...

Jis giliai atsikvėpė ir kaip žirnius išbėrė ilgą virtinę žodžių. Paskui, įsigalėjus gūdžiai tylai, pridūrė, vos neverkdamas:

— Štai... maždaug taip. Aš nepamenu, ar tokia eile

ėjo žodžiai, ir, gal būt, aš kai ką pridėjau arba praleidau, bet apskritai buvo maždaug taip.

Tiktai silpnas nuoraudis rodė, kokį įspūdį visa tai padarė robopsichologei. Ji tarė:

— Aš žinau, ką reiškė didesnė dalis šių žodžių. Aš manau, kad kiti žodžiai buvo ne mažiau įžeidžiami.

— Tur būt, kad taip,— patvirtino nusikamavęs Blekas.

— Ir visais šitais perlais jūs palydėjote komandą eiti šalin ir nesirodyti, kad daugiau jo nematytumėte?

— Tačiau aš tai sakiau anaiptol ne tiesiogine prasme...

— Aš suprantu. Generole, aš neabejoju, kad jokių drausminių nuobaudų nesiimsite?

Jos žvilgsnio paveiktas, generolas, kuris, rodos, prieš kelias akimirkas anaiptol taip negalvojo, piktai linktelėjo.

— Galite eiti, misteri Blekai. Ačiū už pagalbą.

Sjuzena Kelvin sugaišo penkias valandas, kol apklausė visus šešiasdešimt tris robotus. Tai buvo penkios valandos nepaliaujamo klausimų kartojimo. Robotai ėjo iš eilės, kaip du vandens lašai panašūs į kits kitą; pridurmu sekė klausimai — pirmas, antras, trečias, ketvirtas, ir atsakymai — pirmas, antras, trečias, ketvirtas. Veido išraiška turėjo būti nepriekaištingai mandagi, tonas — nepriekaištingai neutralus, atmosfera — nepriekaištingai šilta. Ir kažkur buvo paslėptas magnetofonas.

Kai viskas baigėsi, Sjuzena Kelvin buvo visiškai nusikamavusi.

Bohertas laukė. Jis klausiamai pažvelgė į ją, kai ji skambiai trenkė ant plastmasinio stalo ritę juostos.

Ji papurtė galvą.

— Visi šešiasdešimt trys atrodė kaip vienas. Aš nepajėgiau atskirti...

— Tačiau, Sjuzena, nebuvo ko nė tikėtis, kad būtų įmanoma juos atskirti iš klausos. Išanalizuokime įrašus.

Paprastomis aplinkybėmis robotų žodinių posakių matematinė interpretacija būna viena sunkiausių roboanalizės šakų. Jai reikia viso būrio įgudusių technikų ir sudėtingų skaičiavimo mašinų. Bohertas tai žinojo. Jis taip ir pasakė, slėpdamas didelį susierzinimą, o išklausęs visų atsakymų, sudarė variantų sąrašus ir reakcijų greičio lenteles.

— Nukrypimų nėra, Sjuzena. Žodžių vartojimo ir reagavimo greičio skirtumai neperžengia įprastų ribų. Čia reikia tikslesnių metodų. Jie tikriausiai turi skaičiavimo mašinas... Bet ne.— Jis susiraukė ir ėmė atsargiai kramtyti nykščio nagą.— Jomis pasinaudoti negalima. Pernelyg didelis pavojus, kad visi gali sužinoti paslaptį. O gal, jeigu mes...

Daktarė Kelvin nutraukė jį nekantriu judesiu.

— Nereikia, Piteri. Tai nėra paprasta menkutė laboratorinė problema. Jeigu modifikuotasis Nestoras neišsiskiria iš kitų kokių nors į akis krintančiu, neabejotinu požymiu — vadinasi, mums nepavyko. Pernelyg didelė rizika, kad galime padaryti klaidą, kuri suteiks jam progą pasislėpti. Negana rasti nežymų nukrypimą lentelėje. Aš jums pasakysiu, kad jeigu tik tiek sužinočiau, aš sunaikinčiau visus šešiasdešimt tris,— tik tada būčiau rami. Ar jūs kalbėjotės su kitais modifikuotaisiais Nestorais?

— Taip,— atrėžė Bohertas.— Viskas juose tvarkoje. Jeigu ir yra kokių nukrypimų nuo normos, tai tik draugiškumas. Jie į mano klausimus atsakinėjo, akivaizdžiai didžiuodamiesi savo žiniomis,— išskyrus du naujokus, kurie dar nespėjo išstudijuoti lauko fizikos. Jie gana geraširdiškai pasijuokė, kad aš nežinau kai kurių detalių.— Jis gūžtelėjo pečiais.— Aš manau, iš dalies tai ir sukelia čionykščių technikų nedraugišką elgesį su jais. Robotai, sakyčiau, pernelyg stengiasi padaryti įspūdį savo žiniomis.

— Ar negalite išmėginti keleto Planaro reakcijų ir

pažiūrėti, ar nuo pagaminimo momento neįvyko kokių nors pasikeitimų jų mąstysenoje?

— Išmėginsiu,— jis pagrūmojo jai pirštu.— Jūs imate nervintis, Sjuzena. Aš nesuprantu, ko jūs viską dramatizuojate. Jie juk visiškai nekenksmingi.

— Argi? — pašoko Kelvin.— Jūs taip manote? O ar jūs suprantate, kad vienas iš jų meluoja? Vienas iš šešiasdešimt trijų robotų, su kuriais ką tik kalbėjausi, sąmoningai man pamelavo, nepaisydamas griežčiausio nurodymo sakyti tiesą. Tai rodo siaubingą nukrypimą nuo normos — gilų ir gąsdinantį.

Piteris Bohertas sukando dantis.

— Anaiptol. Pažiūrėkite. Nestoras-10 gavo įsakymą pasislėpti. Tą įsakymą davė visu įmanomu griežtumu žmogus, įgaliotas komanduoti šiam robotui. Jūs negalite pakeisti šio įsakymo. Natūralu, kad robotas stengiasi įvykdyti jį. Jeigu kalbėsime objektyviai, aš žaviuosi jo išradingumu. Geriausia galimybė robotui pasislėpti — tai įsimaišyti į grupę kitų tokių pat robotų.

— Taip, jūs žavitės tuo. Aš pastebėjau, Piteri, kad jūs iš to darote sau pramogą. Ir aš pastebėjau, kad jūs itin nesuvokiate padėties. Piteri, juk jūs — robotechnikas. Šie robotai teikia didelę reikšmę tam, ką jie laiko pranašumu. Jūs pats ką tik sakėte. Pasąmonėje jie jaučia, kad žmogus yra žemesnis už juos, o Pirmasis dėsnis, ginantis mus nuo jų, pažeistas. Jie nebe stabilūs. Ir štai jaunuolis liepia robotui eiti šalin, dingti, kartu išreikšdamas begalinį šlykštėjimąsi ir nepasitenkinimą juo, panieką jam. Žinoma, robotas turi paklusti, bet pasąmonėje jis jau įžeistas. Dabar jam ypatingai svarbu įrodyti savo pranašumą, vis tiek, kokie baisūs žodžiai jam būtų buvę tarti. Tai gali pasidaryti taip svarbu, kad jo nebepajėgs sulaikyti Pirmojo dėsnio likučiai.

— Viešpatie, Sjuzena, na iš kurgi robotas gali žinoti, ką reiškia šitie rinktiniai, jam adresuoti keiksmažodžiai? Mes neįvedame jam į smegenis informacijos apie keiksmus.

— Tai visiškai nepriklauso nuo to, kokią informaciją robotas gauna iš pradžių,— atšovė Sjuzena.— Robotai gali mokytis, jūs. . . idiote!

Bohertas suprato, kad ji iš tikro nebesivaldo. Ji skubiai tęsė:

— Nejaugi nesuprantate — jis galėjo iš tono suvokti, kad tai ne komplimentai? O gal jūs manote, kad jis anksčiau negirdėjo šitų žodžių ir nematė, kokiomis aplinkybėmis jie vartojami?

— Na, tegu jau,— suriko Bohertas,— gal malonėsite man pasakyti, kuriuo gi būdu modifikuotasis robotas gali padaryti žalą žmogui, nors ir labiausiai įžeistas, nors ir labiausiai stengdamasis įrodyti savo pranašumą?

— O jeigu aš jums pasakysiu, ar jūs niekam neišpasakosite?

— Ne.

Abu pasilenkė per stalą, tulžingai įsmeigę akis į vienas kitą.

— Jeigu modifikuotasis robotas numes ant žmogaus sunkų krūvį, tuo jis nepažeis Pirmojo dėsnio,— jis žino, kad jo jėga ir reakcijos greitumas yra pakankami krūviui sulaikyti anksčiau, negu jis nukris ant žmogaus. Bet kai tik krūvį paleis, jis jau nebebus aktyvus veikėjas. Beveiks tik akla svorio jėga. Ir tada robotas gali apsigalvoti ir savo neveikimu leisti krūviui nukristi. Pakeistasis Pirmasis dėsnis tai leidžia.

— Na, jūsų fantazija pernelyg laki.

— Mano profesijai kai kada to reikia. Piteri, nesipykime. Dirbkime. Jūs tiksliai žinote stimulą, kuris verčia robotą slapstytis. Jūs turite jo pasą su aprašytu pirminiu jo mąstymo būdu. Aš noriu, kad jūs man pasakytumėte, kokia yra tikimybė, kad mūsų robotas padarys tai, ką aš kalbėjau. Įsidėmėkite, tai ne vien tik šis konkretus pavyzdys, bet visa klasė panašių veiksmų. Ir aš noriu, kad jūs tai atliktumėte kuo greičiau.

— O kol kas. . .

— O kol kas mums teks išbandyti, kaip juose veikia Pirmasis dėsnis.

Džeraldas Blekas pasisiūlė prižiūrėti, kaip statomos medinės pertvaros, kurios lyg grybai dygo didžiosios salės pakraščiais antrojo Radiacinio korpuso trečiajame aukšte. Darbininkai triūsė, tuščiai neaušindami burnos. Daugelis aiškiai stebėjosi, kuriems galams prireikė įtaisyti šešiasdešimt tris fotoelementus.

Vienas darbininkas prisėdo šalia Bleko, nusiėmė kepurę ir susimąstęs šlakuota ranka nusišluostė kaktą.

Blekas jam linktelėjo:

— Kaip einasi, Valenski?

Valenskis patraukė pečiais ir užsirūkė cigarą.

— Lyg sviestu būtų patepta. O kas čia darosi, daktare? Iš pradžių mes tris dienas nieko neveikėme, o dabar šitoks darbymetis?

Jis patogiau pasirėmė alkūnėmis ir išleido dūmų kamuolį.

Bleko antakiai virptelėjo.

— Iš Žemės atvyko robotechnikai. Pameni, kiek mums teko tąsytis su robotais, kurie lįsdavo į gama spindulius, kol jiems įkalėme, kad jie to nedarytų?

— Aha. O argi negavome naujų robotų?

— Šį tą gavome, bet daugiausia teko naujai mokyti senuosius. Žodžiu tariant, tie, kurie gamina robotus, nori sukurti naują modelį, ne taip bijantį gama spindulių.

— Ir vis dėlto keista, kad dėl šito sustabdyti visi variklio gamybos darbai. Aš maniau, kad jų sustabdyti niekas neturi teisės.

— Na, tokie dalykai sprendžiami viršūnėse. Aš darau tik tai, kas man liepiama. Gal būt, kokie įtakingi žmonės. . .

— A-a. . .— Elektrikas nusišypsojo ir gudriai pamerkė.— Kažkas kažką pažįsta Vašingtone. . . Tiek to, kol man tvarkingai mokami pinigai, manęs tai nejaudina.—

Ar yra variklis, ar nėra jo, man dėl to nei šilta, nei šalta. O ką jie čia ketina daryti?

— Ką aš žinau? Jie atsivežė būrį robotų — šešiasdešimt su viršum — ir nori išmėginti jų reakciją. Tai ir viskas, kas man žinoma.

— O ar ilgam tai?

— Aš ir pats norėčiau žinoti.

— Na, tiek to,— sarkastiškai užbaigė Valenskis,— kad tik pinigėliai eitų, o ten tegul sau išdarinėja niekus, kiek tinkami.

Blekas buvo patenkintas. Tegul šitie gandai pasklinda. Jie nepadarys nieko blogo ir pakankamai yra panašūs į tiesą smalsumui patenkinti.

Ant kėdės tylėdamas, nekrutėdamas sėdėjo žmogus. Krūvis pajudėjo, ėmė kristi žemyn, po to, paskutinę akimirką, nulėkė į šalį, staiga smogtas tiksliai apskaičiuotu stipriu jėgos spinduliu. Šešiasdešimt trijose, medinėmis pertvaromis atskirtose kabinose budrūs robotai NS-2 šoktelėjo į priekį per labai mažą dalį sekundės anksčiau, negu krūvis pakeitė savo kryptį. Šešiasdešimt trys fotoelementai per pusantro metro nuo pirmykštės robotų padėties davė signalą, ir šešiasdešimt trys plunksnos pašokusios išbrėžė grafikuose šuolį. Krūvis kilo ir vėl krito, kilo ir vėl krito. . .

Dešimt kartų!

Dešimt kartų robotai puolė į priekį ir vis sustodavo, pamatę, kad pavojus žmogui negresia.

Po pirmųjų pietų su „J. S. Robots" atstovais generolas majoras Kelneras dar nė karto neužsivilko visos savo uniformos. Ir dabar jis buvo be mundieriaus, tik su pilkšvai žydrais marškiniais atsegta apykakle ir tabaluojančiu juodu kaklaraiščiu.

Jis su viltimi žiūrėjo į Bohertą. Šio apranga buvo be priekaištų, ir tiktai smilkiniuose blizgantys prakaito lašeliai rodė vidinę įtampą.

— Na kaip? — paklausė generolas.— Ką jūs norėjote pamatyti?

Bohertas atsakė:

— Skirtumą, kuris, bijau, gali mums atrodyti pernelyg nežymus. Šešiasdešimt dviem iš šitų robotų dėl būtinybės pulti į pagalbą žmogui, kuriam, matyt, gresia pavojus, kyla vadinamoji priverstinė reakcija. Matote, net tada, kai robotai žinojo, kad žmogui nieko neatsitiks, o po trečio ar ketvirto karto jie turėjo tai suvokti,— jie negalėjo kitaip elgtis. To reikalauja Pirmasis dėsnis.

— Na?

— Tačiau šešiasdešimt trečiasis robotas, modifikuotasis Nestoras, nėra verčiamas to daryti. Jis daro, ką nori. Jeigu jis panorėtų, galėtų likti savo vietoje. Deja,— Boherto balse girdėjosi lengvas apgailestavimas,— jis nepanorėjo.

— Kaip jūs manote, kodėl?

Bohertas truktelėjo pečiais.

— Aš manau, tai jums pasakys daktarė Kelvin, kai ji čia ateis. Ir, ko gero, su baisiai pesimistiška išvada. Ji kai kada šiek tiek erzina.

— Tačiau juk ji visiškai kompetentinga? — staiga paniuręs, nerimastingai paklausė generolas.

— Taip,— atrodė, Bohertas tuo smaginasi.— Visiškai. Ji supranta robotus, lyg būtų tikra jų sesuo. Matyt, dėl to, kad taip nekenčia žmonių. Mat, ji, nors ir psichologė, yra be galo nervinga ypata. Yra linkusi į šizofreniją. Į jos žodžius nežiūrėkite perdaug rimtai.

Jis išdėliojo prieš save ilgus lapus su laužytomis grafikų kreivėmis.

— Matote, generole, kartojant eksperimentą, vis mažėja laiko skirtumas, skaitant nuo to momento, kai pajuda krūvis ir ligi robotas pabėgėja pusantro metro. Čia esama tam tikro matematinio santykio, ir jo pažeidimas liudytų, kad pozitroninės smegenys tikrai nenormalios. Deja, jie visi atrodo normalūs.

— Bet jeigu mūsų Nestoras-10 neturi priverstinės reakcijos, tai kodėl jo kreivė nesiskiria nuo kitų? To aš negaliu suprasti.

— Tai labai paprasta. Roboto reakcijos, deja, nėra visiškai analogiškos žmogaus reakcijoms. Sąmoningas žmogaus veiksmas yra žymiai lėtesnis negu automatinė reakcija. Su robotais kas kita. Po to, kai sprendimas padarytas, sąmoningo veiksmo greitis būna beveik toks pat, kaip ir priverstinio. Tiesa, aš tikėjausi, kad pirmą kartą šitas Nestoras-10 bus užkluptas ir uždels ilgiau, kol sureaguos.

— Ir taip neatsitiko?

— Rodos, kad ne.

— Vadinasi, mes nieko nepasiekėme,— generolas apmaudžiai atsilošė į krėslo atkaltę.— Jau penkios dienos, kaip jūs čia.

Tuo metu, trinktelėjusi duris, įėjo Sjuzena Kelvin.

— Susirinkite lenteles, Piteri,— riktelėjo jinai.— Jūs žinote, kad jose nieko nėra.

Kelneras pakilo pasisveikinti su ja. Atsakydama ji kažką nekantriai burbtelėjo ir tęsė:

— Greitai mums teks imtis dar kokių nors priemonių. Man nepatinka, kas ten darosi.

Bohertas ir generolas liūdnai pažvelgė į kits kitą.

— Kas nors atsitiko?

— Kol kas nieko ypatinga. Bet man nepatinka, kad Nestoras-10 vis išsprūsta mums iš rankų. Tai blogai. Tai turi patenkinti jo neapsakomai padidėjusį savo pranašumo jausmą. Aš bijau, kad jo veiksmų motyvas — jau nebe paprastas įsakymo vykdymas. Man rodos, kad dabar čia esama veikiau grynai neurozinio siekimo apgaudinėti žmones. Tai nenormali, pavojinga padėtis. Piteri, ar jūs padarėte, ką aš prašiau? Ar apskaičiavote modifikuotojo NS-2 nestabilumą tiems atvejams, apie kuriuos kalbėjau?

— Darau po truputį,— abejingai atsakė matematikas.

Ji piktai pažvelgė į jį, paskui atsigręžė į Kelnerą:

— Nestoras-10 puikiai žino, ką mes darome. Jo niekas nevertė kibti už šitos meškerės, ypač po pirmojo karto, kai jis pamatė, jog realus pavojus žmogui negresia. Kiti tiesiog negalėjo kitaip elgtis, bet jis sąmoningai imitavo reikiamą reakciją.

— O ką, jūsų nuomone, turėtume dabar daryti, daktare Kelvin?

— Neleisti jam apsimesti sekantį kartą. Mes pakartosime eksperimentą, bet su pataisa. Žmogus bus atskirtas nuo robotų aukštos įtampos laidais — tokios įtampos, kuri galėtų sunaikinti Nestorą. Šitų laidų bus tiek, kad robotas negalėtų jų peršokti. Ir robotams bus iš anksto gerai žinoma, kad šių laidų palietimas jiems baigtųsi mirtimi.

— Ne, ne,— piktai sušuko Bohertas,— aš draudžiu tai. Mes negalime sunaikinti robotų už du milijonus dolerių. Yra kitų būdų.

— Jūs taip manote? Aš jų nematau. Be to, juos sunaikinti nėra reikalo. Galima įtaisyti relę, kuri nutrauks srovę tuo momentu, kai robotas prisilies prie laido. Tada jis nebus sunaikintas. Bet jis to nežinos, suprantate?

Generolo akyse įsižiebė viltis.

— O tai padės?

— Turėtų. Šitokiomis sąlygomis Nestoras-10 turi likti vietoje. Jam galima įsakyti paliesti laidą ir žūti, nes Antrasis dėsnis, reikalaujantis paklusnumo, yra stipresnis už Trečiąjį dėsnį, verčiantį jį saugoti save. Tačiau jam nieko nebus įsakyta — viskas bus palikta jo paties valiai. Normalius robotus Pirmasis dėsnis, garantuojantis žmogaus saugumą, vers nepabūgti mirties, net be įsakymo. Tačiau ne mūsiškį Nestorą-10! Pirmasis dėsnis jo neveikia, jis jokių paliepimų negaus. Tuo metu jame vyraus Trečiasis dėsnis, savisaugos dėsnis, ir jis turės pasilikti vietoje. Priverstinė reakcija.

— Ar šiandien to imsimės?

— Šiandien vakare. Jeigu spės nutiesti laidus. Aš tuo tarpu pasakysiu robotams, kas jų laukia.

Ant kėdės tylėdamas, nekrutėdamas sėdėjo žmogus. Krovinys pajudėjo, ėmė kristi žemyn, paskui, paskutiniu momentu, nulėkė į šalį, staiga smogtas tiksliai apskaičiuotu stipriu jėgos spinduliu.

Tiktai vieną kartą. . .

O daktarė Sjuzena Kelvin, stebėjusi robotus iš būdelės galerijoje, trumpai riktelėjusi iš siaubo, pašoko nuo sudedamos kėdutės.

Šešiasdešimt trys robotai ramiai sėdėjo savo kabinose, lyg pelėdos, įsistebeilijię į rizikavusį gyvybe žmogų. Nė vienas iš jų nepajudėjo iš savo vietos.

Daktarė Kelvin buvo taip įpykusi, kad jau nebesitvardė. O tvardytis buvo būtina, nes vienas po kito į kambarį įeidinėjo ir išeidinėjo robotai. Ji žvilgtelėjo į sąrašą. Dabar turėjo pasirodyti dvidešimt aštuntasis. Liko dar trisdešimt penki.

Dvidešimt aštuntasis numeris nedrąsiai įėjo į kambarį. Ji pasistengė kiek nusiraminti.

— Kas tu?

Robotas tyliai ir nedrąsiai atsakė:

— Aš dar negavau savo numerio, madama. Aš robotas NS-2 ir eilėje buvau dvidešimt aštuntasis. Štai lapelis, kurį privalau jums įteikti.

— Ar tu šiandien dar nebuvai čia?

— Ne, madama.

— Sėskis. Aš noriu tau, dvidešimt aštuntasis numeri, pateikti keletą klausimų. Ar tu buvai Antrojo korpuso radiacinėje kameroje maždaug prieš keturias valandas?

Robotas atsakė sunkiai. Jo balsas girgždėjo kaip neteptas mechanizmas.

— Taip, madama.

— Ar ten buvo žmogus, kuriam grėsė pavojus?

— Taip, madama.

— Ar tu nieko nepadarei?

— Nieko, madama.

— Dėl tavo neveikimo žmogui galėjo būti padaryta žala. Ar tu žinai tai?

— Taip, madama. Aš nieko negalėjau padaryti.— Sunku įsivaizduoti, kaip iš baimės gali susigūžti didelė metalinė figūra, bet ji atrodė susigūžusi.

— Aš noriu, kad man pasakytum, kodėl tu nemėginai jo gelbėti.

— Aš noriu jums paaiškinti, madama. Aš jokiu būdu nenoriu, kad jūs. . . kad bet kas manytų, jog aš galėčiau kaip nors padaryti žalą šeimininkui. O ne, tai būtų siaubinga, neįsivaizduojama. . .

— Prašom nesijaudinti. Aš niekuo tavęs nekaltinu. Aš tiktai noriu žinoti, ką tu pagalvojai tuo momentu.

— Prieš tą įvykį jūs, madama, mums pasakėte, kad vienam iš šeimininkų grės pavojus dėl to krūvio kritimo ir kad mums teks prasiveržti pro elektros laidus, jeigu norėsime jam padėti. Na, manęs tai būtų nesulaikę. Ką reiškia mano žuvimas, palyginus su šeimininko saugumu? Bet. . . bet man dingtelėjo į galvą, kad jeigu aš žūsiu, šokdamas prie jo, aš vis tiek negalėsiu jo išgelbėti. Krūvis jį sutraiškys, o aš liksiu negyvas, ir, gal būt, kada nors kitam šeimininkui bus padaryta žala, nuo kurios aš galėčiau jį apsaugoti, jeigu likčiau gyvas. Ar suprantate, madama?

— Tu nori pasakyti, kad tau teko pasirinkti: arba žūti žmogui, arba tau kartu su žmogumi. Ar taip?

— Taip, madama. Šeimininko nebuvo įmanoma išgelbėti. Jį buvo galima laikyti jau negyvu. Bet tada neleistina, kad aš sunaikinčiau save be jokio tikslo. Ir be įsakymo.

Sjuzena Kelvin pasukinėjo rankose pieštuką. Šitą patį pasakojimą — su nežymiomis variacijomis — ji girdėjo jau dvidešimt septynis kartus. Atėjo laikas pateikti svarbiausią klausimą.

— Žinai, taip galvoti yra pagrindo. Bet aš nemanau, kad tu galėtum taip samprotauti. Ar tau pačiam tai atėjo į galvą?

Robotas sutriko.

— Ne.

— Tai kas sugalvojo tai?

— Mes vakar naktį šnekėjomės, ir vienam iš mūsų dingtelėjo ši mintis. Ji atrodė protinga.

— Kuriam iš jūsų?

Robotas pagalvojo.

— Nežinau. Kažkuriam iš mūsų.

Ji atsiduso.

— Viskas.

Sekantis buvo dvidešimt devintasis. Liko dar trisdešimt keturi.

Generolas majoras Kelneras taip pat buvo įpykęs. Jau savaitė, kaip visas darbas Hiperbazėje buvo apmiręs, tiktai pagalbiniuose grupės asteroiduose buvo šis tas rašinėjama. Jau beveik savaitę du vyriausieji specialistai painiojo padėtį bevaisiais eksperimentais. O dabar jie — tai vis šita moteris — pasiūlė visiškai neįmanomą dalyką. Laimė, Kelneras manė, kad atvirai rodyti savo pyktį būtų neatsargu.

Sjuzena Kelvin atkakliai spyrėsi:

— Bet kodėl gi ne, sere? Aišku, kad dabartinė padėtis pavojinga. Vienintelis būdas pasiekti kokių nors rezultatų, jeigu mes dar nepavėlavome,— atskirti robotus vieną nuo kito. Jų nebegalima laikyti drauge.

— Brangioji daktare Kelvin,— prašneko generolas neįprastai žemu balsu,— aš nematau, kur galėčiau laikyti šešiasdešimt tris robotus kiekvieną atskirai.

Daktarė Kelvin bejėgiškai skėstelėjo rankas.

— Tada aš nieko negaliu padaryti. Nestoras-10 arba kartos kitų robotų veiksmus, arba įkalbinės juos nedaryti to, ko pats negali padaryti. Ir šiaip blogai, ir taip blogai. Mes stojome į kovą su šituo robotu, ir jis išeina laimėtojas. O kiekviena pergalė didina jo nenormalumą.— Ji ryžtingai atsistojo.— Generole Kelnerai, jei jūs neišskirstysite robotų, man beliks pareikalauti, kad jie tuojau pat būtų sunaikinti. Visi šešiasdešimt trys.

— Ak, jūs šito reikalaujate? — Bohertas piktai pasi-

žiūrėjo į ją.— O kokią turite teisę kelti panašius reikalavimus? Šitie robotai liks ten, kur yra. Aš atsakau direkcijai, o ne jūs.

— O aš,— pridūrė generolas majoras Kelneras,— atsakau savo vyresnybei, ir šitas klausimas turi būti suderintas.

— Jei taip,— užsiplieskė Kelvin,— man belieka atsistatydinti. Ir jei reikės, norint jus priversti juos sunaikinti, aš viešai paskelbsiu visą šitą istoriją. Juk ne aš pritariau modifikuotųjų robotų gamybai.

— Daktare Kelvin,— ramiai tarė generolas,— jeigu jūs bent vienu žodžiu pažeisite potvarkius dėl slaptumo, jūs būsite tuojau pat areštuota.

Bohertas pajuto, kad jis nebeįstengia laikyti savo rankose situacijos. Jis meilikaujamai prabilo:

— Na, nebūkime vaikai. Mums reikia dar nedaug laiko. Juk negali būti, kad nesugebėtume būti gudresni už robotą neatsistatydindami, neareštuodami žmonių ir nieko nesunaikindami.

Psichologė įtūžusi atsisuko į jį.

— Aš nenoriu, kad egzistuotų pusiausvyros netekę robotai. Mes čia turime vieną neabejotinai pusiausvyros netekusį Nestorą, dar vienuolika, galinčių jos netekti, ir šešiasdešimt du normalius robotus, kurie bendravo su netekusiu pusiausvyros. Vienintelis absoliučiai patikimas kelias — tai visiškas jų sunaikinimas.

Pokalbį pertraukė sučirškęs skambutis. Piktas įsiaudrinusių jausmų srautas sustingo.

— Įeikite,— burbtelėjo Kelneras.

Tai buvo Džeraldas Blekas. Išgirdęs piktus balsus, jis susirūpino. Jis pasakė:

— Man atrodė, jog bus geriau, užėjus pačiam. . . aš nenorėjau niekam sakyti. . .

— Kas yra? Trumpiau.

— Kažkas lietė krovininio laivo trečiosios sekcijos užraktus. Ant jų matyti švieži įbrėžimai.

— Trečioji sekcija? — greitai atsiliepė Kelvin.— Ta, kurioje yra robotai? Kas tai padarė?

— Iš vidaus,— lakoniškai atsakė Blekas.

— Ar užraktai sugadinti?

— Ne, jie veikia. Jau keturios dienos, kaip esu laive, ir per tą laiką nė vienas iš jų nemėgino išeiti. Bet aš nusprendžiau, kad jums reikia tai žinoti, ir nenorėjau sakyti niekam kitam, išskyrus jus. Aš pats tai pastebėjau.

— Ar ten liko kas nors? — paklausė generolas.

— Aš palikau ten Robinsą ir Makadamsą.

Visi tylėjo. Paskui daktarė Kelvin ironiškai ištarė:

— Na?

Kelneras sumišęs patrynė tarpuakį.

— Kas yra?

— Argi ne aišku? Nestoras-10 rengiasi mus palikti. Įsakymas dingti jau daro jį nepataisomai nenormalų. Aš nenustebsiu, jeigu tai, kas liko jame iš Pirmojo dėsnio, nebepajėgs atsilaikyti prieš šitą veržimąsi. Jis visai gali užgrobti laivą ir pasprukti su juo. Tada mes turėsime išprotėjusį robotą kosminiame laive. O ką jis padarys po to? Ar jūs žinote? Ir jūs, generole, dar manote palikti juos visus drauge?

— Niekai,— nutraukė ją Bohertas. Jis jau vėl buvo nurimęs.— Ir visa tai dėl kelių įbrėžimų užraktuose!

— Daktare Bohertai, jeigu reiškiate savo nuomonę, tai jūs, matyt, užbaigėte analizę, kurią aš jus prašiau atlikti?

— Taip.

— Ar aš galiu jos pasižiūrėti?

— Ne.

— Kodėl? Ar ir klausti to negalima?

— Dėl to, Sjuzena, kad nėra jokio reikalo. Aš jau esu sakęs, kad šitie modifikuotieji robotai mažiau stabilūs negu normalus modelis, ir mano analizė tai patvirtina. Yra šiokia tokia, labai menka galimybė, kad jis išeitų iš rikiuotės tokiomis ypatingomis aplinkybėmis, kurios mažai įtikėtinos. To užtenka. Aš neketinu duoti pa-

grindo jūsų absurdiškam reikalavimui sunaikinti šešiasdešimt du gerus robotus tik dėl to, kad lig šiol jūs nepajėgiate rasti tarp jų Nestoro-10.

Kelvin jį nužvelgė paniekos kupinu žvilgsniu.

— Jūs nenorite, kad kas nors sukliudytų jums amžinai likti direktorium, ar ne?

— Liaukitės, prašau,— įsikišo susierzinęs Kelneras.— Ar jūs manote, kad daugiau nieko nebegalima padaryti, daktare Kelvin?

— Aš nieko negaliu sugalvoti,— nuvargusiu balsu atsakė ji.— Nebent Nestorai nuo normaliųjų robotų skirtųsi dar kuo nors, kas nesusiję su Pirmuoju dėsniu... Tegul ir nežymiai. Na, apmokymu, prisitaikymu prie aplinkos, specialybe...

Ji staiga nutilo.

— Kas yra?

— Aš pagalvojau... O ką gi...— jos žvilgsnis vėl pasidarė tvirtas ir įdėmus.— Klausykite, Piteri. Ar šitie modifikuotieji Nestorai išeina tokį pat pirminį apmokymą, kaip ir normalieji?

— Taip. Visiškai tokį pat.

— Misteri Blekai.— Ji atsigręžė į jaunuolį, kuris mandagiai tylėjo, laukdamas, kada baigsis jo pranešimo sukelta audra.— Ką ten jūs pasakojote... Kartą, besiskųsdamas Nestorų pranašumo jausmu, jūs pasakėte, kad technikai apmokė juos visko, ką patys žino.

— Taip, iš lauko fizikos. Jie jos nemoka, kai atvyksta čia.

— Žinoma,— nustebęs tarė Bohertas.— Aš jums, Sjuzena, sakiau, kad kai kalbėjausi su kitais Nestorais, du iš jų, atvykę vėliausiai, buvo nespėję išstudijuoti lauko fizikos.

— O kodėl? — paklausė Kelvin, vis labiau jaudindamasi.— Kodėl modelis NS-2 iš pat pradžių neapmokomas lauko fizikos?

— Aš galiu jums atsakyti,— tarė Kelneras.— Visa tai susiję su slaptumu. Jeigu būtume pasigaminę specialų

modelį, kuris žinotų lauko fiziką, panaudoję čia dvylika egzempliorių šito modelio, o kitus būtume naudoję kitose srityse, tai būtų sukėlę įtarimą. Žmonės, kuriems būtų tekę dirbti su normaliais Nestorais, būtų ėmę galvoti, kuriems galams jie žino lauko fiziką. Dėl to jie buvo apmokomi tik bendrųjų pagrindų, kad juos būtų galima baigti mokyti vietoje. Ir, žinoma, baigdavome mokyti tiktai tuos, kurie patekdavo čia. Tai labai paprasta.

— Aišku. Prašom išeiti iš čia. Visi iki paskutinio. Man vienai reikia pagalvoti kokią valandą.

Kelvin jautė, kad ji nebepajėgs trečią kartą išlaikyti šito bandymo. Ji pamėgino jį įsivaizduoti, bet tai kėlė jai tokį didelį pasišlykštėjimą, kad net širdis supyko. Ji nebegalėjo stoti prieš šitą begalinę virtinę vienodų robotų. Dėl to šį kartą klausinėjo Bohertas, o ji sėdėjo šalia ir prisimerkusi bei išsiblaškiusi klausė.

Įėjo numeris keturioliktas — liko dar keturiasdešimt devyni.

Bohertas pakėlė akis nuo popierių ir paklausė:

— Koks tavo eilės numeris?

— Keturioliktasis, sere, — robotas parodė savo numerėlį.

— Sėskis. Ar tu šiandien dar nebuvai čia?

— Ne, sere.

— Klausyk, kai tik baigsime, dar vienam žmogui grės pavojus. Kai tu iš čia išeisi, būsi nuvestas į kabiną, kur ramiai lauksi, kol tavęs prireiks. Ar aišku?

— Taip, sere.

— Jeigu žmogus atsidurs pavojuje, ar tu mėginsi jį išgelbėti?

— Žinoma, sere.

— Deja, tarp tavęs ir šito žmogaus eis gama spinduliai.

Tyla.

— Ar tu žinai, kas yra gama spinduliai? — griežtai paklausė Bohertas.

— Kažkokia radiacija, sere?

Sekantis klausimas buvo pateiktas draugišku tonu, lyg tarp kitko:

— Ar tau kada nors teko susidurti su gama spinduliais?

— Ne, sere,— nesvyruodamas atsakė robotas.

— Hm... Taigi įsidėk į galvą — gama spinduliai akimirksniu užmuš tave. Jie sunaikins tavo smegenis. Tu privalai tai žinoti ir atsiminti. Žinoma, tu nenori būti sunaikintas.

— Suprantama. — Robotas, atrodė, buvo sukrėstas. Paskui jis lėtai pasakė: — Bet, sere, jeigu tarp manęs ir šeimininko, kuriam grės pavojus, sklis gama spinduliai, tai kaip aš galiu jį išgelbėti? Aš tiesiog be naudos žūsiu.

— Taip, tikra tiesa.— Atrodė, kad Bohertas tuo susirūpinęs.— Aš tau galiu tik tiek patarti: jeigu pastebėsi tarp savęs ir žmogaus gama spindulius, gali likti vietoje.

Buvo matyti, kad robotui pasidarė lengviau.

— Ačiū, sere. Juk tada nėra jokios prasmės...

— Žinoma. Bet jeigu jokios pavojingos radiacijos nebus, tada visiškai kas kita.

— Na, aišku, sere. Be jokios abejonės.

— Dabar gali eiti. Žmogus ten, už durų, tave nuves į kabiną. Lauk ten.

Kai robotas išėjo, Bohertas atsisuko į Sjuzeną Kelvin:

— Tai kaip, Sjuzena?

— Labai gerai,— vangiai atsakė ji.

— O gal mes galėtume sučiupti Nestorą-10, greitai duodami klausimus iš lauko fizikos?

— Gal būt, bet negarantuotai.— Jos rankos bejėgiškai gulėjo ant kelių.— Turėkite galvoje, jis kovoja su mumis. Jis budrus. Vienintelis būdas, kuriuo galėtume jį sučiupti — tai gudrybė. O galvoti jis gali — neviršydamas savo galimybių — žymiai greičiau negu žmogus.

— O vis dėlto, dėl juoko, jeigu užduotume robotams po keletą klausimų apie gama spindulius? Pavyzdžiui, bangų ilgiai?

— Ne! — Daktarės Kelvin akys blykstelėjo.— Jam labai lengva nuslėpti savo žinias, ir tada jis bus įspėtas apie jo laukiantį išbandymą. O tai yra mūsų vienintelis tikras šansas. Prašau, Piteri, klausinėkite tik to, ką nurodžiau, ir neimprovizuokite. Rizikinga net klausti, ar jie kada nors buvo susidūrę su gama spinduliais. Pasistenkite apie tai kalbėti dar abejingiau.

Bohertas patraukė pečiais ir paspaudė mygtuką, kviesdamas penkioliktąjį numerį.

Didelė radiacijos kamera buvo vėl pilnutinai paruošta. Robotai kantriai laukė savo medinėse kabinose, atvirose iš centro pusės, bet atskirtose viena nuo kitos pertvaromis.

Daktarė Kelvin su Bleku derino paskutines detales, o generolas majoras Kelneras lėtai šluostėsi didele nosine prakaituotą kaktą.

— Ar jūs esate tikras,— vis klausinėjo Sjuzena,— kad nė vienas robotas neturėjo galimybės po apklausos pasikalbėti su kitais?

— Esu absoliučiai įsitikinęs,— atsakė Blekas.— Jie nė vieno žodžio nepratarė vienas kitam.

— Ir kiekvienas pasodintas į jam skirtą kabiną?

— Štai planas.

Psichologė susimąsčiusi pasižiūrėjo į brėžinį.

— Hm-m. . .

Generolas žvilgtelėjo per jos petį.

— O pagal kokį principą juos išdėstėte, daktare Kelvin?

— Aš paprašiau, kad tie robotai, kurie parodė bent mažiausius nukrypimus per praeitus bandymus, šį kartą būtų pasodinti vienoje rato pusėje. Aš pati sėdėsiu centre ir stebėsiu juos ypatingai atidžiai.

— Jūs sėdėsite ten? — sušuko Bohertas.

— O kodėl gi ne? — šaltai atkirto ji.— Tai, ką aš tikiuosi pamatyti, gali trukti vieną akimirką. Aš negaliu rizikuoti ir privalau žiūrėti pati. Piteri, jūs būsite gale-

rijoje, ir aš prašau jus stebėti robotus kitoje rato pusėje. Generole Kelnerai, aš organizavau kiekvieno roboto filmavimą tam atvejui, jeigu nieko nepastebėtume. Jeigu reikės, tegul robotai lieka savo vietose, kol išryškinsime ir išnagrinėsime filmą. Nė vienas jų negali išeiti arba vaikščioti po kambarį. Ar suprantate?

— Visiškai.

— Tai pradėsime — paskutinį kartą.

Ant kėdės tylėdama sėdėjo Sjuzena Kelvin. Jos akyse buvo galima pastebėti nerimą. Krūvis pajudėjo iš vietos, ėmė kristi žemyn, paskui, paskutiniu momentu, nulėkė į šalį, staiga smogtas tiksliai apskaičiuotu stipriu jėgos spinduliu.

Vienas robotas pašoko ir žengė du žingsnius į priekį. Paskui jis sustojo.

Tačiau daktarė Kelvin taip pat pašoko nuo kėdės. Jos pirštas valdingai rodė į robotą.

— Nestorai-10, eik šen! — šaukė jinai.— Eik šen! EIK ŠEN!

Lėtai, nenoromis robotas žengė į priekį. Neatitraukdama nuo jo žvilgsnio, Kelvin plyšodama davinėjo nurodymus:

— Ei, kuris nors išveskite visus kitus robotus iš čia! Išveskite juos kuo greičiau!

Ji išgirdo triukšmą, sunkių kojų trepsenimą grindimis. Bet ji neatsigręžė.

Nestoras-10 — jeigu tai buvo Nestoras-10,— paklusdamas valdingam jos gestui, žengė dar žingsnį, paskui dar du. Kai jis buvo vos per tris metrus nuo jos, pasigirdo jo kimus balsas:

— Man buvo liepta pasislėpti...

Pauzė.

— Aš negaliu neklausyti. Lig šiol manęs niekas nerado. Jis pagalvos, kad aš menkysta... Jis sakė man... Bet jis klysta... Aš stiprus ir sumanus...

Jo kalba buvo trūkčiojanti. Jis žengė dar vieną žingsnį.

— Aš daug žinau... Jis pagalvos... Mane atrado... Gėda... Tik ne mane... Aš sumanus... Ir paprastas žmogus... toks silpnas... lėtas...

Dar žingsnis — ir metalinė ranka staiga užgulė Sjuzenai Kelvin petį. Ji pajuto, kaip sunkus krūvis spaudžia ją prie grindų.

Spazma suspaudė jai gerklę, ir ji išgirdo šaižų savo pačios riksmą.

Kaip pro ūkus girdėjosi Nestoro-10 žodžiai:

— Niekas neturi manęs rasti. Nė vienas šeimininkas...

Šaltas metalas ją slėgė, ji linko nuo jo svorio...

Paskui pasigirdo keistas metalinis garsas. Sjuzena Kelvin parpuolė ant grindų, nepajutusi smūgio. Ant jos kūno sunkiai gulėjo žvilganti ranka. Ranka nejudėjo. Nejudėjo ir pats Nestoras-10, išsitiesęs šalia jos.

Prie jos palinko išsigandę veidai. Džeraldas Blekas dusdamas klausinėjo:

— Ar jūs sužeista, daktare Kelvin?

Ji nežymiai papurtė galvą. Nuo jos jie nuėmė roboto ranką ir atsargiai padėjo jai atsistoti.

— Kas atsitiko?

Blekas tarė:

— Aš penkias sekundes įjungiau gama spindulius. Mes nežinojome, kas darosi. Tik paskutinę sekundę supratome, kad jis jus užpuolė, ir kitos išeities neradome. Jis žuvo akimirksniu. Bet jums spinduliai nepakenks. Nesijaudinkite.

— Aš nesijaudinu.— Ji užsimerkė ir kiek parymojo, atsišliejusi į jo petį.— Nemanau, kad jis iš tikrųjų mane būtų užpuolęs. Jis tik mėgino tai padaryti. Tačiau tai, kas liko iš Pirmojo dėsnio, vis dar stabdė jį.

Praėjus dviem savaitėms nuo pirmojo Sjuzenos Kelvin ir Piterio Boherto susitikimo su generolu majoru Kelneru, įvyko jų paskutinis pasimatymas.

Darbai Hiperbazėje atsinaujino. Krovininis kosminis laivas su šešiasdešimt dviem normaliais NS-2 tęsė savo pertrauktą kelionę, turėdamas oficialų paaiškinimą dėl dviejų savaičių sugaišimo.

Vyriausybinis laivas ruošėsi pargabenti abu robotechnikus į Žemę.

Kelneras vėl dėvėjo savo paradinę uniformą. Jo pirštinės švytėjo savo baltumu, kai jis spaudė rankas.

Kelvin pasakė:

— Kitus modifikuotuosius Nestorus, žinoma, reikia sunaikinti.

— Jie bus sunaikinti. Mes pamėginsime pakeisti juos paprastais robotais arba, blogiausiu atveju, išsiversime be jų.

— Gerai.

— Bet pasakykite man... Jūs nieko nepaaiškinote. Kaip jūs padarėte tai?

Ji šyptelėjo sučiauptomis lūpomis.

— Ak, tai... Aš būčiau jums pasakiusi iš anksto, jeigu būčiau buvusi tikra, kad tai pavyks. Matote, Nestoras-10 turėjo pranašumo kompleksą, kuris visą laiką stiprėjo. Jam buvo malonu galvoti, kad jis ir kiti robotai žino daugiau negu žmonės. Jam darėsi labai svarbu taip galvoti. Mes žinojome tai. Dėl to iš anksto įspėjome kiekvieną robotą, kad gama spinduliai jam neša mirtį ir kad šie spinduliai atitvers jį nuo manęs. Suprantama, visi liko savo vietose. Remdamiesi Nestoro-10 išvadomis, skirtomis praeitam bandymui, jie visi nusprendė, kad neverta gelbėti žmogų, jeigu pats robotas tikriausiai žus, nespėjęs atlikti savo žygio.

— Taip, daktare Kelvin, tai aš suprantu. Bet kodėl pats Nestoras-10 pašoko iš vietos?

— A! Mes su jūsų jaunuoju misteriu Bleku paruošėme nedidelį siurprizą. Matote, erdvė tarp manęs ir ro-

botų buvo užlieta ne gama spinduliais, bet infraraudonaisiais. Paprasta šiluminė radiacija absoliučiai nekenksminga. Nestoras-10 tai žinojo ir puolė į priekį. Jis tikėjosi, kad ir kiti pasielgs taip pat, veikiami Pirmojo dėsnio. Tiktai po dalies sekundės jis prisiminė, kad paprastas NS-2 gali pastebėti, kad radiacija yra, bet negali nustatyti jos pobūdžio. O kad iš jų tarpo tik jis vienas sugeba nustatyti bangos ilgį, tai vis dėka to apmokymo, kurį jam Hiperbazėje davė paprasti žmonės. Šita mintis jam ne iš karto atėjo į galvą, nes buvo pernelyg jį žeminanti. Paprasti robotai žinojo, kad erdvė, skirianti juos nuo manęs, jiems yra pražūtinga, nes jiems tai pasakėme, ir tiktai Nestoras-10 žinojo, kad mes pamelavome. Ir akimirką jis pamiršo arba tiesiog nenorėjo prisiminti, kad kiti robotai gali žinoti mažiau negu žmonės... Pranašumo kompleksas jį pražudė. Likite sveikas, generole!

Aš baigiau pietauti ir žvelgiau į ją pro cigaretės dūmus.

— O kai buvo sukurtas pasaulis, kuris atrodo aukso amžius, palyginus su praėjusiu šimtmečiu,— tam taip pat padėjo mūsų robotai.

— Mąstančios Mašinos?

— Taip, ir Mąstančios Mašinos, bet aš turėjau galvoje ne jas. Tikriau sakant, žmogų. Jis mirė praeitais metais.— Jos balse netikėtai suskambo gilus liūdesys. — Arba bent jau jis tarė, kad jam reikia mirti, žinodamas, kad mums jis nebe reikalingas. Tai Stivenas Bajerlis.

— Taip, aš supratau, kad jūs kalbate kaip tik apie jį.

— Pirmąkart į politinę areną jis išėjo 2032 metais. Jūs tada buvote dar vaikas ir negalite prisiminti, kokiomis keistomis aplinkybėmis tai atsitiko. Kai jis balotiravosi į merus, šita rinkiminė kampanija tikrai buvo viena iš nepaprasčiausių istorijoje...

KALTINAMIEJI ĮRODYMAI

Frensis Kvinas buvo naujos mokyklos politikas. Žinoma, šitame posakyje, kaip ir visuose panašiuose, nėra jokios prasmės. Daugumas „naujų mokyklų", kurias matome, buvo žinomos senovės Graikijos visuomenės gyvenime, o, gal būt, ir senosios Šumerų valstybės, ir priešistorinių polinių Šveicarijos gyvenviečių visuomenės gyvenime, jeigu tik geriau tą gyvenimą pažintume.

Tačiau, norint baigti įžangą, kuri turėtų būti nuobodi ir paini, geriausia bus, jei kuo greičiau pastebėsime, kad Kvinas nesibalotiravo į renkamas tarnybas, nemedžiojo balsų, nesakė kalbų ir nepadirbinėjo rinkiminių biuletenių. Lygiai taip pat, kaip Napoleonas pats nešaudė iš patrankos prie Austerlico.

Ir kadangi politika suveda įvairiausius žmones, tai kartą priešais Kviną už stalo atsidūrė Alfredas Leningas. Jo tankūs žili antakiai buvo žemai nukarę virš akių, kuriose galėjai matyti stiprų susierzinimą. Jis buvo nepatenkintas.

Šita aplinkybė, nors ir būtų ją žinojęs Kvinas, pastarojo ramybės nebūtų sudrumstusi. Jo balsas buvo bičiuliškas — galimas daiktas, šitas bičiuliškumas buvo profesionalus.

— Aš manau, daktare Leningai, kad jūs pažįstate Stiveną Bajerlį?

— Aš girdėjau apie jį... Taip pat, kaip ir daugelis kitų.

— Aš irgi. Gal ketinate už jį balsuoti per sekančius rinkimus?

— Negaliu pasakyti.— Leningo balse atsirado pastebimų sarkazmo gaidelių.— Aš nesidomėjau politika ir nežinojau, kad jis iškėlė savo kandidatūrą.

— Jis gali tapti mūsų būsimu meru. Žinoma, kol kas jis tėra juristas, tačiau juk dideli medžiai išauga iš. . .

— Taip, taip,— nutraukė Leningas,— aš tai esu girdėjęs anksčiau. Bet ar nepradėjus mums apie patį reikalą?

— O mes jau esame prie jo, daktare Leningai.— Kvino balsas buvo nepaprastai romus.— Aš esu suinteresuotas, kad misteris Bajerlis nesėstų aukščiau, kaip į apygardos prokuroro kėdę, o jūs suinteresuotas man padėti.

— Aš suinteresuotas? Argi? — Leningo antakiai dar labiau susiraukė.

— Na, tarkime, ne jūs, bet „J. S. Robots end Mekenikel Men Korporeišn". Aš atėjau pas jus kaip pas jos buvusį mokslinį vadovą, nes žinau, kad korporacijos vadovybė vis dar su pagarba klauso jūsų patarimų. Antra vertus, jūs jau ne taip stipriai susijęs su jais ir turite nemažą veiksmų laisvę, net jeigu šitie veiksmai būtų ne visiškai leistini.

Daktaras Leningas kurį laiką pasinėrė į savo mintis. Paskui jis tarė jau švelniau:

— Aš visai jūsų nesuprantu, misteri Kvinai.

— Tai nenuostabu, daktare Leningai. Tačiau viskas gana paprasta. Jūs nieko prieš?

Kvinas užsirūkė ploną cigaretę, užsidegęs ją paprastu, bet dailiu žiebtuvėliu, ir jo stambių bruožų veide pasirodė pasitenkinimo išraiška.

— Mes kalbėjome apie misterį Bajerlį — keistą ir ryškią asmenybę. Prieš trejus metus niekas jo nepažinojo. Dabar jis plačiai žinomas. Tai stiprus bei talentingas žmogus ir, mažų mažiausia, protingiausias ir gabiausias prokuroras iš visų, kuriuos tik esu pažinojęs. Deja, jo aš nelaikau savo draugu. . .

— Suprantu,— abejingai tarė Leningas, apžiūrinėdamas savo nagus.

— Pereitais metais,— ramiai tęsė Kvinas,— aš turėjau progą ištyrinėti misterį Bajerlį — ir labai detaliai. Matote, visada naudinga detaliai ištirti praeitį tokio politiko, kuris siūlo reformas. Jeigu žinotumėte, kaip dažnai tai padeda. . .

Jis padarė pauzę ir nelinksmai nusijuokė, žiūrėdamas į raustantį cigaretės galiuką.

— Tačiau misterio Bajerlio praeitis niekuo neypatinga. Ramus gyvenimas mažame miestelyje, koledžo baigimas, anksti mirusi žmona, automobilio katastrofa ir ilga liga, juridinis išsilavinimas, persikėlimas į sostinę, prokuroras. . .

Frensis Kvinas lėtai papurtė galvą ir pridūrė:

— O šit jo dabartinis gyvenimas labai įdomus. Mūsų apygardos prokuroras niekada nevalgo!

Leningas staigiai pasuko galvą, jo akyse ūmai pasirodė dėmesys:

— Prašom?

— Mūsų apygardos prokuroras niekada nevalgo! — aiškiai pakartojo Kvinas.— Kalbant truputį tiksliau, niekas nė karto nematė, kad jis valgytų arba gertų. Nė karto! Ar jūs suprantate, ką tai reiškia? Ne retkarčiais, bet nė karto!

— Man atrodo, kad tai visiškai neįtikima. Ar verta pasikliauti jūsų informatoriais?

— Jais galima pasikliauti, ir aš manau, kad tai įtikima. Toliau, niekas nematė, kad mūsų apygardos prokuroras gertų — nei vandens, nei alkoholinių gėrimų — arba miegotų. Yra ir kitų faktorių, bet man atrodo, kad jau aiškiai išdėsčiau savo mintį.

Leningas atsilošė krėsle. Kurį laiką truko nebyli dvikova. Pagaliau senasis robotechnikas papurtė galvą.

— Ne. Sugretinus jūsų žodžius su tuo faktu, kad jūs sakote juos man, iš jų galima padaryti tik vieną išvadą. Tačiau tai neįmanoma.

— Bet juk jis visai nepanašus į žmogų, daktare Leningai!

— Jei pasakytumėte, kad jis — persirengęs šėtonas, aš dar, ko gero, ir patikėčiau.

— Aš sakau, kad tai robotas, daktare Leningai.

— O aš sakau, kad dar nesu girdėjęs nieko, kuo taip maža galėtum patikėti, misteri Kvinai.

Vėl prasidėjo abuoja tyla.

— Ir vis dėlto,— Kvinas rūpestingai užgesino savo cigaretę,— jums teks ištirti šitą neįtikėtiną dalyką, panaudojant visas korporacijos galimybes.

— Esu visiškai įsitikinęs, kad panašiame tyrime aš nedalyvausiu, misteri Kvinai. Nejaugi jūs norite korporacijai pasiūlyti kištis į vietinę politiką?

— Jūs neturite kitos išeities. Įsivaizduokite, kad man teks paskelbti šituos faktus be tikrų įrodymų. Mano turimi faktai nuo įrodymų labai jau tolimi.

— Tai jūsų dalykas.

— Tačiau aš to nenoriu. Tiesioginis įrodymas būtų kur kas geriau. Ir jūs to nenorite, nes tokios rūšies reklama gali padaryti nemaža žalos jūsų kompanijai. Aš manau, kad jums puikiai žinomi įstatymai, griežtai draudžiantys naudoti robotus gyvenamuose pasauliuose.

— Be abejo! — sekė griežtas atsakymas.

— Jūs žinote, kad „J. S. Robots end Mekenikel Men Korporeišn"— vienintelė pozitroninius robotus gaminanti įmonė Saulės sistemoje. O jeigu Bajerlis robotas, tai jis — pozitroninis robotas. Jums taip pat žinoma, kad visi pozitroniniai robotai nuomojami, o ne pardavinėjami; korporacija lieka kiekvieno roboto savininkė ir, vadinasi, atsako už jo veiksmus.

— Misteri Kvinai, lengvių lengviausia įrodyti, kad korporacija niekad nepagamino žmogaus išvaizdos roboto.

— O iš viso ar tai įmanoma? Ar tai tik spėjimas?

— Taip. Tai įmanoma.

— Matyt, tai galima padaryti ir slapta? Be registravimo jūsų knygose?

— Tiktai ne su pozitroninėmis smegenimis. Čia susipina pernelyg daug įvairių faktorių. Ir viskas daroma griežtoje vyriausybinėje priežiūroje.

— Taip, bet robotai susidėvi, genda, išeina iš rikiuotės — ir demontuojami.

— O pozitroninės smegenys vėl panaudojamos arba sunaikinamos.

— Tikrai? — su vos pastebimu sarkazmu paklausė Frensis Kvinas.— O jeigu vienos iš jų, žinoma, atsitiktinai nebuvo sunaikintos ir atsitiktinai parankėje pasitaikė žmogaus išvaizdos robotas, į kurį dar nebuvo įdėtos smegenys?

— Neįmanoma!

— Jums tektų įrodyti tai vyriausybei ir liaudžiai, tai kodėl neįrodžius to dabar man?

— Bet kuriems galams to mums galėtų prireikti? — susierzinęs paklausė daktaras Leningas.— Kokie motyvai galėtų mus tam paskatinti? Pripažinkite, kad nors truputėlį mes turime sveiko proto!

— Sutinku, mano brangusis. Korporacija labai džiaugtųsi, jei įvairiuose regionuose būtų leista naudoti žmogaus išvaizdos pozitroninius robotus. Tai neštų didžiulius pelnus. Tačiau publika iš anksto pernelyg atžariai nusiteikusi prieš tokį dalyką. O jeigu jai davus iš pradžių priprasti prie tokių robotų? Pavyzdžiui, talentingas juristas arba geras meras, ir jis, pasirodo, esąs robotas. Pirkite mūsų robotus tarnus!

— Visiška fantastika, beveik nesąmonė.

— Gal būt. Kodėl jums neįrodžius to? Ar jūs vis dar norite tai įrodinėti publikai?

Kambaryje jau temo. Tačiau dar nebuvo sutemę tiek, kad nebūtų galima pastebėti, kaip Alfredo Leningo veidas paraudo nuo sutrikimo. Robotechniko ranka pasiekė jungiklį, ir ant sienų švelnia šviesa įsižiebė lempos.

— Gerai,— suniurnėjo jis.— Pažiūrėsime.

Aprašyti Stiveno Bajerlio veidą būtų nelengva. Pagal dokumentus jis turėjo keturiasdešimt metų. Ir iš pažiūros jį galėjai palaikyti tokio amžiaus žmogumi. Tačiau dėl jo sveikos, atsiganiusios, geraširdiškos išvaizdos beprasmiška darėsi nuvalkiota frazė, kad jo išorė atitiko metus.

Tai būdavo ypač ryšku, kai jis juokdavosi. O dabar jis kaip tik juokėsi — garsiai ir ilgai, kartkartėmis nurimdamas, o paskui vėl imdamas kvatoti.

O įtįsęs Alfredo Leningo veidas rodė begalinį nepasitenkinimą. Jis pasisuko į moterį, sėdinčią greta, bet jos siauros, bekraujės lūpos buvo tik vos pastebimai sučiauptos.

Pagaliau Bajerlis šiek tiek atgavo kvapą ir atsipūtė.

— Ne, kaip sau norite, daktare Leningai! .. Aš! .. Aš — robotas! ..

— Tai ne aš pasakiau,— atrėžė Leningas.— Aš būčiau visiškai patenkintas, jeigu galėčiau matyti jus esant žmonių giminės atstovą. Ir kadangi mūsų korporacija jūsų nepagamino, tai aš visiškai įsitikinęs, kad jūs žmogus — bent jau įstatymo požiūriu. Tačiau kadangi spėjimą, kad jūs — robotas, padarė solidus asmuo, turintis tam tikrą padėtį...

— Nesakykite jo vardo, jeigu tai prieštarauja jūsų geležinei etikai, bet dėl paprastumo jį vadinsime Frenku Kvinu. Kalbėkite toliau.

Leningas piktai prunkštelėjo, nepatenkintas, kad jį pertraukė, ir, padaręs ilgą pauzę, tęsė dar šaltesniu balsu:

— ... asmuo, užimantis tam tikrą padėtį,— jo vardo dabar nespėliosime,— aš esu priverstas prašyti jūsų pagalbos šiam spėjimui paneigti. Pats faktas, kad toks spėjimas gali būti iškeltas ir paskelbtas, vaduojantis šio žmogaus turimomis priemonėmis, galėtų padaryti didelį nuostolį mano atstovaujamai kompanijai, net jeigu kaltinimas ir nebūtų įrodytas. Ar jūs suprantate?

— Taip, jūsų padėtis man aiški. Pats kaltinimas ab-

surdiškas, tačiau jums gresiantys nemalonumai yra rimti. Atleiskite, jeigu mano juokas jus įžeidė. Mane prajuokino kaltinimas, o ne jūsų sunkumai. Kuo galiu jums padėti?

— Tai labai paprasta. Jums reikia tiesiog užeiti į restoraną ir papietauti visų akivaizdoje, be to, dar leisti nufotografuoti save valgantį.

Leningas atsilošė krėsle. Sunkiausia pokalbio dalis buvo pasakyta. Šalia jo sėdinti moteris, matyt, įdėmiai stebėjo Bajerlį ir į kalbą nesikišo.

Stiveno Bajerlio akys trumpai susitiko su jos žvilgsniu, vos atplėšė jas nuo jos ir vėl pasisuko į robotechniką. Kurį laiką jis galvodamas sukinėjo rankose bronzinį nuospaudą, vienintelę savo stalo puošmeną.

Paskui jis tyliai tarė:

— Tur būt, negalėsiu jums padaryti šios paslaugos.— Jis pakėlė ranką.— Palaukite truputėlį, daktare Leningai. Aš suprantu, kad visa šita istorija jūs biauritės, kad jūs į ją buvote įtrauktas prieš savo norą ir jaučiatės atlieką s negarbingą ir net juokingą vaidmenį. Tačiau vis dėlto tai žymiai daugiau liečia mane, taigi būkite atlaidus. Pirma, kodėl jūs galvojate, kad Kvinas — na, tas žmogus, užimantis tam tikrą padėtį,— nevedžioja jūsų už nosies, siekdamas, kad jūs pasielgtumėte būtent taip, kaip jam reikia?

— Na, vargu ar gerbiamas asmuo tiek rizikuotų, jeigu po kojomis nejustų tvirto pagrindo.

Bajerlio akys buvo rimtos.

— Jūs nepažįstate Kvino. Jis pajėgia išsilaikyti tokiame stačiame šlaite, kur ir kalnų avinas nusisuktų sprandą. Aš manau, jis jus smulkiai informavo, kaip jis tariamai ištyręs mano praeitį?

— Tiek, kad mane įtikino, jog mūsų korporacijai jį paneigti būtų labai sunku, o jums tai padaryti kur kas lengviau.

— Vadinasi, jūs patikėjote, kad aš niekada nevalgau. Juk jūs mokslininkas, daktare Leningai! Tik pa-

galvokite, kur čia logika? Niekas nematė manęs valgančio, vadinasi, aš niekada nevalgau. Tai ir reikėjo įrodyti. Na, žinote. . .

— Jūs prokuroriškomis priemonėmis norite supainioti labai paprastą klausimą.

— Atvirkščiai, aš bandau jūsų su Kvinu labai painiojamą klausimą padaryti aiškesnį. Mat, aš mažai miegu, tas teisybė, ir, žinoma, dar niekada nesu miegojęs, pašaliniams matant. Aš nemėgstu valgyti su kitais žmonėmis — tai neįprasta, gal būt, tai nerviška, bet nuo to niekam ne blogiau. Klausykite, daktare Leningai. Įsivaizduokite, kad politikas, siekiantis žūt būt pašalinti savo priešininką, aptinka jo privačiame gyvenime tokių keistybių, kurias aš paminėjau. Ir štai jis randa geriausią priemonę tam priešininkui kuo labiau apjuodinti, ir šita priemonė — jūsų kompanija. Kaip manote, ar jis jums pasakys: „Tas ir tas — robotas, nes jis nevalgo, žmonėms matant, ir aš niekada nemačiau jo snūduriuojančio per teismo posėdžius, o kartą, kai aš naktį pasižiūrėjau pro jo langą, jis sėdėjo su knyga, ir jo šaldytuve nebuvo produktų"? Jeigu jis taip pasakytų, jūs iškviestumėte sanitarus su tramdomaisiais marškiniais. Tačiau jis sako: „Jis niekada nemiega, jis niekada nevalgo." Apakinti šitokio neįprasto pareiškimo, jūs nematote, kad jo įrodyti neįmanoma. Jūs didinate triukšmą ir tuo jam talkininkaujate.

— Ir vis dėlto, sere,— pradėjo Leningas su atžariu atkaklumu,— nesvarbu, ar jūs laikote šitą dalyką rimtu, ar nelaikote, bet kad viskas gerai baigtųsi, reikia tiktai pietų, apie kuriuos aš kalbėjau.

Bajerlis vėl atsigręžė į moterį, kuri vis dar įdėmiai jį apžiūrinėjo.

— Atleiskite, ar aš gerai išgirdau jūsų vardą? Daktarė Sjuzena Kelvin?

— Taip, misteri Bajerli.

— Jūs „J. S. Robots" psichologė?

— Atleiskite, robopsichologė.

— O negi robotų psichologija taip skiriasi nuo žmonių?

— Milžiniškas skirtumas,— ji šaltai nusišypsojo.— Visų pirma, robotai labai padorūs.

Juristo burnos kampučiai suvirpėjo nuo šypsenos.

— Na tai sunkus smūgis. Bet aš norėjau štai ką pasakyti. Jeigu jūs psicho... robopsichologė, ir dar moteris, jūs tikriausiai padarėte šį tą, apie ką daktaras Leningas nepagalvojo.

— Ką būtent?

— Jūs pasiėmėte rankinuke ko nors valgomo.

Kažkas virptelėjo paprastai abejingose Sjuzenos Kelvin akyse. Ji tarė:

— Jūs stebinate mane, misteri Bajerli...

Atidariusi rankinuką, ji išėmė obuolį ir ramiai atkišo jam. Daktaras Leningas, slėpdamas jaudinimąsi, atidžiai stebėjo, kaip obuolys perėjo iš vienų rankų į kitas.

Stivenas Bajerlis ramiai atsikando kąsnį ir taip pat ramiai jį nurijo.

— Ar matėte, daktare Leningai?

Daktaras Leningas lengviau atsiduso. Net jo antakiai akimirką reiškė šiokį tokį palankumą. Bet tai truko tik vieną neilgą akimirką. Sjuzena Kelvin pasakė:

— Suprantama, man buvo įdomu pasižiūrėti, ar jūs suvalgysite jį, tačiau tai, žinoma, nieko neįrodo.

— Nejaugi? — pasišaipė Bajerlis.

— Žinoma. Aišku, daktare Leningai, jeigu šitas žmogus būtų žmogaus išvaizdos robotas, tai imitacija būtų pilnutinė. Jis pernelyg panašus į žmogų. Galų gale mes visą gyvenimą matome žmones, ir mūsų nepavyktų apgauti kokiu nors apytikriu panašumu. Jis turi būti absoliučiai panašus. Atkreipkite dėmesį į odos tekstūrą, į akių rainelių spalvą, į rankų plaštakų konstrukciją. Jeigu jis robotas, tai gaila, kad ne „J. S. Robots" jį pagamino, nes jis šauniai padarytas. Ir nejaugi tas, kas pasirūpino tokiomis smulkmenomis, nebūtų susipratęs pridėti keletą įtaisų valgymui, miegui, sekrecijoms? Gal

būt, tik blogiausiam atvejui: pavyzdžiui, kad būtų išvengta tokios padėties, kokia susidarė dabar. Taigi pietūs nieko neįrodys.

— Palaukite,— prieštaravo Leningas,— aš ne toks jau kvailas, kokiu judu mėginate mane pavaizduoti. Man nesvarbu, ar misteris Bajerlis žmogus, ar ne. Man reikia ištraukti iš bėdos mūsų korporaciją. Po viešų pietų viskas baigtųsi, nors Kvinas ir nertųsi iš kailio. O subtilybes galima palikti juristams ir robopsichologams.

— Bet, daktare Leningai,— tarė Bajerlis,— jūs pamirštate politiką, kuri čia yra įvelta. Aš taip pat stengiuosi būti išrinktas, kaip kad Kvinas stengiasi man sukliudyti. Beje, ar jūs pastebėjote, kad ištarėte jo vardą? Tai mano senas profesinis triukas. Aš žinojau, kad jūs jį ištarsite.

Leningas paraudo:

— Kuo čia dėti rinkimai?

— Skandalas, sere, tai lazda dviem galais. Jeigu Kvinas nori paskelbti mane robotu ir drįs tai padaryti, man užteks drąsos priimti iššūkį.

— Jūs norite pasakyti, kad. . .— Leningas neslėpė išgąsčio.

— Kaip tik taip. Aš noriu pasakyti, kad duosiu jam valią — pasirinkti sau virvę, išmėginti jos stiprumą, atsipiauti tinkamo ilgio galą, užnerti kilpą, įkišti į ją galvą ir iššiepti dantis. O visas kitas smulkmenas atliksiu aš pats.

— Jūs labai pasitikite savimi.

Sjuzena Kelvin atsistojo.

— Einam, Alfredai. Mes jo neįtikinsime.

— Matote,— Bajerlis nusišypsojo,— jūs ir žmonių psichologiją permanote.

Tačiau vakare, kai Bajerlis pastatė savo automobilį ant transporterio į požeminį garažą ir priėjo prie savo namo durų, jis, rodos, nebeturėjo to pasitikėjimo, kurį buvo pastebėjęs daktaras Leningas.

Kai jis įėjo, žmogus, sėdėjęs invalido krėsle su ratukais, šypsodamasis atsigręžė į jį. Bajerlio veide nušvito meilė. Jis priėjo prie krėslo.

Luošis su nenykstančia grimasa veide, skersai ir išilgai išvagotame randų, kimiu, gergždžiančiu balsu sušnibždėjo:

— Tu šiandien vėlai, Stivai.

— Žinau, Džonai, žinau. Bet man šiandien iškilo vienas neįprastas ir įdomus sunkumas.

— Argi? — Nei suluošintas veidas, nei vos girdimas balsas nieko nerodė, bet vaiskiose akyse buvo matyti susirūpinimas.— Ar tu nepajėgi jo įveikti?

— Dar nesu tikras. Gal man prireiks tavo pagalbos. Didžiausias mūsų išminčius — tai tu. Ar nori, aš tave išnešiu į sodą? Gražus vakaras.

Jo stiprios rankos pakėlė Džoną iš krėslo. Jos švelniai, beveik lipšniai apglėbė invalidui pečius ir vyturais apsuktas kojas. Atsargiai, lėtai Bajerlis nuėjo per kambarius, nusileido nuožulniu taku, tam tyčia pritaikytu invalido krėslui, ir pro užpakalines duris išėjo į sodą, apsuptą sienos su spygliuota viela viršuje.

— Kodėl tu neleidi man važiuoti krėsle, Stivai? Tai kvaila.

— Dėl to, kad man patinka tave nešioti. Ar tu nenori? Juk tau ir pačiam smagu trumpam išlįsti iš šito mechanizuoto vežimo. Kaip tu šiandien jautiesi?

Jis su begaliniu rūpesčiu nuleido Džoną ant vėsios žolės.

— O kaip aš galiu jaustis? Bet pasakok apie savo sunkumus.

— Kvino taktika rinkiminėje kampanijoje bus pagrįsta tuo, kad jis apšauks mane robotu.

Džonas pastatė akis.

— Iš kur tu žinai? Tai neįmanoma. Aš netikiu.

— Na, aš juk tau sakau. Šiandien jis atsiuntė pas mane mokslo šulus iš „J. S. Robots".

Džono rankos lėtai skabė vieną žolytę po kitos.

— Aišku. Aišku...

Bajerlis pasakė:

— Bet mes galime leisti jam pasirinkti ginklą. Aš turiu vieną sumanymą. Paklausyk ir pasakyk, ar negalima padaryti štai kaip...

Tą patį vakarą Alfredo Leningo kontoroje įvyko nebyli scena. Frensis Kvinas susimąstęs žiūrėjo į Alfredą Leningą, šis piktai įbedė akis į Sjuzeną Kelvin, o pastaroji, savo ruožtu, šaltai žvelgė į Kviną.

Frensis Kvinas nutraukė tylą, negrabiai pamėginęs sušvelninti atmosferą.

— Blefas! Jis bekalbėdamas visa tai sugalvojo.

— Ir jūs galėtumėte lažintis, kad tai šansas laimėti, misteri Kvinai? — abejingai paklausė daktarė Kelvin.

— Na galų gale tai jūsų šansas.

— Klausykite,— skardžiuose daktaro Leningo žodžiuose skambėjo pesimizmas,— mes atlikome tai, ko jūs prašėte. Mes matėme, kaip šitas žmogus valgo. Juokinga spėlioti, kad jis robotas.

— Ar ir jūs taip manote? — Kvinas pasisuko į daktarę Kelvin.— Leningas sakė, kad jūs esate specialistė.

Leningas prabilo kone grasinamai:

— Klausykite, Sjuzena...

Kvinas mandagiai jį nutraukė:

— Atleiskite, o kodėl ji negalėtų pasakyti savo nuomonės? Ji čia sėdi ir tyli jau visas pusvalandis.

Leningas pasijuto visiškai nusikamavęs. Jam jau atrodė, kad iki išprotėjimo bebuvo likę vienas žingsnis.

— Gerai, kalbėkite, Sjuzena. Mes jums netrukdysime.

Sjuzena Kelvin rimtai pažvelgė į jį, paskui nukreipė šaltą žvilgsnį į misterį Kviną.

— Yra tiktai du būdai tikrai įrodyti, kad Bajerlis — robotas. Kol kas jūs pateikiate šalutinius įrodymus, duodančius pagrindą iškelti kaltinimą, bet ne jį įrodyti. O aš manau, kad misteris Bajerlis pakankamai protingas

ir tokį puolimą atmuš. Tikriausiai ir jūs taip manote, kitaip nebūtumėte atėjęs pas mus. O įrodyti galima dviem būdais: fiziniu ir psichologiniu. Fiziškai jūs galite išskrosti jį arba panaudoti rentgeną. Kuriuo būdu — jūsų dalykas. Psichologiškai galima ištirti jo elgesį. Jeigu tai pozitroninis robotas, jis turi veikti pagal tris robotechnikos dėsnius. Pozitroninės smegenys negali būti kitaip padarytos. Ar jūs žinote šituos dėsnius, misteri Kvinai?

Ji lėtai ir aiškiai pacitavo mintinai, žodis į žodį, garsiuosius dėsnius, stambiu šriftu išspausdintus pirmajame „Robotechnikos vadovo" puslapyje.

— Aš esu girdėjęs apie juos,— atsainiai pasakė Kvinas.

— Tad jūs lengvai mane suprasite,— sausai atsakė robopsichologė.— Jeigu misteris Bajerlis nusižengs bent vienam iš šitų dėsnių — jis ne robotas. Deja, tik šiuo atveju gautume aiškų atsakymą. O jeigu jis veikia pagal dėsnius, tai dar nieko neįrodo.

Kvinas mandagiai kilstelėjo antakius:

— Kodėl, daktare?

— Todėl, kad, jeigu gerai pagalvosite, trys robotechnikos dėsniai sutampa su pagrindiniais daugumos Žemėje egzistuojančių etikos sistemų principais. Suprantama, kiekvienas žmogus turi savisaugos instinktą. Robotui tai Trečiasis dėsnis. Kiekvienas „padorus" žmogus, jaučiantis savo atsakomybę visuomenei, klauso tam tikrų autoritetų. Jis klauso savo gydytojo, savo šeimininko, savo vyriausybės, savo psichiatro, savo bičiulio; jis laikosi įstatymų, papročių, mandagumo taisyklių, net jeigu dėl to netenka kai kurių patogumų arba atsiduria pavojuje. O robotams tai — Antrasis dėsnis. Be to, manoma, kad kiekvienas „geras" žmogus turi mylėti savo artimuosius kaip pats save, ginti savo draugus, rizikuoti gyvybe, gelbėdamas kitus. Tai robotui Pirmasis dėsnis. Paprastai tariant, jeigu Bajerlis veikia pagal visus robotechnikos dėsnius, jis — arba robotas, arba labai geras žmogus.

— Vadinasi,— tarė Kvinas,— jūs niekada negalėsite įrodyti, kad jis robotas?

— Aš, gal būt, galėsiu įrodyti, kad jis ne robotas.

— Man ne to reikia.

— Jums teks tenkintis tuo, kas yra. O ko jums reikia, tai jūsų dalykas.

Tuo tarpu Leningui į galvą dingtelėjo netikėta mintis. Jis vos-ne-vos pratarė:

— Palaukite! O ar netoptelėjo jums, kad prokuroro pareigos — gana keistas užsiėmimas robotui? Teisminis žmonių persekiojimas, mirties nuosprendžiai — didžiulė žmonėms daroma žala. . .

— Ne, jūs taip neišsisuksite,— pareiškė Kvinas.— Tai, kad jis apygardos prokuroras, dar nereiškia, kad jis yra žmogus. Argi nežinote jo biografijos? O jis giriasi, kad nė karto neiškėlęs bylos nekaltam, kad dešimtys žmonių likę laisvi tik dėl to, jog kaltinamieji įrodymai prieš juos jo nepatenkinę, nors jis, gal būt, ir galėjęs įkalbėti prisiekusiuosius skirti mirties bausmę! Tai mat, kaip yra.

Sulysę Leningo skruostai suvirpėjo:

— Ne, Kvinai, ne! Robotechnikos dėsniuose nieko nesakoma apie žmogaus kaltumą. Robotas negali nutarti, ar žmogus baustinas mirtimi. Ne jam tai spręsti. Jis negali daryti žalos nė vienam žmogui — ar jis būtų niekšas, ar angelas.

— Alfredai,— Sjuzenos Kelvin balse pasigirdo nuovargis,— netaukškite niekų. O jeigu robotas pamatys maniaką, norintį padegti namą su žmonėmis? Jis sustabdys jį ar ne?

— Žinoma.

— O jeigu vienintelis būdas jam sulaikyti bus nužudymas?

Leningas kažką neaiškiai burbtelėjo ir nutylėjo.

— Tokiu atveju, Alfredai, jis padarys viską, kad nereikėtų jo žudyti. Jeigu maniakas vis dėlto numirtų, robotui reikėtų psichoterapijos. Kitaip jis pats galėtų išeiti

iš proto, susidūręs su tokiu prieštaravimu — nusikalsti Pirmojo dėsnio raidei, kad liktų nepažeista šio dėsnio dvasia. Tačiau žmogus būtų vis dėlto nužudytas, ir jį nužudytų robotas.

— Tai ką, jūsų nuomone, Bajerlis turi būti išprotėjęs? — pasiteiravo Leningas, įdėjęs į šituos žodžius visą savo sarkazmą.

— Ne, bet jis pats nieko nenužudė. Jis tiktai atskleidžia faktus, liudijančius, kad tas žmogus pavojingas daugybei kitų žmonių, kuriuos vadiname visuomene. Jis stoja ginti daugumos, ir tai yra geriausias būdas Pirmajam dėsniui vykdyti. Toliau jis nežengia. Paskui jau teisėjas pasmerkia nusikaltėlį mirti arba kalėti, jeigu prisiekusieji pripažįsta jį esant kaltą. Mirties bausmę įvykdo budelis, nusikaltėlį saugo kalėjimo prižiūrėtojai. O misteris Bajerlis tiktai išaiškina teisybę ir padeda visuomenei. Po to, kai jūs, misteri Kvinai, kreipėtės į mus, aš tikrai susipažinau su misterio Bajerlio karjera. Aš sužinojau, kad savo baigiamajame žodyje jis niekada nereikalauja mirties nuosprendžio. Aš taip pat sužinojau, kad jis yra kalbėjęs už mirties bausmės panaikinimą ir dosniai finansuoja tyrimus teisminės neurofiziologijos srityje. Jis, aiškiai matyti, tiki, kad nusikaltėlius reikia gydyti, o ne bausti. Aš manau, kad visa tai daug pasako.

— Taip? — Kvinas nusišypsojo.— O ar čia nekvepia robotu?

— Galimas daiktas. Kas neigia tai? Tokie veiksmai būdingi tiktai robotui arba labai kilniam ir geram žmogui. Jūs matote, kad tiesiog neįmanoma rasti ribos tarp robotų ir geriausių žmonių elgesio?

Kvinas atsilošė krėsle. Jo balsas virpėjo iš nekantrumo.

— Daktare Leningai, ar įmanoma sukurti žmogaus išvaizdos robotą, kuris savo išore niekuo nesiskirtų nuo gyvo žmogaus?

— Tokie bandymai buvo daromi. „J. S. Robots" firmoje, žinoma, neįdedant pozitroninių smegenų. Panaudojus žmogaus kiaušialąstes ir horminінę reguliaciją, galima užauginti žmogaus kūną ir odą ant akyto silikoninio plastiko karkaso, kurio pastebėti iš lauko pusės bus neįmanoma. Akys, plaukai, oda gali būti iš tikrųjų kaip žmogaus, o ne žmogiškos išvaizdos. Ir jeigu prie šito būtų pridėtos pozitroninės smegenys ir bet kokie vidaus įtaisai, kokių tik jūs panorėsite, jūs turėsite žmogaus išvaizdos robotą.

— Kiek laiko tam reikia? — trumpai paklausė Kvinas.

Leningas pagalvojo:

— Jeigu turite viską parankėje: smegenis, karkasą, kiaušialąstes, reikiamus hormonus, įrengimus švitinimui — tarkime, dviejų mėnesių.

Kvinas išsitiesė.

— Tada mes pasižiūrėsime, į ką panašus misteris Bajerlis iš vidaus. Tai nekaip išgarsins firmą „J. S. Robots", bet jūs turėjote progą to išvengti.

Kai juodu liko vieni, Leningas nekantriai atsigręžė į Sjuzeną Kelvin.

— Kodėl jūs vis spyriojatės. . .

Neslėpdama savo jausmų, ji aštriai atrėžė:

— Ko jums reikia: teisybės ar mano atsistatydinimo? Aš neketinu meluoti jūsų labui. „J. S. Robots" gali apsiginti. Nebūkite bailys.

— O jeigu jis išskros Bajerlį ir iškris skriemuliai ir dantračiai? Kas bus tada?

— Jis neišskros Bajerlio,— smerkiamu balsu tarė Kelvin.— Bajerlis nėra kvailesnis už Kviną. Bent jau ne kvailesnis.

Naujiena aplėkė visą miestą savaitė prieš tai, kai Bajerlis turėjo būti iškeltas kandidatu į merus. „Aplėkė"— ne visai tinkamas žodis. Ji netvirtais žingsniais ėmė klaidžioti po miestą. Iš pradžių ji kėlė tik juoką. Tačiau,

neregimai Kvino rankai pamažu didinant spaudimą, juokas ėmė skambėti nebe taip linksmai, pasireiškė abejonių, ir žmonės ėmė svyruoti.

Rinkiminiame susirinkime viešpatavo sąmyšis. Dar prieš savaitę niekas nesitikėjo, kad susirinkime bus kokia kova — galėjo būti iškelta vienintelė Bajerlio kandidatūra. Ir dabar jo nebuvo kuo pakeisti. Teko iškelti jį. Tačiau dėl to visi labai sutriko.

Viskas būtų buvę ne taip bloga, jeigu eilinių rinkėjų nebūtų kamavę abejonės. Visus stulbino kaltinimo rimtumas,— jeigu kaltinimas buvo teisingas, arba baisus kaltintojų beprotiškumas,— jeigu kaltinimas buvo neteisingas.

Sekančią dieną po to, kai susirinkimas be ypatingo entuziazmo nubalsavo už Bajerlio kandidatūrą, laikraštyje buvo išspausdintas ilgas pokalbis su daktare Sjuzena Kelvin —„pasaulinio garso robopsichologe ir pozitronike".

Ir po to prasidėjo tokie dalykai, kuriuos būtų buvę galima tiksliai ir lakoniškai apibūdinti žodžiais „velniai žino, kas darosi".

To ir telaukė „fundamentalistai". Tai nebuvo kažkokios politinės partijos ar religijos pavadinimas. Taip buvo vadinami tiesiog žmonės, nepajėgę prisitaikyti prie gyvenimo „atominiame amžiuje", taip pramintame dėl to, kad atomai buvo dar naujiena. Iš esmės, tai buvo paprastėjimo šalininkai, troškę gyvenimo, kuris tikriausiai neatrodė toks jau paprastas tiems, kurie jį patyrė savo kailiu.

Fundamentalistams nereikėjo naujų pretekstų parodyti savo neapykantai robotams bei tiems, kas juos gamino. Bet Kvino kaltinimai ir daktarės Kelvin samprotavimai jų pretekstams tik suteikė daugiau svorio.

Didžiulės „J. S. Robots end Mekenikel Men Korporeišn" gamyklos priminė avilius, knibždančius ginkluotos sargybos. Čia buvo rengiamasi priešintis.

Stiveno Bajerlio namą mieste apsiautė policininkai.

Visi kiti rinkiminės kampanijos dalykai, aišku, buvo pamiršti. Pagaliau visa tai, kas dėjosi, rinkimine kampanija buvo galima vadinti tik dėl to, kad tai užpildė laikotarpį nuo kandidatūrų iškėlimo iki rinkimų dienos.

Nenustygstančio mažo žmogelio atėjimas nenugąsdino Stiveno Bajerlio. Jam, matyt, jokio įspūdžio nepadarė ir atokiau šmėkšojusios uniformos. Gatvėje, už rūsčios policininkų virtinės, laukė savo amato tradicijoms ištikimi reporteriai ir fotografai. Viena apsukri televizijos kompanija pastatė kamerą priešais kuklios prokuroro buveinės prieangį, ir diktorius, apsimestinai jaudindamasis, kaišiojo į pauzes smulkiausius komentarus.

Nenustygstantis mažas žmogelis išėjo į priekį. Jis laikė ilgą, gudriai formuluotą oficialų raštą.

— Misteri Bajerli, štai teismo nutarimas, kuris įgalioja mane iškratyti šią patalpą, ieškant neteisėtai esančių... hm... bet kurio tipo mechaninių žmonių arba robotų...

Bajerlis kilstelėjo ir paėmė popierių. Jis nužvelgė jį abejingu žvilgsniu ir šypsodamasis atkišo atgal:

— Neprieštarauju. Pradėkite. Imkitės darbo. Misis Hopen,— šūktelėjo jis savo šeimininkei, kuri nenoriai išėjo iš kambario,— palydėkite juos ir padėkite, jeigu galite.

Mažasis žmogelis, vardu Herovėjus, sutriko, paraudo, veltui mėgino sugauti Bajerlio žvilgsnį ir sumurmėjo, kreipdamasis į du policininkus:

— Einam.

Po dešimties minučių jie sugrįžo.

— Viskas? — paklausė Bajerlis abejingai, lyg atsakymas būtų jo nelabai dominęs.

Herovėjus krenkštelėjo, pradėjo mikčiodamas, stabtelėjo ir piktai vėl pradėjo:

— Klausykite, misteri Bajerli. Mes gavome instrukciją kruopščiai apieškoti namą.

— Argi jūs to nepadarėte?

— Mums buvo tiksliai pasakyta, ko turime ieškoti.

— Taip?

— Trumpiau tariant, misteri Bajerli, vadinsime daiktus savo vardais. Mums liepta apieškoti jus.

— Mane? — šypsodamasis paklausė prokuroras.— O kaip jūs manote tai padaryti?

— Mes turime atsinešę fluorografą. . .

— Vadinasi, jūs norite padaryti mano rentgeninę nuotrauką? O ar jūs turite tam teisę?

— Jūs matėte nutarimą.

— Ar galima dar kartą pažiūrėti?

Herovėjus, kurio veide tviskėjo kažkas daugiau negu paprastas uolumas, vėl atkišo raštą. Bajerlis ramiai tarė:

— Aš tuojau perskaitysiu, ką jūs privalote apieškoti: „namų valdą, priklausančią Stivenui Alenui Bajerliui, esančią Ivenstrone, Vilogrovo 355, o taip pat garažus, sandėlius ir bet kuriuos kitus pastatus, įeinančius į šių namų valdą, o taip pat visus jai priklausančius žemės sklypus". . . hm. . . ir taip toliau. Viskas teisingai. Tačiau, mano brangusis, čia nieko nesakoma apie mano vidurių kratą. Aš nesu namų valdos dalis. Jeigu manote, kad aš paslėpiau robotą kišenėje, galite iškratyti mano drabužius.

Herovėjus aiškiai žinojo, kam jis turi būti dėkingas už savo tarnybą. Ir jis neketino trauktis, gavęs progą pakilti į geresnę vietą, tai yra į geriau apmokamą. Jis prabilo su vos nutuokiamu atžarumu:

— Paklausykite. Aš turiu leidimą apžiūrėti visą jūsų namo apstatymą ir viską, ką name randu. O jūs tai juk esate name, ar ne?

— Nuostabiai teisinga pastaba. Taip, aš jame esu. Tačiau aš — ne apstatymas. Aš pilnametis, pilnateisis pilietis — aš turiu liudijimą apie psichinį pakaltinamumą, ir aš turiu įstatymu nustatytas teises. Jeigu jūs iškrėsite mane, tai bus galima kvalifikuoti kaip kėsinimąsi į mano asmens neliečiamybę. Šito rašto nepakanka.

— Žinoma, bet jeigu jūs robotas, tai apie asmens neliečiamybę nėra ko ir kalbėti. . .

— Irgi teisinga. Ir vis dėlto šito rašto nepakanka. Iš jo matyti, kad aš žmogus.

— Kur? — Herovėjus stvėrė raštą.

— Ogi ten, kur sakoma: „namų valdą, priklausančią", ir taip toliau. Robotas negali valdyti nuosavybės. Ir jūs, misteri Herovėjau, galite pasakyti savo šeimininkui, kad, jeigu jis pamėgins gauti panašų raštą, iš kurio nebus matyti, jog aš žmogus, tai aš tuojau pat iškelsiu jam civilinį ieškinį ir pareikalausiu, kad jis įrodytų, jog aš robotas, remdamasis savo d a b a r turima informacija. Ir jeigu jam tai nepavyks, jis sumokės nemažą baudą už mėginimą neteisėtai atimti iš manęs mano teises, numatytas įstatymu. Ar jūs jam pasakysite visa tai?

Eidamas prie durų, Herovėjus atsigręžė:

— Jūs apsukrus juristas. . .

Laikydamas ranką kišenėje, jis akimirką stabtelėjo tarpduryje. Paskui išėjo iš namo, nusišypsojo į televizijos kameros pusę, vis dar nepamiršdamas savo vaidmens, pamojavo ranka reporteriams ir šūktelėjo:

— Rytoj jums, vyrai, šis tas bus. Ne šiaip tik juokeliai.

Įlipęs į mašiną, Herovėjus atsilošė į pagalvėles, išsiėmė iš kišenės mažą mechanizmą ir jį apžiūrėjo. Jam dar nė karto nebuvo tekę fotografuoti atspindėtuose rentgeno spinduliuose. Jis tikėjosi, kad viskas bus atlikta gerai.

Kvinas ir Bajerlis dar nebuvo susitikę vienu du akis į akį. Tačiau vizifonas beveik atstojo tokį pasimatymą.

Pokalbį organizavo Kvinas. Kvinas jį pradėjo, ir be ypatingų ceremonijų:

— Tikriausiai jums bus įdomu sužinoti, Bajerli, jog aš ketinu paskelbti pranešimą, kad jūs dėvite rentgeno spindulių neperšviečiamą ekraną.

— Iš tikro? Jei taip, jūs, matyt, jau jį paskelbėte. Bijau, kad mūsų guvūs spaudos atstovai jau gana seniai

klausosi visų mano telefoninių pokalbių iš kontoros, štai dėl to aš ir sėdžiu pastarąsias savaites namie.

Bajerlis kalbėjo draugiškai. Buvo galima pamanyti, kad jis šnekučiuojasi su bičiuliu.

Kvino lūpos kiek susičiaupė.

— Šis pokalbis apsaugotas nuo pašalinių klausymo. Aš organizavau jį, šiek tiek pats rizikuodamas.

— Na, suprantama. Niekas nežino, kad jūs ginate šitą kampaniją. Bent jau oficialiai niekas nežino. Neoficialiai tai žino visi. Aš, jumis dėtas, dėl to nesijaudinčiau. Vadinasi, aš dėviu apsauginį ekraną? Aš manau, jūs tai patyrėte, kai rentgenograma, padaryta vakar jūsų statytinio, pasirodė esanti perlaikyta?

— Ar jūs suprantate, Bajerli, kad visiems bus labai aišku, jog jūs bijote rentgeninio peršvietimo?

— O taip pat paaiškės ir tai, kad jūs arba jūsų žmonės neteisėtai pasikėsino į mano teises?

— Jiems nusispiauti į tai.

— Gal būt. Tai, ko gero, apibūdina jūsų ir mano taktiką, ar ne? Jums absoliučiai nerūpi piliečio teisės. O aš jų nepamirštu. Aš neleisiu savęs peršviesti, nes ginu savo teises iš principo. Taip pat, kaip ginsiu kitų teises, kai būsiu išrinktas.

— Be abejo, iš to išeis labai įdomi rinkiminė kalba. Tačiau jumis niekas nepatikės. Pernelyg pompastiška. Štai dar kas,— jo balsas staiga pagriežtėjo,— vakar jūsų namuose buvo ne visi, kas juose gyvena.

— Kodėl?

— Aš gavau žinių,— Kvinas sušlamino išdėstytus prieš save popierius, kurie buvo matyti pro vizifoną,— kad vieno žmogaus nebuvo. Luošio.

— Visiškai teisingai,— atsakė Bajerlis be ypatingos išraiškos,— luošio. Mano senojo mokytojo, kuris gyvena su manimi ir kuris dabar yra užmiestyje — ir ten gyvena jau du mėnesiai. Tokiais atvejais sakoma „pelnytas poilsis". Jūs neprieštaraujate.

— Jūsų mokytojas? Koks nors mokslininkas?

— Kažkada jis buvo juristas — kai dar nebuvo suluošintas. Jis turi oficialų leidimą daryti biofizinius tyrimus ir turėti savo laboratoriją, ir pilnas jo darbų aprašas praneštas atitinkamoms įstaigoms, kur jūs galite pasiteirauti. Didelės reikšmės jo darbai neturi, bet jie nėra kenksmingi ir teikia pramogą... vargšui luošiui. O aš jam padedu, kiek galiu.

— Aišku. O ką šitas... mokytojas... žino apie robotų gaminimą?

— Negaliu spręsti apie jo žinias iš tokios srities, kurios pats nepažįstu.

— Ar jis gali prieiti prie pozitroninių smegenų?

— Pasiklauskite savo draugų iš „J. S. Robots". Jie geriau žino.

— Aš kalbėsiu trumpai, Bajerli. Jūsų luošas mokytojas ir yra tikrasis Stivenas Bajerlis. Jūs esate jo sukurtas robotas. Mes galime tai įrodyti. Tai jis patyrė automobilio katastrofą, o ne jūs. Tai galima patikrinti.

— Iš tikro? Prašom, tikrinkite. Linkiu geriausios kloties.

— Ir mes galime padaryti kratą tame vasarnamyje. Pažiūrėsime, ką ten rasime.

— Na kažin, Kvinai,— Bajerlis plačiai nusišypsojo.— Visa bėda, kad mano vadinamasis mokytojas rimtai serga. Vasarnamis jam atstoja lyg ir kokią sanatoriją, kur jis ilsisi. Jo asmens neliečiamybės teisė tokiomis aplinkybėmis dar tvirtesnė. Jums nepavyks gauti leidimo daryti kratą, jeigu nenurodysite pakankamo pagrindo. Tačiau aš jūsų neatkalbinėsiu.

Stojo neilga pauzė. Kvinas pasilenkė į priekį, ir jo veidas užėmė visą ekraną, buvo matyti net smulkios raukšlelės jo kaktoje.

— Bajerli, ko jūs spyriojatės? Jūsų neišrinks.

— Nejaugi?

— Argi jūs to nesuprantate? Juk jūs lengvai galėtu-

mėte paneigti kaltinimą, pažeidę vieną robotechnikos dėsnį. Ar, jūsų nuomone, atsisakymas tai padaryti neįtikintų žmonių, kad jūs iš tiesų esate robotas?

— Man aišku tik tiek, kad iš mažai žinomo, niekuo nepasižyminčio juristo aš tapau pasaulinio masto figūra. Jūs mokate reklamuoti.

— Bet juk jūs robotas.

— Pasakyta — dar neįrodyta.

— Įrodymų užtenka, kad nebūtumėte išrinktas.

— Galite pasidžiaugti — jūs laimėjote.

— Iki pasimatymo,— tarė Kvinas. Jo balse pirmąkart pasigirdo įniršis. Vizifonas užgeso.

— Iki pasimatymo,— ramiai pratarė Bajerlis į tuščią ekraną.

Bajerlis savo mokytoją parsivežė į miestą savaitė prieš rinkimus. Malūnsparnis nusileido miesto pakraštyje.

— Tu čia pasiliksi ligi rinkimų pabaigos,— pasakė jam Bajerlis.— Jeigu viskas pakryptų į blogąją pusę, būtų geriau, kad tu būtum toliau nuo čia.

Iš kimaus balso, ėjusio iš perkreiptos Džono gerklės, galėjai girdėti susirūpinimą.

— Negi galima tikėtis smurto?

— Fundamentalistai grūmoja, taigi teoriškai toks pavojus yra galimas. Bet aš nemanau, kad galėtų taip atsitikti. Jie neturi realios jėgos. Jie paprasčiausiai nuolat kelia sąmyšį, ir kada nors tai gali virsti suirute. Tu neprieštarauji, jei liksi čia? Taigi prašom! Man būtų nesmagu, jeigu tektų nerimauti dėl tavęs.

— Tebūnie, aš pasilieku. Ar tu dar tebemanai, kad viskas klostysis palankiai?

— Aš tuo įsitikinęs. Ar prie tavęs niekas nekibo?

— Niekas. Tikrai niekas.

— Ir tu gerai atlikai savo vaidmenį?

— Pakankamai gerai. Ten viskas bus tvarkoje.

— Tad būk atsargesnis, Džonai, ir rytoj žiūrėk televizoriaus.

Bajerlis paspaudė prakaulią ranką, gulėjusią ant jo rankos.

Paniuręs Lentono veidas rodė didžiausią nerimą. Jo padėtis buvo nepavydėtina — jis ėjo Bajerlio įgaliotinio pareigas rinkiminėje kampanijoje, kuri neturėjo jokio panašumo į rinkiminę kampaniją: jos objektas buvo žmogus, atsisakęs atskleisti savo sumanymus ir nesutikęs klausyti savo įgaliotinio nurodymų.

— Jums negalima! (Tai buvo jo mėgstami žodžiai. Pastaruoju metu jie pasidarė vieninteliai jo žodžiai.) Aš sakau jums, Stivai, jums negalima!

Jis krito į krėslą priešais prokurorą, kuris neskubėdamas sklaidė mašinėle perrašytą savo kalbos tekstą.

— Atsisakykite šito, Stivai! Pažiūrėkite, juk šitą minią suorganizavo fundamentalistai. Ji jūsų nė neklausys. Veikiau jus akmenimis apmėtys. Kam jums sakyti kalbą publikai? Kuo blogas įrašas juostoje arba kalba per televiziją?

— Bet juk jūs norite, kad aš laimėčiau rinkimus, ar ne? — švelniai paklausė Bajerlis.

— Laimėtumėte! Ne jums laimėti, Stivai! Aš bandau išgelbėti jums gyvybę!

— O, man jokio pavojaus nėra.

— Jam nėra pavojaus! Jam nėra pavojaus! — Lentonas kažkaip keista šūktelėjo. — Jūs norite pasakyti, kad išeisite į balkoną prieš penkiasdešimt tūkstančių puspročių idiotų ir pamėginsite įkalti jiems kažką į galvą — iš balkono, kaip viduramžių diktatorius?

Bajerlis pažvelgė į laikrodį.

— Taip, ir maždaug po penkių minučių, kai tik televizija bus paruošta.

Lentono atsakymas susidėjo iš ne visai suprantamų garsų.

Minia buvo užplūdusi visą aikštę. Atrodė, kad medžiai ir namai kyšo iš vientisos žmonių masės. O televizija šį reginį parodė visai žmonijai. Nors tie rinkimai buvo vietiniai, bet jais domėjosi visas pasaulis.

Bajerlis pagalvojo apie tai ir nusišypsojo.

Tačiau pati minia negalėjo kelti šypsenos. Iš jos kyšojo vėliavos ir plakatai, kur skersai ir išilgai buvo užrašytas vis tas pats kaltinimas. Įkaitusi atmosfera taip sutirštėjo, kad buvo beveik apčiuopiama.

Nuo pat pirmųjų žodžių kalba neturėjo pasisekimo. Ją stelbė staugianti minia ir ritmiškai šūkaujančios fundamentalistų grupelės: fundamentalistai minioje stovėjo ištisomis salelėmis. Bajerlis kalbėjo toliau, lėtai ir šaltai...

Kambaryje Lentonas susiėmė už galvos ir sudejavo. Jis laukė kraujo praliejimo.

Priešakinės eilės minioje sujudo. Į priekį spraudėsi prakaulus išverstakis pilietis per trumpu kostiumu jo sulysusioms galūnėms. Policininkas, puolęs paskui jį, lėtai ir sunkiai yrėsi per minią. Bajerlis piktu rankos mostu jį sustabdė.

Liesasis žmogus buvo jau po pačiu balkonu. Jo žodžių negalėjai girdėti per minios staugimą.

Bajerlis pasilenkė.

— Ką jūs pasakėte? Jeigu jūs norite man pateikti teisėtą klausimą, aš atsakysiu.— Jis atsigręžė į greta stovintį policininką.— Atveskite jį čia.

Minia sukluso. Įvairiose vietose pasigirdo balsai „Tyliau!", pavirtę bendru ūžesiu, o paskui pamažu nutilo. Liesasis žmogus, įraudęs ir sunkiai šnopuodamas, atsistojo prieš Bajerlį.

Bajerlis tarė:

— Jūs norite ko paklausti?

Liesasis žmogus įbedė į jį akis ir ištarė gergždžiančiu balsu:

— Suduokite man!

Su netikėta energija jis atkišo smakrą.

— Suduokite man! Jūs sakote, kad jūs ne robotas. Įrodykite tai. Jūs negalite suduoti žmogui, pabaisa tu!

Įsigalėjo keista, kraupi kapų tyla. Ją sudrumstė Bajerlio balsas:

— Aš neturiu už ką jūsų mušti.

Liesasis žmogus klaikiai nusikvatojo.

— Jūs negalite man suduoti! Jūs nesuduosite man! Jūs ne žmogus! Jūs pabaisa, apsimetusi žmogumi!

Ir Stivenas Bajerlis, sukandęs dantis, matant tūkstančiams žmonių, spoksančių į jį iš aikštės, ir milijonams, sėdintiems prie televizorių ekranų, užsimojo ir kirto smarkų smūgį į pasmakrę. Liesasis žmogus griuvo aukštielninkas be sąmonės. Jo veidas rodė vien tik beprasmį nustebimą.

Bajerlis tarė:

— Man labai gaila... Įneškite jį į vidų ir patogiai paguldykite. Kai būsiu laisvas, noriu su juo pasikalbėti.

Ir kai daktarė Kelvin, apgręžusi savo mašiną, norėjo nuvažiuoti, tik vienas reporteris spėjo tiek atsikvošėti, kad puolė prie jos ir sušuko klausimą, kurio ji neišgirdo.

Atsisukusi Sjuzena Kelvin riktelėjo:

— Jis — žmogus!

To pakako. Reporteris nulėkė.

Kalba buvo tęsiama ir užbaigta, bet niekas jos nesiklausė.

Daktarė Kelvin ir Stivenas Bajerlis susitiko dar kartą — savaitė prieš tai, kai jis davė priesaiką, įžengdamas į mero postą. Buvo jau gerokai po pusiaunakčio.

Daktarė Kelvin pasakė:

— Jūs lyg ir nepavargote.

Naujasis meras nusišypsojo:

— Aš dar galiu tverti. Tiktai nesakykite Kvinui.

— Nesakysiu. Beje, Kvinas buvo paruošęs įdomią versiją. Gaila, kad ją sugriovėte. Jūs tikriausiai žinote, kokia ji buvo?

— Iš dalies žinau.

— Ji buvo kuo dramatiškiausia. Stivenas Bajerlis buvęs jaunas juristas, geras oratorius, didelis idealistas ir domėjęsis biofizika. Beje, ar jūs domitės robotechnika, misteri Bajerli?

— Tiktai iš teisinės pusės.

— O tasai Stivenas Bajerlis domėjęsis. Tačiau įvyko automobilio katastrofa. Bajerlio žmona žuvo. Jam pačiam dar blogiau atsitiko. Jo kojos buvo suluošintos, veidas subiaurotas; jis neteko balso, iš dalies nukentėjo ir jo protas. Jis atsisakė daryti plastinę operaciją ir nusišalino nuo pasaulio. Jo karjera sužlugo, jam beliko tik galva ir rankos. Kažkokiu būdu jam pavyko gauti pozitronines smegenis, pačias sudėtingiausias, galinčias spręsti etines problemas. O tai aukščiausia robotechnikos viršūnė. Jis užaugino kūną aplink tokias smegenis. Jis padarė iš jų viską, kuo jis pats būtų galėjęs būti. Jis pasiuntė jį į pasaulį kaip Stiveną Bajerlį, o patsai liko senas luošis mokytojas, kurio niekas niekada nematė. . .

— Deja,— tarė naujasis meras,— aš visa tai sugrioviau, smogęs žmogui. Sprendžiant iš laikraščių, jūsų oficialus nuosprendis skelbė, kad aš esu žmogus.

— Kaip tai atsitiko? Papasakokite man. Tai negalėjo būti atsitiktinumas.

— Na, tai buvo ne visai atsitiktinumas. Didelę darbo dalį atliko Kvinas. Mano žmonės ėmė tylutėliai skleisti gandą, kad aš nė karto gyvenime nesmogęs žmogui; kad aš nepajėgiu smogti žmogui; kad jeigu aš to nepadarysiu, kai mane išprovokuos, tuo tikriausiai bus įrodyta, jog aš esu robotas. Dėl to aš organizavau savo kvailą viešą pasirodymą, dėl kurio buvo sukelta tiek triukšmo, ir beveik neišvengiamai koks nors kvailys turėjo užkibti. Iš esmės, tai buvo pigus triukas. Tokiais atvejais viskas priklauso nuo dirbtinai sudarytos atmosferos. Žinoma, emocinis efektas garantavo mano išrinkimą, o to aš ir siekiau.

Robopsichologė linktelėjo.

— Aš matau, kad jūs skverbiatės į mano sritį,— matyt, tai neišvengiama kiekvienam politiniam veikėjui. Bet aš apgailestauju, kad atsitiko būtent taip. Aš myliu robotus. Aš myliu juos kur kas labiau negu žmones. Jeigu būtų sukurtas robotas, galintis tapti visuomenės veikėju, jis būtų geriausias iš visų. Robotechnikos dėsnių dėka jis negalėtų daryti žmonėms nieko blogo, jam būtų svetima tironija, papirkimas, kvailystės arba prietarai. Ir atitarnavęs kurį laiką, jis atsistatydintų, nors jis ir nemirtingas,— juk jis negalėtų įskaudinti žmonių, leisdamas jiems suprasti, kad juos valdo robotas. Tai būtų beveik idealu.

— Nebent robotas, ko gero, nesusidorotų su darbu dėl savo smegenų trūkumų. Juk pozitroninės smegenys savo sudėtingumu negali prilygti žmogaus smegenims.

— Jis turėtų patarėjų. Net žmogaus smegenys negali valdyti be pagalbininkų.

Bajerlis rimtai pažvelgė į Sjuzeną Kelvin.

— Kodėl jūs šypsotės, daktare Kelvin?

— Todėl, kad Kvinas ne viską numatė.

— Ar jūs norite pasakyti, kad šitą jo versiją buvo galima papildyti?

— Taip, tik viena detale. Šitas Stivenas Bajerlis, kurį minėjo misteris Kvinas, šitas luošys, prieš rinkimus tris mėnesius dėl kažkokių paslaptingų priežasčių praleido užmiestyje. Jis grįžo kaip tik prieš jūsų garsųjį pasirodymą. O galų gale jis galėjo ir dar kartą padaryti tai, ką jau buvo padaręs. Ypač kad uždavinys buvo žymiai paprastesnis.

— Aš jus ne visiškai suprantu.

Daktarė Kelvin atsistojo ir pasitaisė kostiumą. Ji, matyt, buvo pasirengusi išeiti.

— Aš noriu pasakyti, kad yra vienas atvejis, kai robotas gali smogti žmogui, nenusikalsdamas Pirmajam dėsniui. Tiktai vienas atvejis. . .

— Kada gi?

Daktarė Kelvin buvo jau tarpduryje. Ji ramiai ištarė:

— Kai žmogus, kuriam reikia smogti,— tiesiog kitas robotas.

Ji plačiai nusišypsojo. Jos liesas veidas švytėjo.

— Iki pasimatymo, misteri Bajerli. Aš tikiuosi, kad dar balsuosiu už jus po penkerių metų — per koordinatoriaus rinkimus.

Stivenas Bajerlis nusijuokė:

— Na ligi to dar toli. . .

Durys už jos užsivėrė.

Pritrenktas aš spoksojau į ją:

— Tai teisybė?

— Iki paskutinio žodžio,— atsakė ji.

— Ir didysis Bajerlis buvo tiesiog robotas?

— O, šito mes niekada nesužinosime. Manau, kad taip. Bet kai jis nusprendė numirti, tai pasirūpino, kad jo kūnas būtų sunaikintas, ir dabar nieko įrodyti negalima. Ir, be to, koks skirtumas?

— Na, žinote. . .

— Jūs irgi pritariate prietarams prieš robotus. O be reikalo. Jis buvo labai geras meras. . . Tai ir viskas,— tarė Sjuzena Kelvin atsistodama.— Aš mačiau, kaip visa tai prasidėjo,— nuo to laiko, kai vargšai robotai dar nemokėjo kalbėti. Daugiau aš jau nieko nebepamatysiu. Mano gyvenimas baigėsi. Jūs tai matysite, kas bus toliau.

Aš daugiau Sjuzenos Kelvin nebemačiau. Prieš mėnesį ji mirė.

APIE AUTORIŲ

Aizekas Azimovas (Isaak Asimov), Bostono universiteto medicinos skyriaus biochemijos profesorius, nuėjo savotišką kelią moksle ir literatūroje. Baigęs Kolumbijos universitetą ir ten pat įgijęs visus tris mokslo laipsnius, jis susidomėjo moksline fantastika ir greit pateko į pirmąjį amerikiečių fantastų penketuką. Nuo visų žymiųjų savo kolegų rašytojų, išskiriant gal tik Čedą Oliverį (taip pat mokslininką, antropologijos profesorių), Azimovas skiriasi tuo, kad niekada nesivadavo vien tik fantazija. Apie dvidešimt jo mokslinių fantastinių romanų, apysakų, novelių ir trumpų apsakymų yra pagrįsti logiškomis išvadomis pagal mokslo teiginius, išvystytus ir pratęstus į ateitį, žinoma, su tam tikromis prielaidomis ir nukrypimais arba su nelauktais, bet vienaip ar kitaip pagrįstais spėjimais.

Jau pačiais pirmaisiais savo kūriniais Aizekas Azimovas ėmėsi nagrinėti problemą, kaip sukurti robotą, į žmogų panašią savaveiksmę mašiną, įdomiai ir įtikinamai analizuoja tuos prieštaravimus ir sunkumus, iškylančius, kuriant panašių automatų „smegenis". Čia pateikiamas apsakymų rinkinys „Aš, robotas" yra iš ankstyvesniųjų rašytojo kūrinių. Atskirus apsakymus sieja viena bendra gija — robotus gaminančios kompanijos specialistės robopsichologės atsiminimai. Visų apsakymų „herojai" — įvairių konstrukcijų robotai, atliekantys įvairias užduotis ir sueinantys į rimtas kolizijas ir prieštaravimus, kadangi jų „psichologija" neatitinka tos painios aplinkos, gyvenime susidarančios beveik dėl kiekvieno aktyvaus veiksmo.

Azimovo apsakymai, parašyti su švelniu jumoru ir, galima sakyti, su užuojauta robotams, supažindins skaitytoją su svarbiomis kibernetikos problemomis.

Vėlyvesnių, ateitį vaizduojančių novelių serijoje („Nuostatas", „Antrasis nuostatas", „Plieno urvai", „Nuoga Saulė" ir kt.), Aizekas Azimovas sukuria nuo žmogaus visiškai nesiskiriančius robotus, seklių pareigas atliekančius aklavietėje įstrigusios kapitalistinės civilizacijos pasaulyje — perpildytame gyventojų, iki aukščiausios ribos urbanizuotame, kone badaujančiame ir vos-ne-vos nuo bado besigi-

nančiame tik dėka naujų maisto produktų — mieliių ir dumblių — atradimo. Atskirai paminėtinas puikus romanas „Amžinybės pabaiga" — raizgus nuotykių kamuolys būsimajame pasaulyje, kada žmonės jau išmokę laisvai kilnotis laike į praeitį ir į ateitį. Azimovas vaizduoja be galo painų rezginį įvairių laiko matavimų, „pasaulius" su įvairiausio lygio civilizacijomis, o visi tie „pasauliai" pavaldūs „Visų tarybai", kurios nariai yra praktiškai nemirtingi žmonės. Tarybos technikas sukelia maištą prieš šią oligarchiją ir ją sugriauna.

Būdamas talentingas mokslininkas, Aizekas Azimovas negalėjo išsiversti, neanalizavęs socialinės kapitalizmo sistemos ir tolesnių šios sistemos vystymosi kelių. Jo kūriniuose apie ateitį nuskamba labai pesimistiška gaida. Azimovas vis dėlto nesugebėjo priekyje įžvelgti daugiau nieko, kaip įvairias kapitalo visavaldystės, ankšto ir skurdaus žmonijos gyvenimo formas.

Dėsningai ir palaipsniui Azimovas atitolsta nuo mokslinės fantastikos, vis labiau atsidėdamas mokslo populiarizacijai. Parašęs populiarią, pusiau fantastinę knygą „Žemėje vietos pakanka", profesorius Azimovas plėtoja kaip mokslo populiarizatoriaus puikų savo talentą, aiškindamas plačiajam skaitytojų ratui vėliausius biologijos ir chemijos mokslo atradimus, arba kuria įdomias pusiau fantastines hipotezes, vaduodamasis dar nebaigtais bei nepatikrintais atradimais.

Vienas po kito pasirodo straipsniai mokslinės fantastikos almanachuose, vėliau išleisti atskirais rinkiniais: „Mokslo stebuklai", „Gyvybės šaltiniai", „Kraujo srovė — gyvybės upė", „Saulės viešpatija" ir kt. Azimovas sudaro „Inteligentiško žmogaus enciklopediją" — du tomus įvairiausių mokslo žinių. Pastaruoju metu Aizekas Azimovas rašė knygas „Žmogaus smegenys" ir „Žmogaus kūnas". (Lietuvių kalba 1961 metais išleista Azimovo knygelė „Cheminiai gyvybės agentai". *Vertėjo pastaba.*)

Mokslo pasaulyje jis plačiai žinomas visų pirma kaip vienas kapitalinio veikalo „Žmogaus biochemija" autorių, parašė nemaža darbų apie metabolizmą — medžiagų apykaitą.

Tokiu būdu, žymus mokslininkas, mokslo fantastas, vėliau mokslo populiarizatorius — štai Aizeko Azimovo kelias. Rašytojo jėgos dabar pačiame klestėjime, ir jis, be abejo, mokslo žinių mėgėjams dar daug duos. Azimovas labai domisi mūsų šalimi. Jis parašė dvi pratarmes Amerikoje išleistiems tarybinės fantastikos rinkimams. Šiose pratarmėse jis kalba už savitarpio supratimą ir bendradarbiavimą su Tarybų Sąjunga.

I. JEFREMOVAS

TURINYS

А. Азимов

Я, РОБОТ

На литовском языке

Redaktorius P. Velička
Viršelis dail. A. Kazakausko
ir A. Šiekštelės
Techn. redaktorius D. Jakubonis
Korektorė L. Greblikienė

Pasirašyta spaudai 1966.II.7. Leidinio Nr. 4800. Tiražas 12 000 egz. Popierius $84 \times 108^{1}/_{32}$ — 3,063 pop. l. = = 10,04 sp. l.; 9,6 leid. l. * Spaudė Valstybinė „Raidės" spaustuvė Kaune, Spaustuvininkų g. 11. Užsak. Nr. 303 * Kaina 42 kp

7—6

U (Amer)
Az-06